

EEN BROER VAN IJS



Conquest of a Tabular Iceberg



After the Shipwreck



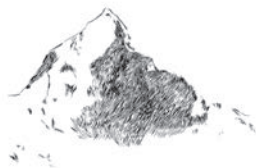
Conquest of Loss



Conquest of a Room House
of One's Own

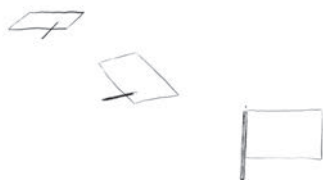


Conquest of Stability



Not Having to Be Realistic

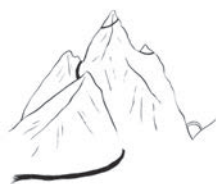
Climbing first, rolling after



Sufficient Internal Resources in a
Hostile Environment



A Simple Life



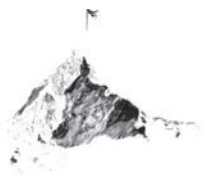
An Ordinary Life



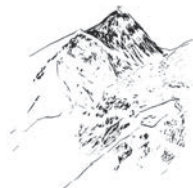
A Privileged Life



The Fake Peak



More, More, More



Conquest Overbooking

ALICIA KOPF

EEN
BROER
VAN
IJS

Vertaald uit het Catalaans door Irene van de Mheen

HarperCollins

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een subsidie van het Institut Ramon Llull



Voor dit boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC™ ten behoeve van verantwoord bosbeheer.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green



HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam

Germà de gel © 2015 by Imma Ávalos Marquès
Oorspronkelijke titel: *Germà de gel*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2017 Irene van de Mheen
Omslagontwerp: Marion Rosenthal
Omslagbeeld: Vladimir Vladimirovich
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Soest
Druk: CPI Books GmbH, Germany

ISBN 978 94 027 0023 7
ISBN 978 94 027 5371 4 (e-book)

NUR 302
Eerste druk december 2017

© Illustraties op pagina 2-3, 13, 87 en 217: Alicia Kopf (Imma Ávalos Marquès), uit de serie *Diari de Conquestes*, 2014
Illustratie pagina 18: Plate XLIII. *The Symmes Theory of Concentric Spheres* (Uit *The Symmes Theory of Concentric Spheres*, samengesteld door Americus Symmes, 1878)

Originele uitgave verschenen bij L'Altra Editorial, Barcelona.
De Nederlandse editie is tot stand gekomen door een overeenkomst met Alicia Kopf c/o MB Agencia Literaria S.L., door bemiddeling van Marianne Schönbach Literary Agency.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises Limited
® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

INHOUDSOPGAVE

I BEVROREN HELDEN

Poolgebieden 15 – *Symzonia* 18 – Matroesjka of de theorie van de holle vertelster 21 – Aantekeningen I 30 – Roem en erkenning 32 – De man van ijs 35 – Cook 40 – Onder het ijs 42 – Cook, Peary en de waarheid 44 – s.o.s. *Eisberg* 47 – Bevroren ontdekkingsreizigers 49 – Aantekeningen II 54 – Zeppelin 55 – Aantekeningen III 57 – Atlas Crystal Works 59 – Shackleton 63 – Kunstsneeuw 67 – De man van ijs II 72 – De heroïsche tijd 74 – Aantekeningen IV 76 – Miss Boyd Land 78 – De continuïteit van zwembaden 82 – De ijsbreker 84 – Aantekeningen V 85 – De methode 86

II IJSBERGBIBLIOTHEEK

De breuklijn 89 – Aantekeningen VI 92 – Pingpong 94 – Aantekeningen VII 101 – Het huis uitgaan 106 – Cadeaus 112 – Stalker 115 – De koudste plaats op aarde 119 – Recht voor je neus 121 – De kelder 124 – De poolwervel 126 – Stilstand, bevroering, breuk 128 – April 131 – R 132 – Verder naar het Noorden 134 – Juli 136 – Brief uit Antarctica 138 – F 141 – Op zoek naar antwoorden in

onzekere tijden 144 – Voordelen 145 – Natafelen 148 – Verwende kinderen 150 – De kledingkast van R 151 – De prijs 152 – De spullen 154 – Berglust 155 – Zwarte spiegel 157 – Reis naar Antarctica 161 – Op ARCO is niets wat het lijkt 164 – De choreograaf 170 – Ijsblink 173 – Parijs 175 – Woede en dooi 184 – De berghut 189 – Pillen 192 – Geiser 193 – Heb je lekker geslapen? 201 – Wit 207 – Controle 210 – Ultima Thule 214

III IJSLAND: INTERNE GEOLOGIE

Verloren bagage 219 – De gouden cirkel 222 – Donderdag 27 augustus, Nationaal Park Jökulsárlón 227 – Vrijdag 28 augustus 229 – Zaterdag 29 augustus 233 – Zondag 30 augustus 238 – Maandag 31 augustus 239 – Dinsdag 1 september 244

Naschrift	247
Poolcirkelbibliografie (selectie)	251
Dankwoord	253
Verantwoording vertaler	254

Voor mijn broer, die niet van ijs is

Ik wil daar zijn en naar buiten kijken, in plaats van hier zijn en naar binnen kijken

LOUISE BOYD, eerste poolreizigster

Ik droom ervan ten minste één winter in mijn eentje op de Noordpool door te brengen, in de buurt van de poolcirkel. In de zomer als de zon hoog aan de hemel staat kan iedereen dat, maar ik wil erheen als de zon laag staat en ooit zal ik dat doen.

GLENN GOULD

Na geloofsmartelaars beschouw ik wetenschappers als de meest bewonderenswaardige mensen, en van hen zijn zeevaarders van de poolzeeën de grootste helden... In de geschiedenis van de ontdekkingsreizen zijn er geen wonderlijker episodен, indrukwekkender beelden of drama's vol van gebeurtenissen dan die van de winters op de ijsvlakten.

JULES VERNE

Pas in 1930 ontdekte de Amerikaanse scheikundige en boekhandelaar William Barrow dat veroudering en vergeling van papier kunnen worden tegengegaan door het tijdens het productieproces te behandelen met een base (kalk of magnesiumbicarbonaat) om het aanwezige zuur in de houtpulp te neutraliseren en de vorming van andere zuren te verhinderen.

LORENZO DÁVALOS

Wat de vader verzwegen, dat komt in de zoon tot spreken; en vaak bevond ik dat de zoon het ontblote geheim was van de vader.

FRIEDRICH NIETZSCHE, *Aldus sprak Zarathoestra* (vertaling Wilfred Oranje)

Mannen gezocht voor gevaarlijke reis. Laag salaris. Extreme koude. Lange uren van complete duisternis. Constant gevaar. Veilig terugkeren onzeker. Glorie en erkenning in het geval van succes.

Toegeschreven aan ERNEST SHACKLETON

Goedenavond dames en heren, de eerste vraag is: wat is meer macho, een vulkaan of een ijsberg?

Laurie Anderson, *Drum Dance & Smoke Rings*

De sneeuw dringt mijn schoenen binnen wanneer Luis María met me danst en ik zijn hand omhoog voel gaan als de warmte van de middagzon, de sterke smaak van sinaasappels of gekapt suikerriet, en zij wordt geslagen en ik houd het niet meer uit en dan moet ik tegen Luis María zeggen dat ik me niet lekker voel, dat het door de nattigheid komt, de nattigheid van de sneeuw die ik niet voel maar die wel mijn schoenen binnendringt.

JULIO CORTÁZAR, *Lejana*

Wees transparant als ijs, maar houd toch alles voor jezelf.

INUIT-SPREEKWOORD

Er bestaat geen methode om te vinden en ook geen methode om te leren.

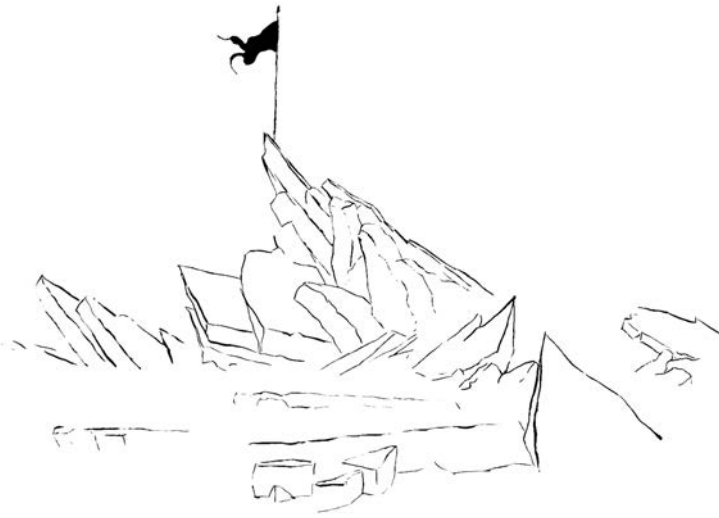
GILLES DELEUZE, *Vershil en herhaling*

Inveniam viam aut faciam. ('Ik zal een weg vinden of er een maken.')

SENECA

I

BEVROREN HELDEN



POOLGEBIEDEN

Eerst waren er de plankjes die als ijsbergen in het gemeentelijke zwembad dreven. Vanuit de bodem, door een kier tussen de tegels, glipten narwals naar binnen. In het chloorwater pakte ik een stuk wit ijs en speelde ermee door het onder te duwen en weer boven te laten komen. Een droom. Later in het Musee d'Orsay zag ik op de schilderijen van Degas polaire ijskappen in de blauwe tutu's van de ballerina's.

Ik ging naar school. Ik leerde dat 'arctisch' van het Griekse woord *arktos* kwam, 'bij de beer', en Antarctica van *antarktikos*, 'tegenover het noorden', daar waar geen beren zijn, maar pinguïns. Dat een kompas op hol sloeg op de polen – draaiassen met magneetvelden die zich voortdurend verplaatsten. Het noorden, de windstreek bij uitstek, was een enigszins mobiel referentiepunt. Op de polen bewoog zelfs de bodem. Poolreizigers waren in het begin van de twintigste eeuw mystici die naar hun heilige graal zochten. Joseph Conrad zei over hen dat hun ambities net zo zuiver waren als de lucht die ze in die contreien inademden. Maar die mannen leken meer op gewone mensen dan je zou denken, behalve dat ze hun leven bij elke missie op het spel zetten. In hun dagboek lezen we namelijk dat ook zij jaloers waren, ook fouten maakten en leugens vertelden. Veel ontdekkingsreizi-

gers hebben het leven verloren in een poging gebieden te bereiken waarvan anderen ten onrechte beweerden dat ze er geweest waren. De controverse rond wie de Noordpool als eerste bereikte is een fascinerend hoofdstuk in de poolgeschiedenis; naast een serie onwaarschijnlijke gebeurtenissen op een onbepaalde plek, het woord van de één tegen dat van de ander.

In mijn ijsberg-atelier – wit en onverwarmd – ben ik ook naar iets op zoek. Een denkbeeldige plek die absoluut onbekend is en daarom absoluut intrigerend. Soms loopt mijn hoofd om: ik-heb-het-ijskoud-het-is-laat-er-is-nog-niet-betaald.

- a) Ik ga naar huis.
- b) Ik ga terug naar mijn houvast, het woord en zijn letterlijke betekenis:

POOL

1. (meetk.) zeker punt dat zodanig t.o.v. een lijn (poollijn) en een cirkel ligt, dat de afstand van het punt tot het middelpunt van de cirkel, vermenigvuldigd met de loodlijn uit dat middelpunt op de lijn, gelijk is aan het vierkant van de cirkelstraal
2. uiteinde van de as waarom een lichaam kan draaien; (in 't bijz. geol.) uiteinde van de as waarom de aarde in 24 uur draait; uiteinde van de as van levende cellen (bij deling)
3. elk van de beide uiteinden van een magneet vanwaar de aantrekkingskracht schijnt uit te gaan, onderscheiden als noord- en zuidpool (ook bij elektromagneten spreekt met van 'polen')

4. (wev.) (textiel) de opstaande haren of nopjes van fluweelachtige stoffen, zoals trijp, pluche e.d.; de lusvormige, recht op het weefsel staande, al dan niet doorsneden gareneindjes van tapijten

SYMZONIA



In de eerste decennia van de negentiende eeuw beweerde de militair John Cleves Symmes dat er in de Noord- en Zuidpool gaten zaten die met elkaar in verbinding stonden. Als een matroesjkapop verborg de aarde de toegang tot zeven werelden die allemaal in elkaar pasten. Er kwam voldoende licht door de gaten naar binnen om leven mogelijk te maken, wat Symmes met ingewikkelde berekeningen en grafieken probeerde aan te tonen. Als je een van de polen wist te bereiken, dan zou je toegang hebben tot een heel universum daarbinnen.

Deze theorie vormde een vruchtbare voedingsbodem voor de literatuur: *Symzonia*, de roman waarin Symmes een ondergrondse wereld opvoerde en het hierop geïnspireerde *De fantastische reis van Arthur Gordon Pym* van Edgar Allan Poe, vormden op hun beurt een inspiratiebron voor *De ijssfinx* en *Reis naar het middelpunt van de aarde* van Jules Verne. Symmes' overtuiging dat er zich binnen in de aarde een ijszee bevond die in verbinding stond met de zeven onder-

grondse werelden, had, voordat beide polen daadwerkelijk werden bedwongen, een heleboel aanhangers.

Het was in de negentiende eeuw Sir John Barrow die de interesse voor de Noordpool bij een breed publiek wekte, toen hij Sir John Franklin en diens expeditieleden besloot op te sporen, die in 1845 waren verdwenen op hun zoektocht naar de noordwestelijke doorvaart. Dankzij zijn initiatief en de mislukte reddingsexpedities van Lady Franklin, die enorm tot de verbeelding spraken, begonnen de machtigste naties verschillende pogingen te ondernemen om de twee uiteinden van de aarde te veroveren, verborgen achter een geheimzinnig spoor van sneeuwstormen en ijs.

Volgens de poolhistoricus Fergus Fleming¹ nam de Noordpoolkoorts zulke extreme vormen aan dat er aan het begin van de twintigste eeuw in Europa en de Verenigde Staten al grappen over werden gemaakt. Stond er een paal op de Noordpool? Was hij van hout? Waren er soms rode en blauwe banen op geschilderd zoals bij een kaperspaal?

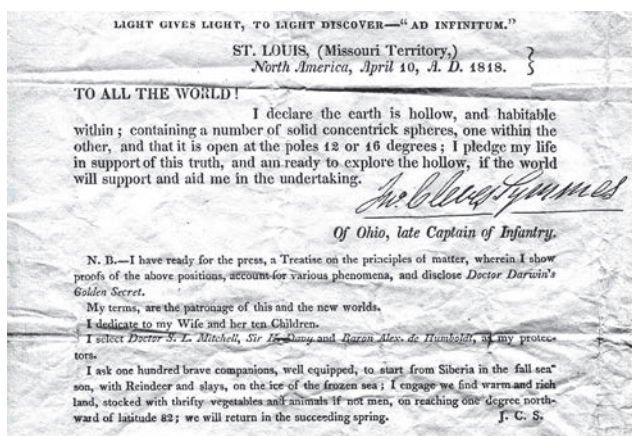
Het feit dat de verovering van de Noordpool tot stand werd gebracht door een handjevol individuen die de elementen trotseerden, was voor velen moeilijk te bevatten. De strategische, economische of wetenschappelijke belangen waren niet duidelijk. Groot-Brittannië aarzelde, terwijl andere grootmachten ondertussen hadden besloten dat het om een kwestie van nationale eer ging.

Maar als men de gunstige morele aspecten van dergelijke expedities in beschouwing zou nemen, zouden die naar mijn over-

¹ Fergus Fleming, *Negentig graden noorderbreedte. De zoektocht naar de noordpool* (Amsterdam: Uitgeverij Atlas, 2006. Vertaling Jan Allex de Roos)

tuiging een compensatie vormen voor de offers die moeten worden gebracht. Net zoals mensen die in hun dagelijkse leven moeten strijden om moeilijkheden te overwinnen en zich daarvoor gesterkt weten tijdens confrontaties met nog grotere problemen, zou het een natie passen zich door het succes van haar zoons bemoedigd en aangespoord te voelen om te volharden in haar streven naar succes en voorspoed.

Aldus de Italiaanse aristocraat Luigi Amadeo Giuseppe Maria Ferdinando Francesco de Savoia-Aosta, hertog der Abruzzan, die de eerste Italiaanse Noordpoolexpeditie leidde.



Circular No. 1, John Cleves Symmes, 10 april 1818.

MATROESJKA OF DE THEORIE

VAN DE HOLLE VERTELSTER

Overeenkomstig met Symmes' theorie wordt het ik-personage van deze roman voorgesteld door zeven verschillende figuren. De eerste loopt geheel in het zwart in de richting van het centrum. Ze is zo jong dat haar gelaatstrekken nog niet uitgekristalliseerd zijn:

Als je over een loopband loopt ga je twee keer zo snel. Ongeveer honderd meter voor mijzelf loop ik over een band, ik sla de hoek om zonder mijn lichaam te draaien en kom bij de winkel aan. Daar leg ik mijn tas in de kast en ga achter de toonbank staan. Mijn hologram komt altijd stipt op tijd, jammer dat mijn chef dat nooit ziet.

Aan de rechterkant van de straat honderd meter terug haast mijn fysieke ik zich om op tijd te komen. Ze legt haar tas in de kast en gaat achter de toonbank staan. Na wat stapels truien recht te hebben gelegd en de kleding op de rekken te hebben geordend, kijkt ze op momenten dat er niets te doen is door de etalage naar de voorbijgangers op straat. Binnen bekijkt ze een voor een de posters die op de schappen staan. Op het foamboard met de eerste foto poseert een stelletje voor een paard. Ik fantaseer over hun echte leven voor en na de foto.

De man staat met een triomfantelijke glimlach naast zijn vriendin. De aandacht gaat uit naar de pastelkleurige poloshirts die ze dragen. *Zij heeft het geld niet nodig. Ze zal later met een belangrijke farmaceut trouwen, een familievriend. Tien jaar later heeft ze vier kinderen, is ze dik geworden en gaat haar man vreemd met een jongere vrouw. Zij besluit dan haar studie weer op te pakken enzovoort.* Het is bij dit spel de bedoeling clichés te omzeilen. Dat lukt de ene keer beter dan de andere keer. *De donkerblonde jongen met een klassiek gezicht komt uit een Belgische buitenwijk en is op zijn eenentwintigste ontdekt toen hij in een discotheek achter de bar stond. Nu verdient hij meer dan hij ooit had durven dromen. Soms wordt hij gevraagd om dames, maar ook heren op feesten en diners te vergezellen. Hij zal een keer verkracht worden door een modellenagent. Ten slotte zal zich een twintig jaar oudere zakenman over hem ontfermen, een man die hem tegen alle verwachtingen in gelukkig maakt.*

Ik ga verder met mijn spel waarbij ik de andere kant van de modellen verzin en spring van foto naar foto tot mijn oog valt op de Oxford-overhemden in allerlei schakeringen blauw. De mannen die ze kopen zijn anders dan mijn vader. Mijn ouders komen nooit in deze winkel. Zelf zou ik me er ook niet op mijn gemak voelen. Het jaar dat ik er als bijbaantje kerstcadeaus inpakte, gaf het bedrijf me een vaste betrekking en na een paar maanden werd ik overgeplaatst naar de hoofdvestiging. Het werk is leuker dan een baantje in de horeca, waar ik een bazin had die begon te schreeuwen als er veel klanten waren en ik niet hard genoeg rende met de borden. Links van de toonbank de dameskleding, kleuriger en gevarieerder wat betreft vorm en stof. De origineelste kleding, die ik zou hebben gekocht als ik het kon betalen, gaat niet erg snel. Hier wil iedereen bij dezelfde club horen, die van de ge-

luksvogels, de golfspelers en de zeilers. ‘Koop ons als je erbij wilt horen,’ fluisteren de geborduurde polospelers op de overhemden in koor. Ik ben niet zo’n enthousiaste verkoopster, maar de winkeligenaar knijpt een oogje toe, in ruil voor mijn talent voor kleurencombinaties, het aankleden van etalagepoppen en mijn kennis van bekende ontwerpers. Als ik na vier uur ochtenddienst en vier uur middagdienst thuiskom, wacht ik eerst tot iedereen heeft gegeten om daarna de keukentafel te kunnen gebruiken (de tafel in mijn kamer is te klein en in de woonkamer is er altijd die herrie van de televisie). Nadat ik een vaatdoek over het tafelblad heb gehaald, leg ik mijn kunstgeschiedenisboeken erop. *Zeitgeist*, *Weltanschauung*, woorden met voetnoten in minuscule lettertjes. Na een poosje vallen mijn ogen dicht.

Als je de eerste figuur bij het smalste gedeelte losdraait, verschijnt de volgende. Tien jaar later liggen haar gelaatstrekken vast:

Ik geef les achter glazen wanden. Aan de andere kant van het glas kijken invloedrijke ouders, buitenlandse docenten en ondernemers toe, die zich zorgen maken over de toekomst van hun familiebedrijf. Allemaal waken ze over de excellente dienstverlening in een onberispelijke omgeving; een bevoorrechte omgeving. Het is een sfeer die de boventoon voert in chique stadswijken, daar waar de taal en de technologie van de toekomst liefdevol met de paplepel worden ingegoten. In dit milieu groeien ego’s doorgaans op met een sterk ontwikkeld zelfrespect – van jongs af aan bewierookt met applaus en medailles voor de kleinste verdiensten – al is de waardering voor anderen soms niet zo verfijnd. *Want, dacht ik, als we de regels van het spel zouden veranderen en iedereen dezelfde kaarten*

zou krijgen, of als er ten minste regels waren die de ongelijke verdeling wat evenwichtiger zouden maken; als het speelterrein neutraal zou zijn en genegenheid – op dure privé scholen het kostbaarste bezit, aangezien ze al het andere met geld kunnen betalen – en de rest van de middelen ook voor de anderen voorhanden waren, dan zouden degenen die nu buitenspel staan, misschien ook beter spelen. Ze gaf les op verschillende scholen in minder bevoorrechte wijken tot ze via via een vaste aanstelling op deze school bemachtigde. Ze had enorm veel talent zien verpieteren door gebrek aan juiste omstandigheden, talent dat in haar land kennelijk alleen bij voetballers op jonge leeftijd werd herkend. Terwijl ze nieuwe lesmethodes volgde, die gebaseerd waren op projectmatig samenwerken, zag ze hoe creatieve leerlingen bij groepsonderhandelingen soms niet uit de verf kwamen, omdat dominantere of extraverte leerlingen uiteindelijk alles naar zich toe trokken. *Over het werken in teams bestaan veel misverstanden, concludeerde ik na een tijdje, de leerling zou zowel op zijn vermogen om samen te werken als op zijn individuele inbreng moeten worden beoordeeld, een inbreng die mogelijk is dankzij de voortlevende doden waaruit de traditie bestaat en voorkennis; een inbreng die gericht is op een voortdurende dialoog met zijn tijdgenoten. Een lezer werkt ook samen, zijn groep bestaat uit hemzelf, de auteur en alle invloeden die een bijdrage aan diens werk hebben geleverd. Wat er uit deze dialoog kan ontstaan is ook voor anderen beschikbaar, misschien niet meteen maar in de toekomst, in de vorm van werk, schriftelijke vaardigheden of kritisch vermogen: de motor van de vernieuwing waar iedereen het over heeft.*

Daar dacht ik allemaal aan en ik hield mijn mond, terwijl ik in die competitieve omgeving zo goed mogelijk mijn werk probeerde te

doen, omdat ik toch vooral figuur nummer drie was, waarvoor je er alleen maar nog een hoefde los te draaien:

Werknemer x die, zoals haar werkgever heel goed had aangevoeld, geen problemen zou veroorzaken als ze werd ontslagen. Want 'je zult wel iets verkeerd hebben gedaan als je straf hebt gekregen,' zei mijn moeder, en '*you are not a team player...*' zei mijn vader, die werkloos was en al met zijn derde lerares Engels uitging. *The Play, the Team*, de Straf; de regels van dit vooraf bepaalde spel... Het spel waarbij ze haar beste kaart zelf had getekend en uitgeknipt. Het was het beste als ze zich concentreerde op iets waarbij ze haar ei kwijt kon, ook al voerde het naar onbekend terrein, en ondertussen haar parttime baantje aanhield. Ze voelde zich er eigenlijk meer op haar gemak dan bij de uitgeverij, waar de redacteur van haar verwachtte dat ze na een boekenbeurs met hem ging eten, etentjes waar geen einde aan kwam, en daarna moesten ze nog samen terug naar het hotel. En dat alles voor achthonderd euro per maand. Dus gaf ze de voorkeur aan haar baan als lerares, terwijl ze vrijwel al haar vrije tijd besteedde aan iets waar Schoonheid, Waarheid, Spel en Vindingrijkheid samen moesten komen. Al haar energie in het Project stoppen hielp niet mee om de eindjes aan elkaar te knopen, iets wat haar familie haar telkens weer verweet. Ten langen leste gaf ze zich gewonnen: ze zou fulltime gaan werken. Maar de roep van het Project verstomde niet, dus werkte ze er 's nachts, in de weekenden en tijdens de zomervakantie aan. Doordat er minder tijd voor het Project overbleef, moest ze zich andere dingen ontzeggen. Het werd een vicieuze cirkel: enerzijds werkte ze aan het Project omdat ze niemand had om mee te praten, anderzijds had ze niemand om mee te praten omdat ze zich meestal afzijdig hield om aan haar Project te werken. Het was voor haar de enige ma-

nier om zich op een complexe manier uit te drukken. Als een schipbreukeling werkte ze op haar ijsberg-eiland terwijl ze geen idee had waar ze naartoe ging of hoelang ze het nog vol zou houden. Ze was al veel van de benodigde vastberadenheid kwijt om te streven naar dat ongemakkelijke, enigszins belachelijke woord vanwege de vele betekenissen die het inhield, van intellectueel tot vedette, betekenissen die meestal neerkwamen op een leven van lang leve de lol, een leven van onwaarschijnlijke hoogtepunten en waarschijnlijke schipbreuk.

Een schipbreuk waarbij niemand me een reddingsboei zou toewerpen.

De vierde figuur reist naar de hoofdstad om een master te doen. Ze wordt verliefd op haar charismatische universitaire docent en dankzij diens geraffineerde pose van teleurgestelde marxist waarmee hij de honger naar zingeving van deze veel te nieuwsgierige vrouw voedt, weet hij haar met haar hele volwassen instemming te verleiden. Het is een geschiedenis die aan Nietzsches eeuwige terugkeer van hetzelfde doet denken, een theorie die hij haar zelf heeft onderwezen. Ze wordt smoorverliefd op de melancholieke docent, of op zijn personage, daar zal ze nooit achterkomen, een personage dat haar eerst in de theorie en vervolgens de praktijk van het leven inwijdt. Na erectieproblemen neemt hij haastig en per telefoon afscheid van haar. Plotsklaps zijn alle feministische retoriek, welbespraaktheid en tact verdwenen, waarvan hij zich aanvankelijk bediende om haar en anderen te verleiden.

‘Je hebt er geen spijt van, toch?’

Als je een drenkeling probeert te redden, loop je het gevaar zelf kopje onder te gaan; het gespartel uit overlevingsdrang kan behoorlijk

agressief zijn. Bij mijn plotselinge onderdompeling in het ijskoude water valt de elektriciteit uit in de metropool die het brein van een drieëntwintigjarige is, en de stroom van gedachten die zich eerder razendsnel aaneenschakelden en vermenigvuldigden, bevriest. Deze algehele stroomstoring vertroebelt mijn eerst glanzende ogen. Mijn gezichtsuitdrukking verstart. Zes keer per dag dreun ik hetzelfde verhaal op aan steeds andere toeristen. Dezelfde woorden, keer op keer uitgesproken, verliezen hun betekenis. De werkelijkheid lost op. Ik begrijp niet wat er is gebeurd. In mijn geheugen zitten hiaten. Het water dat me omhult dringt mijn lichaam binnen, waardoor ik opzwell. Waar komt de duisternis vandaan die me in zijn armen dreef? Zit het in de familie? *Ik zal wel iets verkeerd hebben gedaan dat mij dit overkomt.*

Aan het einde van deze eenzame en verdrietige periode – de beginjaren van een twintiger kunnen erg eenzaam zijn – komt er door een late acne en een zodanige bijziendheid dat ik een bril nodig heb een volgende figuur tevoorschijn, met minder verfijnde trekken.

Figuur nummer vijf denkt dat de grootste macht bestaat uit onzichtbaar zijn en niet altijd krijgen wat je wilt. Vijf kilo overgewicht en kortgeknipt haar schrikken eventuele vriendjes af, wat haar vier jaar lang problemen bespaart, jaren waarin ze goed wordt in de waarheid liegen. Het meisje dat altijd bij anderen over de tong gaat, dat graag Bolaño, Franzen en Zweig leest, en Duras, Némirovsky en Yourcenar bewondert, leert dat het je dood kan betekenen als je je verhaal niet kunt delen. Want een slachtoffer is iemand die zijn eigen verhaal niet kan vertellen of die de mond wordt gesnoerd. Deze nieuwe stem praat met kennis van zaken over de ideeën die haar bezighouden,

ideeën die haar volkomen in hun greep hebben. *Want goed beschouwd was ik dom geweest, zo dom dat ik niet eerder doorhad dat de wereld wreed was, dat mensen slecht waren door hun zwakheid en hun zucht naar macht. Naast manipuleren en roddelen – de wapens van de zwakkelingen – had ik de weinige voordelen van mijn sekse kunnen gebruiken, trucjes die gênant en frivol waren, zo werd mij geleerd.* Haar moeder was erg streng voor haar geweest, alsof het kwaad alleen uit haarzelf kon komen. Dus had ze zich enorm ingespannen om haar ziel te zuiveren en deed ze haar best om net zo naïef en dom als haar broer te worden. Je kon hem op straat staande houden en rustig zijn portefeuille leeghalen. Er gaat niets boven domheid om anderen uitgebreid gade te slaan. Zo kun je zien hoe het in de praktijk met hun principes is gesteld, principes die tegenover naïevelingen, simpele zielen zoals wij, gemakkelijk uit het oog worden verloren.

En in die rustige periode zonder noemenswaardige gebeurtenissen, verscheen, opnieuw door de smalle omvang van de taille los te draaien, figuur nummer zes:

Regieassistente bij een filmproductie. Het meisje dat stiekem een camera bij zich had, de acteurs konden zich dus niet van hun beste kant laten zien, want die was naar de Regisseur gericht. Op haar opnamen zag je de hooggehakte schoenen van de held, die eigenlijk een onderdeurtje was, de ritssluiting van het monster en de bloedmooie actrice die zich niet laat redden, maar zelf het script herschrijft. Ze filmde dat tegenshot niet omdat ze een rekening te vereffenen had en ook niet omdat ze beroemd wilde worden – alleen geld biedt tegenwoordig nog verlossing en kunst levert maar weinig op –, maar omdat ze wist dat hetgeen buiten beeld bleef juist voor veel mensen interessant was,

mensen die bang waren geweest voor het monster, de held hadden bewonderd of op een redding hadden gehoopt die nooit kwam. Ze was van mening dat het pas interessant werd als dingen ongemakkelijk waren of niet getoond mochten worden. Dat was het punt waarop er geen weg meer terug was, het punt dat je moest zien te bereiken en dat je alleen bereikte door verder te gaan dan wat al gezegd en al gezien was. Het was daar koud.

Volhouden en doorgaan tot het blinde punt waar alles om je heen wit was, het punt waar je niets meer zag en niet wist welke kant je op moest, vanaf dat moment was het zaak om maatregelen te treffen, het gebied af te bakenen en nauwkeurig, al was het op de tast, de herkomst en richting van de voetstappen te bepalen.

En door dat spoor te volgen, liep ik een stuk verder in de sneeuw het kleinste figuurtje van de reeks tegen het lijf, het figuurtje dat niet meer hol maar massief was, de mal die door uit te zetten de rest van de figuren en situaties had voortgebracht.

AANTEKENINGEN I

PINGUÏNS

De pinguïns in het zuidpoolgebied waren een verrassing voor de ontdekkingsreizigers, die ze aan het begin van de twintigste eeuw begonnen te filmen. Iedereen vond ze meteen sympathiek en mensen zagen graag afbeeldingen van die grappige dieren. Maar als je *Encounters at the End of the World* van Werner Herzog hebt gezien, dan weet je dat er zich soms eentje vrijwillig van de groep losmaakt en de andere kant op gaat, van de zee af. Een weg die onherroepelijk naar de dood leidt.

ZUIDPOOL

Op de begane grond van ons gebouw zit een winkel met diepvriesproducten. De jongen aan de kassa is lang, blond, slank. Hij doet me denken aan Amundsen, de ontdekkingsreiziger.

TOPPEN EN POLEN

Sherpa's en Inuit lijken op elkaar. Sherpa's lopen elke dag naar de top, Inuit waren degenen die de verkenners hielpen de Noordpool te bereiken.

NIEUWS

Bergbeklimmer Ferran Latorre laat de top van de Everest voor wat hij is om een zieke sherpa in veiligheid te brengen.

HET WITTE KONIJN

Toen ik klein was, werkte mijn moeder op een basisschool in het dorp. Het bos was onze speelplaats. Op een keer zat ik op mijn hurken tussen de wortels van een boom en zag een konijn. Maar het was geen konijn zoals je meestal in mediterrane bossen zag, dat met zijn bruine kleur in het landschap oploste. Het was een wit konijn. Toen ik dichterbij kwam, bleek hij nogal uit de kluiten gewassen, hij staaarde me onbeweeglijk aan met zijn rode ogen. Hij liet zich gewillig oppakken en ik merkte dat hij hijgde. Daarop besloot ik hem mee te nemen en naar de dierenarts te brengen, maar toen we in de auto zaten, ging hij dood.

WITTE DOOD

De bevroeringsdood wordt wel ‘zachte dood’ of ‘witte dood’ genoemd. Deze dood wordt wel met slapen geassocieerd, omdat het erop lijkt of om het onderscheid aan te geven met het gewelddadige van een verbrandingsdood. Degenen die er dichtbij zijn geweest zeggen dat een einde in het ijs helemaal niet zacht is, bevroering is namelijk even heftig als verbranding.

Maar toch, ijs conserveert de vorm van een lichaam en lijkt daarmee op een foto. Een foto is voor het onderwerp wat ijs is voor de bedolven ontdekkingsreiziger: een knekelhuis waarin opeens een lichaam uit het verleden opduikt.²

2 Het verband tussen fotografie en dood werd behandeld door Roland Barthes in *La chambre claire. Note sur la photographie*, 1980 (*De lichtende kamer*, De Arbeiderspers 1988). Het essay is een onderzoek naar de essentie van de fotografie naar aanleiding van een niet getoonde afbeelding van zijn overleden moeder.

ROEM EN ERKENNING

De witte achtergrond waartegen het Noordpoolverhaal zich afspeelt versterkt het abstractieniveau van een zo vaag geografisch doel als een paar coördinaten op een kaart. Wat bracht al die mannen ertoe een witte ruimte te willen veroveren, ogenschijnlijk zonder enig strategisch of economisch belang? Wat is een verovering en hoe moet je die verbeelden?



R.E. Peary bij zijn aankomst op de Noordpool op 21 april 1909.

Hoewel het historische onderzoek waaruit dit project deels bestaat regelrecht naar kristalheldere regio's met verhalen over wetenschappelijk leiderschap leek te voeren, bleek het juist vol van kronkelwegen, paradoxen en onderbelichte zones te zijn. Het is de onduidelijkheid rond de laatste veroveringen en de vruchtbare beeldvorming eromheen die ze zo fascinerend maakt. Een voorbeeld: de verovering van de Noordpool werd aan de Amerikaan Robert Edwin Peary toegeschreven, die het gebied in 1909 bereikte. Na drieëntwintig jaar van vergeefse pogingen bereikte Peary bij de achtste poging zijn doel. Maar Frederick Cook beweerde de Noordpool een jaar eerder te hebben bereikt. Bij gebrek aan wetenschappelijke middelen om te bewijzen wie van de twee de eerste was, ontstond er een controverse die door een breed publiek met veel belangstelling werd gevolgd. Ten slotte helde de steun van de bevolking over naar Peary, wat Cook ruïneerde. De foto's van beide veroveringen lieten er geen twijfel over bestaan wie als winnaar uit de bus zou komen. Omdat verder niemand de camera kon bedienen, fotografeerde Cook de twee Inuit die bij hem waren, Ahwelah en Etukishook, die in een weidse vlakte de onvermijdelijke vlag op een iglo plaatsen. De foto is onscherp. Peary's foto ziet er heel anders uit: vijf mannen op de ijsvlakte, poserend voor een vlag die op een zorgvuldig opgeworpen berg sneeuw is gehesen. Op het perfect gecomponeerde groepsportret tegen een witte achtergrond ontbreekt de trouwste metgezel van de leider, de gids van gemengde komaf Matthew Henson.



Matthew Henson, 1910.



Ahwelah en Etukishook. Foto van Cook bij hun aankomst op de Noordpool, 1908.

De exacte datum is niet bekend.

DE MAN VAN IJS

Mijn broer is een man die vastzit in het ijs. Hij ziet ons door het ijs heen. Hij is er en hij is er niet. Of preciezer gezegd, in zijn binnenste zit een kier die zich soms met ijs vult. De perioden dat zijn gelaats-trekken uitgesproken zijn, is hij duidelijk aanwezig. Soms duikt hij onder. Hij kan met zijn gedachten op tienduizend meter hoogte zitten (hij kijkt graag naar vliegtuigen) of op tienduizend meter diepte, in perioden dat het ijs dikker is. Naast vliegtuigen is hij gek op treinen, auto's en dieren. Wij moeten de beslissingen voor hem nemen, want ook al herkent hij vaak zijn eigen lichaam niet, het is er wel degelijk.

‘Moet ik eten?’

Er is in zijn uiterlijk niets waaraan je kunt zien dat er iets met hem aan de hand is. Door dat gebrek aan uiterlijke kenmerken zijn onbekenden vaak verbaasd als hij ineens begint te stotteren. Gelukkig wonen we in een kleine stad en kennen ze hem bij ons in de buurt, de meeste mensen helpen hem even als hij staat te twijfelen of hij zal oversteken om de vuilniszak weg te gooien op het zeldzame, zo niet enige moment dat hij alleen de deur uit gaat.

Een beperking betekent over het algemeen dat iemand niet in staat is voor zichzelf te zorgen en niet over vaardigheden beschikt waar-

voor anderen – de maatschappij – bereid zijn te betalen. Als je het zo, in financieel opzicht, bekijkt is deze categorie op velen van ons van toepassing. Maar er zijn ook veel beperkte mensen die een riant salaris verdienen, mensen met een zware emotionele beperking, zoals allerlei idioten die aan het hoofd staan van bedrijven en landen. Het lijkt er dus op dat het merendeel van de mensen, onder wie ikzelf, een of andere beperking heeft, aangezien niemand helemaal onafhankelijk is en niemand voor honderd procent functioneert. Het grootste verschil is dat een ernstig geestelijk of lichamelijk gehandicapte niet alleen afhankelijk is, maar ook enorm kwetsbaar en veel vraagt van de mensen om hem heen. Het werk dat een dergelijke verzorging met zich meebrengt, wordt vaak niet voldoende onderkend en daarom ook niet voldoende beloond. Ook het werk waartoe de zogenaamd beperkte persoon zelf in staat is wordt niet gewaardeerd, om de simpele reden dat het meestal niet betaald is. Je kunt dus zeggen dat mijn broer anders is, hij heeft andere capaciteiten en andere bezigheden. Freelance luchtverkeersleider bijvoorbeeld of oplettende waarnemer van de plaatselijke fauna of zwijgend maar aanwezig gezelschap.

‘Hoe gaat het?’

‘Goedheulgoed.’ Hij zegt alle woorden achter elkaar en dit is wat hij meestal antwoordt.

M beschikt over een scala aan antwoorden waarmee hij sociale situaties het hoofd kan bieden. Op die manier heeft hij geleerd mee te doen met de wereld van de anderen, een wereld waaraan hij zich heeft aangepast zoals een buitenlander dat doet in een vreemd land met een vreemde taal. Als iedereen lacht, weet hij dat hij ook moet lachen en als iedereen ernstig is, weet hij dat hij dat ook moet zijn. Hij onderbreekt een gesprek alleen om iets te vragen wat voor hem urgent en essentieel is, iets wat hij elke dag op hetzelfde tijdstip herhaalt.

‘Moet ik naar de wc?’ vlak voor we gaan eten.

‘Moet ik water drinken?’ als we aan tafel zitten.

Laten we eerlijk zijn, het is voor mijn moeder zwaar om zo’n kind te hebben, al zul je haar nooit horen klagen. Hoewel de oorzaak van het probleem niet bekend is, denk ik dat zij zich soms toch schuldig voelt. Gaandeweg is er een bepaalde wederzijdse afhankelijkheid tussen hen beiden ontstaan. Mijn broer, inmiddels volwassen, heeft nog steeds dezelfde onbevangen blik in zijn ogen als toen hij een kind was. Na de scheiding van mijn ouders, ruim twintig jaar geleden, heeft mijn moeder geen enkele serieuze relatie meer gehad en zo is zij een poolreiziger die mijn broer in zijn slee voortsleept.

Toen M klein was, wisten ze niet wat hem mankeerde. Op de kleuterschool zagen ze dat hij in bepaalde dingen bij de rest achterliep en dat was alles. Naarmate er op school meer van hem werd verwacht, tekenden de problemen zich duidelijker af. Met de hulp en toewijding van mijn moeder lukte het hem, na twee keer te blijven zitten, de lagere school af te maken, dezelfde waar ik op zat. Vervolgens zochten mijn ouders allerlei bezigheden voor hem, waarbij mijn moeder vaak moest praten als Brugman om hem met een of andere activiteit of werkplaats te laten meedoen. Keramiek vond hij het leukst en we hebben we nog steeds mooie vazen en beeldjes van hem in huis. Als M maar duidelijke instructies krijgt is hij een toegewijde kunstenaar en geeft hij vanuit zijn primitieve perspectief dat hij overal op toepast, uiting aan zijn wereld. Aangezien er nog geen diagnose was om hem tot gespecialiseerde centra toe te kunnen laten – waar er trouwens niet veel van zijn en mijn ouders hem aanvankelijk ook niet heen wilden sturen, omdat ze de situatie nog niet konden accepteren – werd hij van de ene plek naar de andere gesleept. Ten slotte kon

hij naar de sociale werkplaats van een bepaalde stichting, waar hij auto's waste, in plantsoenen werkte en straten veegde. Mijn hele jeugd zag ik hem heel vroeg de deur uit gaan in zijn groene overall en naar zijn werk fietsen. Na een paar jaar kon hij niet meer aan de eisen van een betaalde baan voldoen. Zijn begeleider moest een heleboel beslissingen voor hem nemen en begrip hebben voor zijn afwijkende tijdsbesef, want als niemand mijn broer waarschuwt kan hij rustig een uur op de wc blijven zitten, wat op een drukke werkplek een probleem kan zijn. Later bedacht onze huisarts een oplossing: een keukenwekker die na vijf minuten afgaat en die we Manolo hebben genoemd. Manolo helpt mijn broer uit zijn tijdelijke bevroren toestand te komen en terug te keren naar de normale gang van zaken.

Toen mijn ouders na twee jaar met tegenzin onder ogen moesten zien dat hun zoon geen aangepast werk kon verrichten, ging M naar de dagbesteding van dezelfde stichting, waar allerlei therapeutische activiteiten worden aangeboden.

Het is niet bekend of zijn aandoening te wijten is aan complicaties bij de geboorte – hij werd met een vacuümpomp gehaald, was er soms sprake van zuurstofgebrek? – of dat het genetisch is. Dat baart mij zorgen voor als ik op een dag zelf kinderen wil, ook al komt het verder niet voor in onze familie. Bepaalde onderzoeken brengen autisme met het kunstmestgebruik in de jaren zestig en zeventig in verband, omdat er sindsdien een stijging in het aantal gevallen is waar te nemen, maar het kan ook zijn dat die stijging het gevolg is van het feit dat men toen de diagnose begon te stellen. De onderzoeksresultaten zijn niet eenduidig, de artsen weten nog weinig van de stoornis. Er is een geval bekend van een eeneiige tweeling die in dezelfde omgeving opgroeide: een van hen is autistisch, de ander niet. Het is nog steeds

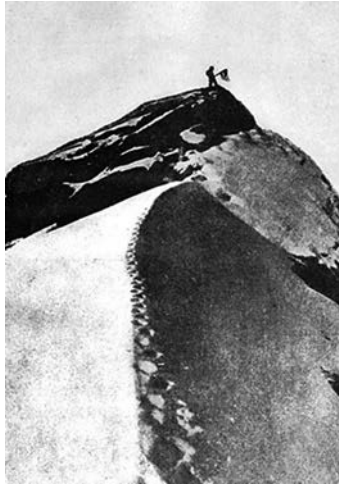
onbekend welke invloed genetische aanleg en omgevingsfactoren hebben en er zijn geen biologische aanwijzingen waarmee de stoornis voor de geboorte kan worden vastgesteld. Daardoor ben ik gaan twijfelen aan de wetenschap. Jarenlang werden er allerlei verschillende namen aan het ziektebeeld van mijn broer gegeven, afhankelijk van de heersende mode. Eerst was het borderline, daarna asperger, vervolgens werd het autisme en omdat deze classificatie zo veel verschillende gevallen omvat, wordt het nu een stoornis in het autismespectrum (ASS) genoemd. Dat vage etiket vind ik een stap terug, want het verschil in uiterlijk en gedrag is zo groot dat al die gevallen maar weinig met elkaar gemeen hebben.

Dus toen ik geboren werd, was mijn broer er al en lange tijd bleef hij een raadsel dat geen naam had. Mijn broer kreeg pas op dertigjarige leeftijd een diagnose. Ik was blij dat ik er een naam aan kon geven, ook al klopte die niet helemaal. Ik denk dat ik er sindsdien beter over kan praten. Het is belangrijk dat dingen een naam hebben, want anders bestaan ze niet.

Dat de naam het ding maakt, is maar al te waar.

COOK

Frederick Cooks obsessie voor de poolcirkel ontpopte zich nadat zijn eerste vrouw en zoontje bij de bevalling waren gestorven. Hij begon zijn ontdekkingsreizen als chirurg op een expeditie van Robert Peary. De zogenoemde poolcontroverse ontstond jaren later toen Peary en Cook in 1909 met verschillende expedities tegelijkertijd uit het noordpoolgebied terugkeerden. Beiden claimden als eerste de Noordpool te hebben bereikt. Een van Cooks bewijzen was een foto van een expeditielid op de top van de Mount McKinley, weliswaar de hoogste top van Alaska, maar nog heel ver van de Noordpool. Het feit dat de foto was geretoucheerd, gaf Peary het eerste argument om de oprechtheid van zijn rivaal in twijfel te trekken en daardoor werden er ook vraagtekens gezet bij diens aanwezigheid op de Noordpool. Op de foto is de top van de berg aan beide zijden bijgesneden, zodat de helling steiler lijkt. Er werden indertijd meerdere expedities ondernomen om de waarheidsgetrouwheid van de foto te bevestigen, maar de weersomstandigheden maakten het onmogelijk om opnieuw een foto vanuit hetzelfde standpunt te nemen.



'The Conquest of Mount McKinley' van Frederick Cook is de meest controversiële foto uit de geschiedenis van de ontdekkingsreizen.

Later gaf Cook lezingen waarin hij zichzelf als een onbegrepen man afschilderde die door Peary's invloedrijke vrienden van zijn roem was beroofd. Hij waagde het zelfs om een film te maken, *The Truth About the Pole* (1912), waarin de schaarse middelen opvallen waarmee hij het leven op de poolcirkels tracht uit te beelden: een houten hut tegen een witte achtergrond verklaart zijn versie van de feiten. De controverse sleepte zich voort totdat de Eerste Wereldoorlog met de inmening van de Verenigde Staten ervoor zorgde dat de belangstelling voor de Noordpoolkwestie verflauwde. Cook ging met olie speculeren, waarvoor hij van fraude werd beschuldigd en in de gevangenis belandde. Toen hij in 1930 vrijkwam probeerde hij zich opnieuw uit te roepen tot eerste man op de Noordpool, maar hij werd niet langer serieus genomen door de wetenschappelijke comités.

ONDER HET IJS

Elke maand komt alles wat we niet hebben kunnen kopen en wat we in de maanden erna niet zullen kopen, ergens onder het ijs terecht. Platonische liefdes vormen ijskristallen en raken bedolven onder de sneeuw. Als het er veel zijn kunnen die onbevredigde verlangens groeven trekken in het voorhoofd. Soms glijd je uit op het ijs en val je in een diepe spleet. Als het ijs na lange tijd smelt, kan alles wat begraven was weer aan de oppervlakte komen, zoals 's zomers de mammoets in Siberië. De overblijfselen zijn vochtig en stinken. Dan zijn we er niet meer in geïnteresseerd. Misschien was het sowieso de moeite niet waard. Misschien was het weggegooid geld of verdiende die persoon onze liefde niet.

Bevroren verlangens uit de tijd dat je geen geld had, of liefdes die niet wederzijds waren, verschillen van de verlangens die je befrist omdat je ervan afziet. In het laatste geval krijgen ze de glans van stoïcijnse heldhaftigheid. Maar het kan ook dat je van verlangens afziet omdat je bang bent en dan heb je je hele leven oogkleppen op om maar niets te zien en niets te voelen. Als je er aan de andere juist voortdurend gehoor aan geeft, kun je uiteindelijk de weg kwijtraken. Wat Odysseus tot een held maakt is dat hij afstand doet en tegelijkertijd ook niet. Als hij naar het gezang van de sirenes luistert, is hij voorzichtig zonder zijn verlangens te ontkennen.

De tocht over Antarctica eindigde voor kapitein Shackleton en zijn bemanning in schipbreuk. Maandenlang dreven ze rond in hun reddingsboten en luisterden ze naar het zingen van de orka's om hen heen. Hun heldendaad was, net als die van Odysseus, terug naar huis gaan. Maar eenmaal terug op het vasteland stortte de kapitein in – soms is de huiselijke kring de moeilijkste plek om je staande te houden – en in 1920, slechts drie jaar na de heldendaad waarbij hij zijn leven herhaaldelijk op het spel had gezet, kondigde Shackleton ineens aan dat hij terug wilde naar een poolgebied. De Noordpool of de Zuidpool, dat was hem om het even.

COOK, PEARY EN DE WAARHEID

Ik stel me het moment voor waarop een ontdekkingsreiziger aan het begin van de twintigste eeuw besluit zijn kompas, dat in het poolgebied van slag raakt, te laten voor wat het is, rondkijkt om zijn positie te bepalen en vervolgens midden in een witte vlakte een vlag plant.

Eindelijk, de Noordpool!! De beloning van drie eeuwen; drieëntwintig jaar lang mijn droom en ambitie. Van mij, eindelijk...

ROBERT EDWIN PEARY

Volgens de meeste informatie die op het internet te vinden is, was Peary de eerste man op de Noordpool. Frederick Cook wordt gezien als een bedrieger die met vals bewijsmateriaal claimde dat hij er een jaar eerder al was geweest. Vandaag de dag komt het merendeel van de deskundigen tot de conclusie dat geen van beiden een voet op de Noordpool heeft gezet. Peary's bewering dat hij de Noordpool had bereikt, wordt om de volgende redenen in twijfel getrokken: a) er was in de kleine groep van Peary niemand die goed genoeg kon navigeren om hun positie nauwkeurig te bepalen, b) de afstanden en snelheden die Peary voor de terugreis opgaf, waren drie keer zo groot als die van de heenreis, c) de bevestiging dat ze zowel op de heenreis als op de

terugreis een directe route namen is in tegenspraak met de verklaring van Matthew Henson, die vertelt over een kronkelige omweg om moeilijkheden te omzeilen. In 1996 werden Peary's aantekeningen uit die tijd geanalyseerd. Daaruit bleek dat hij ongeveer zevenendertig kilometer van de pool was verwijderd.

Laurell Hamilton beschreef Cooks situatie als volgt: 'If people will not believe the truth, and you don't want to lie, then you're out of options.'

Volgens Randall J. Oszcewski, poolhistoricus en auteur van *Frederick Cook and the Forgotten Pole*, komt de route die Cooks bemanningsleden Ahwelah en Etukishook aangaven, in grote delen overeen met de reis die Verne beschreef in *Reizen en lotgevallen van kapitein Hatteras*. De expedities doorkruisten hetzelfde gebied in de hoop op een walvisvaarder die hen naar de bewoonde wereld kon terugbrengen. Zo blijkt maar weer hoe kunst soms het terrein van de gedocumenteerde waarheid binnendringt.



Beeld uit de film *The Truth About the Pole* van Frederick Cook (1912).

In de Verenigde Staten zijn nog steeds mensen die volhouden dat Cook degene was die daadwerkelijk de Noordpool bereikte. (Frederick A. Cook Society, www.cookpolar.org)

S.O.S. EISBERG

Ooit vond ik iemand leuk die mij niet zag staan. Daardoor vond ik hem nog leuker. Zijn totaal onverschillige houding tegenover mij zorgde ervoor dat die aantrekkingskracht na verloop van tijd een obsessie werd, iets om als een masochist van te dromen, terwijl ik me er volkomen bewust van was.

Soms beeldde ik me in dat hij het wist en dat er voor zijn gedrag een bepaalde reden was die hem belette toenadering te zoeken, misschien een verplichting die ik niet kende, een missie die hij moest vervullen voor hij kon terugkeren. Als de vrouw van een ontdekkingsreiziger wachtte ik op hem. Ik kende maar een miniem deel van hem, dacht ik, daarom noemde ik hem Ijsberg. Ijsbergen bezitten een sublieme en gevaarlijke schoonheid, ze kunnen een schip tot zinken brengen. Er waren ook momenten dat ik genoeg van dat dagdromen kreeg en het alleen maar vervelend vond dat ik me aangetrokken voelde tot zo'n kille en ongevoelige man, tenminste tegenover mij.

Na een tijdje leerde ik het soort liefde kennen waardoor je opeens de betekenis van het woord 'thuis' begrijpt. Ik dacht niet langer aan Ijsberg, al droomde ik nu en dan nog wel over hem. In mijn droom was hij ook afstandelijk. Etymologisch gezien is het noordpoolgebied

het territorium van de beer. Dat was voor mij de plek waar Ijsberg vandaan kwam, die trouwens een eenzame, lange en flegmatische man was.



Filmposter van Arnold Franks s.o.s. *Eisberg* (1933), met Leni Riefenstahl.

BEVROREN ONTDEKKINGSREIZIGERS

Op 17 januari 1911 komt Scott op de Zuidpool aan. De foto van dat feit getuigt van zijn mislukking, die eruit bestaat als tweede te arriveren nadat Amundsen zijn doel op 15 december 1910 al had bereikt. Amundsens foto toont een groepje mannen te midden van de witte ijsvlakte op Antarctica, en profiel voor een tent waarop de Noorse vlag wappert. De foto van Scott, die een maand later op hetzelfde punt arriveerde om erachter te komen dat hij verslagen was, laat een en al moedeloosheid zien. De foto's samen zijn ontluisterend vanwege de kille overwinning en de geweldige nederlaag.

De race om de Zuidpool van de Noorse Amundsen en Britse Robert Falcon Scott eindigde in een tragedie. Scott en zijn expeditieleden stierven van honger en kou toen ze op de terugweg naar het basiskamp waren.

In zijn dagboek schreef Amundsen dat ze op 14 december 1911 het punt bereikten waar volgens zijn berekeningen de Zuidpool moest liggen. Om er zeker van te zijn moesten ze nauwkeurige zonnemetingen uitvoeren. Om de poolzone verder af te bakenen besloten ze ondertussen vanaf de plek waar ze hun tenten hadden opgeslagen nog wat extra kilometers af te leggen in de drie overige windrichtingen (de richting waar ze vandaan waren gekomen niet meegerekend).

Elk expeditielid kreeg een richting toegewezen en ze vertrokken direct, zonder eerst te rusten, en legden elk nog twintig kilometer af. Met die actie riskeerden ze hun leven, want zonder kompas was de kans groot dat ze in een storm hun oriëntatie verloren, waardoor ze onherroepelijk zouden verdwalen. De volgende dag waren ze vrijwel gelijktijdig terug na veertig kilometer te hebben afgelegd. In de tussentijd hadden Amundsen en Hanssen exactere metingen verricht waaruit bleek dat ze nog een aantal kilometer van de pool verwijderd waren. Met die gegevens schatten ze de richting die ze moesten nemen en legden de ontbrekende afstand in één dag af. Op de plek die met de grootst mogelijke precisie als hun instrumenten maar toelieten kon worden beschouwd als de Zuidpool, sloegen ze hun kamp op. Evengoed legden Hanssen en Bjaaland op 17 december nog zeven kilometer in tegenovergestelde richting af om er zeker van te zijn dat ze een voet op de Zuidpool hadden gezet.³

Volgens verschillende poolhistorici was Amundsens succes te danken aan het gebruik van ski's en vooral aan de kennis van de Inuit. Amundsen was pragmatisch genoeg om zijn honden op te eten toen er niets anders op zat. Omdat het Scott zeer tegen de borst stuitte om zijn honden in geval van nood op te offeren, gaf hij de voorkeur aan pony's, maar evengoed kon hij zich er niet toe zetten die af te maken toen zijn expeditieleden aan voedselgebrek dreigden te bezwijken. Zo toont Scotts geschiedenis de tegenstrijdigheden van een man die, hoewel hij enerzijds een voorbeeld van ambitie en doorzettingsvermogen leek te zijn, dat volgens sommigen eerder van incompetentie was. De extreem lage temperaturen tijdens hun terugtocht hielpen

3 Hoe formeel en weinig heldhaftig lijkt deze verovering van Amundsen, gebaseerd op eideloze metingen en correcties, net als het schrijfsproces en de redactie van een tekst...

ook niet mee. Ze werden door een sneeuwstorm overvallen en stierven op drie dagen lopen van het eerstvolgende bevoorradingspunt, waar ze nog voor twee dagen voedsel hadden.

Zich bewust van zijn naderende hongerdood schreef Scott tijdens die terugtocht aan zijn vrouw: ‘Zoals je weet moest ik me er altijd toe zetten om iets te ondernemen, ik heb van nature een luie inslag.’

Vlak voor zijn dood heeft hij vrede met zijn onderneming: ‘Ik heb je zo veel te vertellen over deze reis! Ondanks alles was het goed om deze reis te hebben gemaakt, in plaats van thuis te blijven in mijn comfortabele omgeving.’

De stoffelijke overschotten van Scott en zijn vier expeditieleden werden een paar maanden later in november 1912 gevonden, samen met de expeditieboekjes, die nog helemaal intact waren: ‘Deze gefrustreerde aantekeningen en onze lichamen zullen verslag doen van ons verhaal.’

Op het kruis dat de plaats markeert waar kapitein Scott en zijn mannen het leven lieten, staat een regel uit het gedicht ‘Ulysses’ van Tennyson: ‘Streven, zoeken, vinden en niet te versagen’ (‘To strive, to seek, to find, and not to yield’). Als je het hele gedicht leest, dat aan een oude Odysseus is opgedragen, toont de tekst meer begrip voor de helden.

Het kan zijn dat de golven ons verzwelgen:
Het kan zijn dat we Elysion bereiken
En de grote Achilles zien, ons welbekend.
Veel is vergaan, maar veel is ook behouden,
en al ontberen wij nu de krachten van weleer
die hemel en aarde bewogen, we zijn er nog:

een gelijkgestemde geest van heldhaftige zielen,
door tijd en noodlot verzwakt, maar vastberaden
te streven, zoeken, vinden en niet te versagen.⁴



De overwinning van Amundsen, 16 december 1911. Foto van Olav Bjaaland.



De overwinning van Amundsen, 16 december 1911. Foto van Olav Bjaaland.

En ondanks de vermeende nederlaag van Scotts expeditie moet worden opgemerkt dat volgens Elin Simonsson, de directrice van het Natural History Museum in Londen, alle destijds verzamelde meteorologische data vandaag de dag nog steeds gebruikt worden. De mannen die Scotts expeditie overleefden, degenen die in het laatste traject bleven steken, brachten veertigduizend monsters van specimens mee en hun onderzoek leverde vijftien bundels verslagen op van negenenvijftig specialisten die een lans braken om de gletsjerkunde tot wetenschap te maken. Tegelijkertijd zorgden de foto's en filmbeelden van Herbert Ponting ervoor dat er voortaan bij alle expedities camera's werden gebruikt.

-
- 4 It may be that the gulfs will wash us down:
It may be we shall touch the Happy Isles,
And see the great Achilles, whom we knew.
Tho' much is taken, much abides; and tho'
We are not now that strength which in old days
Moved earth and heaven, that which we are, we are;
One equal temper of heroic hearts
Made weak by time and fate, but strong in will
To strive, to seek, to find, and not to yield.

AANTEKENINGEN II

EPIEK I

Is er een epiek denkbaar die niet imperialistisch, totalitair of sportge-relateerd is?

EPIEK II

Is er in elke familiegeschiedenis niet sprake van een territoriumstrijd? Huiselijke ruimten en genegenheid als gebieden die veroverd moeten worden.

AHAB

Zo nu en dan voel ik me als kapitein Ahab, die op zijn witte walvis jaagt. Naast me zit I. Net als Ismaël is hij toeschouwer van een obses-sie die hij niet begrijpt.

ZEPPELIN

Wat Peary betreft denken sommige historici dat hij oprecht meende de Noordpool te hebben bereikt. Anderen beweren dat hij zijn prestatie bewust overdreef. Er zijn er ook die in elke aanwijzing dat Peary niet op de Noordpool was, het werk zien van de samenzweerders die op de hand van Cook waren, die hem in diskrediet wilde brengen.

De publiciteitscampagnes die het publiek ervan moesten overtuigen dat beide ontdekkingsreizigers hun doel hadden bereikt, laten de confrontatie zien tussen twee mannen die achter hun versie van de feiten bleven staan in een tijd waarin de technische middelen ontbraken om deze te verifiëren.

Amundsens zeppelinexpeditie was ongetwijfeld de eerste die de Noordpool van boven zag, toen ze er in 1926 overheen vlogen. Maar de eersten die op een wetenschappelijk bewezen manier voet op de Noordpool zetten, waren de vierentwintig wetenschappers die er in 1948 onder leiding van Aleksandr Kuznetsov en in opdracht van Stalin per vliegtuig arriveerden. Ongemotoriseerd gebeurde het in 1969, het jaar van de maanlanding, toen een expeditie onder leiding van Wally Herbert de Noordpool per slede bereikte.

De Noordpool veroveren was eeuwenlang een droom, maar degenen

die het voor elkaar kregen waren niet degenen die ervan gedroomd hadden, aldus de poolhistoricus Christopher Pala.



Zeppelin Norge. Expeditie Amundsen-Ellsworth-Nobile, 1926.

AANTEKENINGEN III

DONDERDAG 16 AUGUSTUS 2012

Ik heb de Spaanse wetenschapper gevonden die zich op het meest zuidelijke punt van de wereld bevindt. Carlos Pobes zal de wintermaanden op Antarctica doorbrengen, samen met een aantal collega's die met het onderhoud van het Zuidpoolstation Amundsen-Scott zijn belast. Pobes zal zich ontfemen over de IceCube, een neutrino-detector die de interactie registreert tussen subatomaire deeltjes die bijna geen massa hebben. IceCube is een soort telescoop waarmee spectaculaire astrofysieke fenomenen kunnen worden waargenomen, zoals de explosie van supernova's, gammastraling, zwarte gaten en neutronensterren, zaken waar ik in mijn onwetende fascinatie voor de wetenschap maar weinig van begrijp.

Op zijn blog lees ik:

Om de burgerlijke schemering te verwelkomen en afscheid te nemen van de nautische schemering, ben ik vandaag naar buiten gegaan voor een wandeling. In elk van de vier windrichtingen (N, Z, W, O) staan panelen om het zicht te testen, bedoeld voor aankomende vliegtuigen. In oostelijke richting staat de eerste op een halve mijl. Vanaf daar kun je de volgende zien, die

een mijl verderop staat. Daar aangekomen kon ik de volgende zien, op een afstand van anderhalve mijl. Mijn hart begon sneller te kloppen, want de base zag er al heel ver uit. Ik kwam in de verleiding verder te lopen. Toen ik bij het derde paneel was kon ik het vierde en laatste zien, dat weer verder weg stond, dus liep ik door. Het was spectaculair maar ook beangstigend, toen ik me omdraaide en de base, op meer dan drie kilometer afstand, niet meer zag. Er was geen enkel obstakel of reliëf te zien. Alles was uniform, wit. Prachtig. Omdat ik wist waar ik moest kijken, ontwaarde ik na een poosje de plek waar de base zich ongeveer zou moeten bevinden. Hoe dan ook lag mijn voetspoor er nog, waarlangs ik de weg terug kon vinden. Er was daar geen enkel geluid, behalve het gesuis van mijn oren. Het was bijna windstil. Totale eenzaamheid⁵.

5 www.eldiamaslargodemivida.com

ATLAS CRYSTAL WORKS

De sneeuwbol lag achter in een la van de oude commode in het huurappartement. Nu staat hij op mijn schrijftafel als presse-papier op een stapel A4'tjes – het materiaal dat ik gebruik om mijn obsessie voor het wit te onderzoeken. Binnenin zitten twee halfblote engeltjes onbevange te bidden alsof ze niets met het water en de ronddwarrelende sneeuwvlokken om hen heen te maken hebben. De glazen bol rust op een plastic voet in de vorm van een miniatuurbijbel. Elke keer dat ik ernaar kijk voel ik een mengeling van medelijden, afkeer voor het kitscherige plastic en fascinatie. Ik had liever dat de bol leeg was en formuleer mijn wens op het internet. Daar vind ik een paar bedrijven in de Verenigde Staten die ze naar de wens van de klant maken, ze kunnen er ook een foto in monteren. Volgens de website is er weinig over sneeuwballen bekend, de eerste schijnen uit de negentiende eeuw te stammen en werden in Frankrijk gemaakt. Het object kan een opvolger zijn geweest van de glazen presse-papiers – ook mooi – die daarvoor populair waren.

De sneeuwballen kwamen tijdens de Wereldtentoonstelling van 1878 in groten getale op de markt en werden het favoriete souvenir van de bezoekers. In die tijd waren er minstens vijf Amerikaanse bedrijven die hun sneeuwballen in Europa verkochten. Tijdens de We-

reldtentoonstelling van 1889, ook in Parijs, maakten ze een sneeuwbol met een miniversie van de recent gebouwde Eiffeltoren. Ik moet opeens denken aan een sneeuwbol met een miniguillotinerin.

Sneeuwballen werden voor het eerst populair aan het eind van de victoriaanse tijd in Engeland. Aan het begin van de twintiger jaren vonden ze hun weg de Atlantische oceaan over naar de Verenigde Staten, waar ze een geliefd verzamelobject werden. Een groot deel van die ballen werd geproduceerd door Atlas Crystal Works. In de jaren veertig in Amerika werden ze vaak als reclamemateriaal ingezet. In Europa waren in diezelfde jaren sneeuwballen met religieuze tafereel een gebruikelijk cadeau voor katholieke kinderen. In films kwamen sneeuwballen veelvuldig voor en in *Citizen Kane* (1941) is het een sleutelbeeld. Wanneer Kane 'Rosebud' zegt, laat hij de sneeuwbol uit zijn handen vallen en sterft. De bol is een cadeau van zijn vroegere minnares Susan en bevat een eenvoudig huisje in de bergen: het huis van zijn jeugd.

In het bijzonder wanneer sneeuwballen mensfiguurtjes of dieren bevatten, in plaats van gebouwen of objecten, geven ze een naargeestig gevoel; alsof die wezens gevangen zijn of in zee gegooid.

Ik googel Crystal Atlas Works. Het levert het volgende adres op:

425 E Pleasant Ave Covington, TN 38019 (901) 476-9797
Covington, Tennessee, USA

De beroemde fabriek die in de tijd van *Citizen Kane* in grote hoeveelheden sneeuwballen produceerde, staat in Tennessee, in het zuiden van de Verenigde Staten. Google Street View toont een kleine witte industriële loods in een straat met lage vrijstaande huizen met veranda's; de huizen in het *Deep South* van de kleine Mick, het meisje uit

Het hart is een eenzame jager van Carson McCullers. Deze roman verscheen in de tijd dat sneeuwballen populair waren. De roman van McCullers is het verhaal over de eenzaamheid van onaangepasten en buitenstaanders in de zuidelijke staten van de vs in de jaren veertig van de twintigste eeuw. De verzameling treurige personages die de roman opvoert, bestaat uit de doofstomme Singer, de arts Copeland die tevergeefs zijn vrienden door middel van studie probeert te bevrijden, en Mick, een meisje dat van jazz houdt, stiekem sigaretten rookt en van school gaat om te werken:

Als ze zo liep te fantaseren over hoe het later zou gaan, dacht ze vaak aan sneeuw en ijs. Dan was ze bijvoorbeeld in Zwitserland, waar alle bergen met sneeuw bedekt waren, en schaatste ze op koud, groenig ijs. Meneer Singer schaatste met haar mee. En misschien ook Carole Lombard, of Arturo Toscanini, die op de radio te horen was. Terwijl ze samen aan het schaatsen waren zakte meneer Singer door het ijs, en zij dook onverschrokken in het water en zwom onder het ijs en redde zijn leven. Dat was een van de fantasieën die altijd door haar hoofd speelden.⁶

McCullers beschrijft het zwijgende gevecht van haar personages om boven te komen en vrij adem te halen. Ik ga op zoek naar sneeuwballen uit de jaren veertig, de tijd dat de roman voor het eerst verscheen. Op een website voor tweedehands spullen kom ik er een paar van Atlas Crystal Works tegen. Bij de meeste is het waterpeil gezakt, valt me op. Er is er een met een zwart figuurtje dat een dienstmeisje voor-

6 Carson McCullers, *Het hart is een eenzame jager*, Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2016. Vertaling Molly van Gelder.

stelt. Op de voet van de bol staat de tekst: JUST A LITTLE MAMMY DOWN IN DIXIE. De verkoper vermeldt dat het troebele water waarschijnlijk komt door de ‘sneeuw’ van bottenschraapsel, het materiaal dat vroeger werd gebruikt toen er nog geen plastic was. Het vloeistofpeil in de bol komt nog maar tot de schouders van het figuurtje, zodat haar hoofd erboven uitsteekt.

Ik vraag me af op welk moment in de geschiedenis vrouwen voor het eerst vrij konden ademen.⁷



⁷ http://www.atomicmall.com/view.php?id=Mammy-Snow-Globe-Atlas-Crystal-Works_884055, laatste raadpleging 8-10-2015.

SHACKLETON

Na het veroveren van de Noordpool door Peary en de Zuidpool door Amundsen waren er voor de Britse natie geen opties meer over. Ernest Shackleton, die samen met kapitein Scott aan de Discovery-expeditie (1900-1904) deelnam, bedacht een nieuwe uitdaging voor de heroïsche tijd van verkenningen:

Het is de laatste grote poolexpeditie die nog gemaakt kan worden. De reis zal belangrijker zijn dan heen en terug gaan naar de pool en ik denk dat het aan de Britse natie is om deze expeditie te ondernemen, aangezien we bij de verovering van de Noordpool en de Zuidpool zijn verslagen. Ons rest de langste en indrukwekkendste reis van allemaal: de oversteek van het zuidpoolcontinent.

Kapitein Shackleton noemde het schip van zijn expeditie (1914-1917) *Endurance*, naar het motto van zijn familie: *Fortitudine Vincimos*. Twee woorden die veerkracht en victorie betekenen. Afgezien van nieuwe gebieden veroveren en gevaarlijke vijanden trotseren zouden ze bij de oversteek aan extreme weersomstandigheden worden blootgesteld. Zoals de naam van het schip al

aangaf, zou de heldendaad de fysieke en mentale weerstand van de bemanning op de proef te stellen.

Shackleton moedigde de zevenentwintig bemanningsleden aan een logboek bij te houden aan boord; voor het avontuur begon, waren de rechten van de foto's en dagboeken al verkocht. De expeditie werd gefotografeerd door de Australische fotograaf Francis Hurley.

In augustus 1914 werd het anker gelicht, waarop het schip koers zette naar Antarctica. Na acht maanden varen bereikten ze de koude wateren van de Zuidelijke Oceaan. Naarmate ze verder de Weddellzee op voeren ging de reis langzamer, omdat de doorvaart werd bemermd door immense ijsmassa's van meer dan duizend ton.

Om zeven uur 's avonds laveerde Lionel Greenstreet de Endurance tussen twee grote ijsbergen door in de richting van open water. Halverwege botste het schip tegen een van de ijsbergen en de andere sloot de weg terug af. Ook al gingen ze op volle kracht vooruit, het duurde toch nog twee uur voor ze hun bestemming wisten te bereiken. Wat een routinebeslissing leek, werd in het logboek van Frank Worsley, de kapitein van de Endurance als volgt beschreven: 'We blijven nu liggen tot de noordoostenwind afneemt en de ijsbank zich opent.' Er gingen zes koude en bewolkte dagen voorbij tot de storm op 24 januari ging liggen. Tegen die tijd was de Endurance al aan alle kanten ingesloten door het ijs.

Acht maanden zaten ze vast in het ijs. Ten slotte begon op 27 oktober 1915 de romp van de Endurance te scheuren met een geluid alsof er kanonskogels insloegen. Een terneergeslagen Shackleton gaf opdracht het schip te verlaten, waarna de bemanning stuurloos in red-

dingsboten en op ijsplateaus rondreef tot ze op 30 augustus 1916 bij Elephant Island aanspoelden.

Toen Shackleton alle hoop op redding had verloren, besloot hij met vijf mannen aan boord van een van de kleine reddingsboten te gaan om hulp te zoeken. Zijn doel was Zuid-Georgia, het eiland dat op een afstand van dertienhonderd kilometer lag. Na veertien dagen lang twaalf meter hoge golven te hebben getrotseerd, kregen ze land in zicht. Maar toen ze aanlegden kwamen ze tot de ontdekking dat ze aan de zuidkant, het onbewoonde deel, van het eiland waren. Een bergketen met toppen van meer dan drieduizend meter hoog, die indertijd nog niet was verkend, verdeelde het eiland in tweeën. De tweede oversteek te voet werd zonder enige uitrusting door drie van de vijf mannen ondernomen. Ze trokken een paar spijkers uit de boot, prikten die in hun schoenzolen en staken de bergen en gletsjers over, zonder onderweg te stoppen, ook niet om te slapen. De tocht duurde zesendertig uur. Shackleton, die niet gelovig was, beweerde de aanwezigheid van een vierde reiziger te hebben gevoeld. Na een moeilijke afdaling waarbij ze een bevroren waterval moesten oversteeken, zagen ze in de verte de walvishaven van Husvik liggen.⁸ Eenmaal daar aangekomen konden ze om hulp vragen, maar de eerste drie pogingen met verschillende boten mislukten vanwege het weer. De Britse overheid werd in beslag genomen door de Eerste Wereldoorlog en stuurde geen redding. Bij de vierde poging met een boot die ze in Punta Arenas huurden, lukte het eindelijk Elephant Island te bereiken zodat ze de rest van de bemanning, tweeëntwintig zielen, levend en wel in veiligheid konden brengen. Op dat moment hadden de ex-

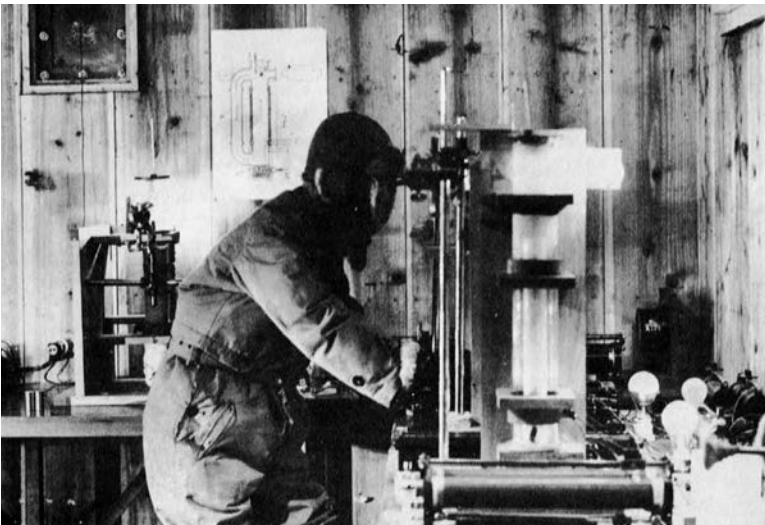
8 Caroline Alexander, *De Endurance: Shackleton's legendarische expeditie naar de Zuidpool*, Atlas 1998. Vertaling Inge Kok.

peditieleden negen maanden vastgezet in het ijs, onder de meest barre omstandigheden. In een brief aan zijn vrouw schreef Shackleton: 'Het is me gelukt. Het ministerie van zeevaart kan de t... krijgen. Geen enkele ziel verloren... We zijn door een hel gegaan.'

KUNSTSNEEUW

De jonge nucleair fysicus Ukichiro Nakaya kwam in 1932 naar de universiteit van Hokkaido, het meest noordelijke eiland van Japan en daarom het dichtst in de buurt van de Zee van Ochotsk. De faculteit natuurwetenschappen beschikte over een klein onderzoeksbudget en al even sobere faciliteiten. Het enige waar het niet aan ontbrak was sneeuw, die op het koude Hokkaido – vandaag de dag bekend om zijn skipistes – altijd overvloedig viel. Gebruikmakend van wat er in zijn omgeving volop aanwezig was, begon Nakaya aan zijn onderzoek naar ijskristallen. In de natuur ontstaat sneeuw door bevroering van een waterdruppel of waterdamp rondom een deeltje dat zich in een wolk bevindt, bijvoorbeeld stof of pollen. Bij dat proces verandert de waterdruppel in een kristal met de vorm van een zeshoekig prisma. Deze faseovergang heet rijpen en beschrijft de rechtstreekse stap van de gasvormige toestand van waterdamp naar de vaste toestand van een ijskristal. Sneeuw ontstaat bij een temperatuur van nul graden of lager mits er sprake is van een minimale luchtvochtigheid. Het is er zelden te koud voor, zelfs bij extreem lage temperaturen wordt er nog sneeuw gevormd. De zes armen van het kristal weerspiegelen de innerlijke orde van een watermolecuul. Zo ontstaan bij het kristallisatieproces de zes punten van de zeshoek. De vorm waarin deze takken groeien hangt af

van de omgevingsfactoren temperatuur, luchtdruk en hoeveelheid water, waardoor een vlok bijna toevallige vormen aanneemt en elke vlok anders is: er zijn geen twee sneeuwvlokken gelijk. Meestal zijn ze ongeveer anderhalve centimeter groot, al zijn er ook gevallen bekend van vijf centimeter doorsnee. Wilson Bentley, een boer uit Vermont (vs), was in 1885 de eerste die deze kristallen wist te fotograferen. Na een heleboel vergeefse pogingen lukte het Bentley een camera op een microscoop te bevestigen zodat hij het fenomeen kon vastleggen. Hij bracht uiteindelijk een verzameling bijeen van vijfduizend afbeeldingen en vond daarmee de microfotografie uit, het fotograferen van uitvergrote dingen die met het blote oog onzichtbaar zijn.



Ukichiro Nakaya in zijn laboratorium, 1938.

Nakaya maakte in totaal drieduizend microfoto's van ijskristallen. Zo schiep hij een algemene rangorde van deze vormen, die hij onderverdeelde in eenenveertig verschillende soorten.

Op een dag zag hij in zijn laboratorium een sneeuwvlok op een konijnenhaar van zijn jas. Als een bizarre variatie op *Alice in Wonderland* wees een konijn – al was het dood en verwerkt in een jas – de weg naar het maken van kunstmatige sneeuw. Dat spoor volgend probeerde de jonge wetenschapper de temperatuur en luchtvochtigheid op het moment van zijn toevallige vondst na te bootsten in zijn laboratorium. Op 23 maart 1936 creëerde Nakaya de eerste kunstmatige sneeuwvlok, eveneens op een konijnenhaar. Voor die tijd hadden talloze wetenschappers en filosofen interesse getoond in het fenomeen sneeuwkristallen. De eerste werden in de elfde eeuw voor Christus in China beschreven. De volgende pogingen om de kwestie op een systematische manier te benaderen danken we aan westerse wetenschappelijke filosofen uit de zeventiende eeuw, te beginnen bij Johannes Kepler – die in 1611 zijn verhandeling ‘Over de zeshoekige sneeuwvlok’ schreef –, Descartes en Robert Hooke, die gebruik kon maken van de nieuwste uitvinding van dat moment, de microscoop, en aan wie we de eerste gedetailleerde tekeningen te danken hebben.

In *The Spiritual History of Ice* schrijft Eric Wilson over de fascinatie voor sneeuwvlokken van sommige denkers. Bijvoorbeeld Emanuel Swedenborg, die engelenvisioenen kreeg en een held voor romantici werd, en die zich aan het begin van zijn carrière met kristallografie bezighield. Volgens zijn theorie onthullen ijskristallen de innerlijke wetten van het universum. Voordat hemel en hel zijn aandacht opeisten, schreef hij in 1721 *Prodromus Principiorum Rerum Naturalium* (*De beginselen van de chemie*). In dat werk zet hij een redenering uiteen die wetenschappers uit de achttiende eeuw en begin negentiende eeuw bezighield: de minuscule geometrische tekening van een sneeuwvlok zou een portaal naar de essentie van de kosmos zijn. Thoreau concludeerde dat kristallen in weerwil van hun koude geo-

metrie iets levendigs uitstralen en hij zag een troostende regelmatigheid in hun delicate structuur: de wereld als geometrisch organisme.

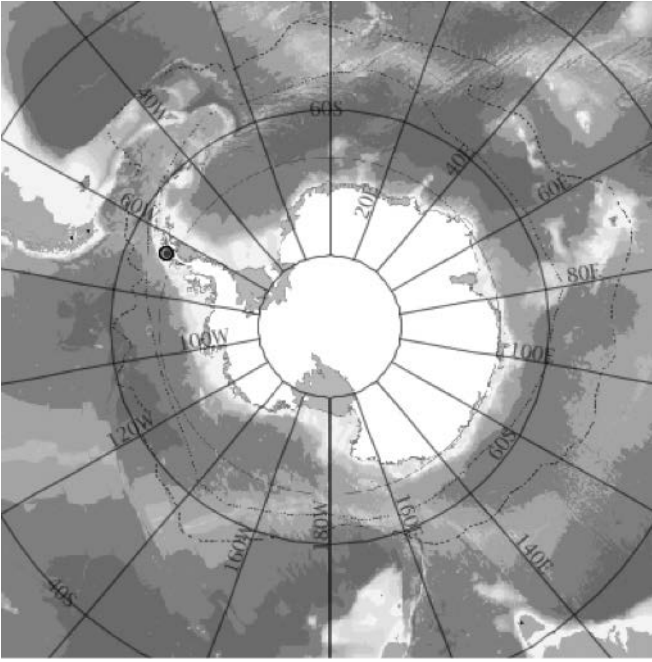
Nakaya beschreef zijn eerste experimenten met sneeuw als volgt:

Ik herinner me dat er zich soms fouten voordeden bij onze experimenten met kunstmatige sneeuw. We waren dan ook opgetogen toen we vergelijkbare problemen bij natuurlijke sneeuw ontdekten. Voor onze presentaties gebruikten we alleen de foto's van goed gevormde kristallen, maar in werkelijkheid kwamen we, en komen we nog steeds, een flink aantal missers tegen. Soms gebeurt het dat een kristal goed begint, maar plotseling een verkeerde wending neemt en dan ontstaat er een onregelmatige vorm die elke poging tot classificatie frustreert. Zulke afwijkingen, die in geen enkele categorie zijn onder te brengen, beschouwen we als mislukt zodat we weer van voren af aan moeten beginnen.

Maar als je natuurlijke sneeuw vanuit dat perspectief bekijkt, dan tref je net zulke vreemde vormen aan. Zodra je één onregelmatigheid hebt ontdekt, zie je er meer, de een na de ander en in verschillende ontwikkelingsstadia, wat tot onze opluchting aan-toont dat natuurlijk sneeuw ook kan mislukken.

Op een keer zag ik het wonderbaarlijkste voorbeeld van zo'n afwijkende ontwikkeling bij een natuurlijke sneeuwvlok en ik riep uit: 'Kom eens kijken, nog een fout!' H, mijn assistent, keek door de microscoop en er verscheen een gelukzalige glimlach op zijn gezicht.⁹

9 Ukichiro Nakaya, fragment uit *Snow Postscripts*. Vertaald in het Engels door Keiko Murata.



De Nakaya-eilanden op de kaart van Antarctica.

Ukichiro Nakaya had drie dochters: Fujiko, Sakiko en Miyoko. De kunstenaar Fujiko Nakaya werd in 1933 in Sapporo (Hokkaido) geboren. Ze is bekend van haar sculpturale mistinstallaties of *environments*, waarmee ze in de jaren zeventig begon. Fujiko nam hetzelfde materiaal als haar vader – waterdamp –, maar creëerde daarmee ruimtes waarin alle geometrie juist wordt uitgewist en vormen hun naam verliezen.

10 Deze kleine groep eilanden ongeveer achttien kilometer ten noordoosten van Cabo Rey werd door het UK-APC naar de Japanse wetenschapper vernoemd.

DE MAN VAN IJS II

In tegenstelling tot wat het cliché over autisme beweert, beukt mijn broer niet met zijn hoofd tegen de muur en vermijdt hij ook fysiek contact niet. Hij is gewoon erg passief: als hij honger heeft gaat hij niet naar de koelkast en als hij moe is gaat hij niet naar bed. Als wij zouden nalaten te zeggen wat hij moet doen, zou hij voor onbepaalde tijd stil blijven staan. Dus vanaf het moment dat hij opstaat totdat hij naar bed gaat, moeten we steeds aangeven wat hij moet doen. We weten niet wat er in zijn hoofd misgaat. Ik heb het idee dat er ergens in zijn hersens een breuk zit tussen het ik en het jij, tussen de ene handeling en de volgende. Zijn handelingen bevriezen zo nu en dan, zoals bij een video die je van het internet downloadt op een moment dat er niet genoeg bereik is. De dokter heeft ons uitgelegd dat het om een probleem met neurotransmitters gaat. Dat is de reden dat hij ons niet kan omhelzen of kan vragen hoe het met ons gaat. Dat hij er langer dan een halfuur over doet om zijn veters te strikken. Dat hij halverwege blijft steken als hij de deur dichtdoet. Het stotteren van M klinkt alsof er sneeuw tussen de ene lettergreep en de andere zit.

‘Moe-moe-moe-moe-moeder, moet ik naar de wc?’

Hij stottert gemiddeld vier keer voor het hele woord eruit komt. Bij het eten van een salade legt hij zijn olijvenpitten keurig op een

rijtje naast zijn bord. Aan het einde van de maaltijd zien we zijn bord en zijn glas op één lijn, parallel rechts daarvan het bestek, met dezelfde onderlinge afstand als de afstand tot zijn bord, en een horizontale rij olijvenpitten loodrecht op de lijn van zijn glas en zijn bestek. Op en top constructivisme.

DE HEROÏSCHE TIJD

De heldentijd van de poolexpedities – van 1890 tot 1922, de dood van kapitein Shackleton – viel samen met de ontwikkeling van de fotocamera en de uitvinding van de cinematograaf. Veel poolreizigers maakten er dankbaar gebruik van als gereedschap voor hun onderzoek. Er zijn vrij veel documentaires uit die periode bewaard gebleven, maar die hebben vrij weinig aandacht gekregen van filmhistorici. De geschiedenis van die films is nog altijd niet geschreven. De geschriften die de poolreizigers hebben nagelaten, zijn niet alleen van onbetwistbare wetenschappelijke waarde, ze getuigen ze ook van de literaire kwaliteiten van hun hoofdpersonen, in tegenstelling tot bij recentere ontdekkingen zoals de ruimte. Apsley Cherry-Garrard, een van de overlevenden van de Zuidpoolexpeditie Terra Nova (1911-1912), zei ooit: ‘Expedities zijn de fysieke uitdrukking van een intellectuele passie.’

De zogenoemde heroïsche tijd van de poolexpedities begon aanvankelijk als een toneel van nationale prestaties waarbij de verovering van een onvast punt zich ontwikkelde tot een race met min of meer wetenschappelijke doelstellingen. Het verhaal van de mens in een vijandige omgeving werd op een romantische manier weergegeven;

tegen de achtergrond van een subliem landschap heeft de heldhaftige man geen grotere vijand te trotseren dan extreme weersomstandigheden.

De Inuit, die zo veel mannen op de Noordpool hebben gegidst en de vrouwen, die thuis wachtten, meelingen of tot reizen aanzetten, allemaal raakten ze bedolven onder de sneeuw.

AANTEKENINGEN IV

26 AUGUSTUS 2012

Neil Armstrong, de eerste man die een voet op de maan zette, is overleden. In zijn necrologie staat dat het onze plicht is Mars voor de komende generaties te veroveren.

27 AUGUSTUS 2012

Het is snikheet, maar ik heb het over sneeuw.

30 AUGUSTUS 2012

Nieuwsbericht:

Vandaag is het schip van Scott, de Terra Nova, op Groenland gevonden. Een aantal wetenschappers dat met een sonar onderwaterproeven deed, heeft een wrak van zevenenvijftig meter lengte ontdekt. Een van de wetenschappers, die veel wist over de geschiedenis van Scotts expeditie, vermoedde dat het weleens kon gaan om het mythische schip dat lang geleden uit Engeland vertrok om de Zuidpool te verkennen. Bij het nieuwsbericht hoort een video. Daarop is vaag te zien hoe de sonde een pikzwarte zeebodem aftast. Eerst zie je alleen oplichtende stukjes plankton en uiteindelijk verschijnen er brokstukken halfvergaan hout. Het leek mij haast heilig-

schennis de Terra Nova op een dergelijke manier in zijn witte graf te verstoren.

15 SEPTEMBER 2012

De laatste tijd gebeurt er iets ongekennds: mijn broer, normaal gesproken passief en meegaand, ontploft van woede omdat hij zijn broek niet open krijgt of zich niet kan scheren. Dan gooit hij met het eerste het beste wat hij voorhanden heeft en begint te huilen. Daar was alleen mijn moeder bij, die me het laatst ongerust vertelde.

Mijn broer zal mijn ouders overleven en zij zitten erg over zijn toekomst in. Het is moeilijk om de zin van dat alles in te zien als je niet in God gelooft. Ik stel me mijn broer voor in andere tijden, bij andere gezinnen. Zouden Eskimo's hem hebben achtergelaten op de ijsvlakte? Zou hij het in de middeleeuwen hebben gered? Zouden ze hem vijftig jaar geleden in een inrichting hebben gestopt? Wat is mijn verantwoordelijkheid eigenlijk?

12 NOVEMBER 2012

Nieuwsbericht:

Er zijn twee mensen overleden, een moeder van tweeëntachtig en haar dochter van veertig. Nadat de moeder een natuurlijke dood was gestorven is de gehandicapte dochter van de honger omgekomen. Woonden ze soms helemaal alleen op de Noordpool?

Nee, ze woonden in mijn land.

MISS BOYD LAND

In 1955 vloog Louise Boyd als eerste vrouw over het noordpoolgebied. Op achtenzestigjarige leeftijd charterde ze een privévliegtuig met ervaren piloten en vloog in de richting van de Noordpool. Het was geen gril van een welgestelde oudere vrouw, want sinds 1926 had ze zeven poolexpedities geleid die in geografisch, wetenschappelijk en strategisch opzicht van belang waren. Boyd, wier achternaam in het Engels bijna hetzelfde wordt uitgesproken als *void* (leegte), verkende nog niet in kaart gebrachte gebieden. Ze specialiseerde zich in het noordoosten en in de zeebodem van Groenland, waar ze met de modernste technieken van dat moment metingen verrichtte en foto's maakte. Uit erkentelijkheid vernoemde de Deense overheid het deel van het noordpoolgebied dat zij had ontdekt naar haar: Louise Boyd Land. De publicaties, foto's en films van Louise Boyd worden ook nu nog bestudeerd om het effect van de klimaatverandering op de Noordpool te evalueren.

In de biografieën die op het internet circuleren kun je lezen dat deze pionierster in San Rafael, California, werd geboren. Als dochter van goudmijneigenaren groeide Louise op in Marin County, San Francisco, samen met haar twee broers, Seth en John. Toen Louise een tiener was, overleden haar beide broers kort na

elkaar aan een hartziekte. De ontroostbare ouders zochten steun bij hun dochter.

Met tweeëntwintig jaar stond ze al aan het hoofd van het familiebedrijf. Op haar dertigste kocht Louise een auto en reed ze van de ene kant van de Verenigde Staten naar de andere in een tijd dat er nog geen snelwegen bestonden en veel wegen zelfs niet geasfalteerd waren. Kort daarop overleden haar beide ouders. Rijk, maar zonder familie stortte Louise zich in het societyleven van de stad. Daar kreeg ze gauw genoeg van en de aantrekkingskracht van het Noorden, waar ze als klein meisje al van droomde, stak de kop weer op. In 1924 begon ze aan een serie Noordpoolreizen. Haar eerste bestemming was Noorwegen, waar ze voor het eerst de fjorden zag die aan de ijskap grensden. Tijdens die reis langs de kust van Spitsbergen riep ze bij het zien van de ijsmassa's in de verte: 'Ik wil daar zijn en naar buiten kijken, in plaats van hier zijn en naar binnen kijken.'

'Kijk ik naar buiten of naar binnen?' vraag ik mezelf af terwijl ik me in die woorden herken. Lezen we onszelf wanneer we anderen lezen? Is onze blik naar *binnen* of naar *buiten* gericht als we schrijven?

Ik keer terug naar de feiten en mijn materiaal: ik heb een paar van Boyds foto's op het internet gevonden en op een ervan staat een gletsjer, ingeklemd tussen twee bergen. De witte massa die ertussendoor glijdt, laat me de kou van de bevroren materie voelen. De meanderende vorm – halfvloeibaar, halfbevroren – lijkt als een geluidloze zinnelijke tong van onbekend naar bekend terrein.

Boyd was gefascineerd door de verovering van de leegte. Die verovering laat zich op de foto zien als een overwinning van het onmetelijke vloeibare dat het solide landschap binnendringt.

Dat deze epische reis om het niets af te bakenen werd ondernomen



Foto's van Louise Boyd.

door iemand die alle referentiepunten had verloren, onderstreept het stichtende principe van het huisgezin als middelpuntzoekende vorm



of middelpuntvliedende kracht, als thuis, als schuilplaats, als strijdtoneel of sprookjeskasteel.

DE CONTINUÏTEIT VAN ZWEMBADEN

Heimelijk heb ik altijd gedacht dat alle zwembaden op de wereld met elkaar in verbinding staan. Afhankelijk van het halfrond waar ze liggen loopt het water dat in de ondergrond doorsijpelt, naar het Arctische of Antarctische continent. Door het smelten van de ijskappen komt al het water weer in de zee terecht, waarna het zich in ontziltingsinstallaties verzamelt om uiteindelijk weer terug te keren naar de bassins, waterreservoirs en gemeentelijke zwembaden. Datzelfde water dringt dagelijks bij ons naar binnen en maakt tot wel 70% van ons lichaam uit. Het wordt à raison van twee liter per dag gedachteloos ingenomen en uitgescheiden en verlaat ons lichaam in de vorm van urine, tranen, uitwerpselen, speeksel, zweet of waterdamp, die via onze mond en huid wordt uitgescheiden. Onze zesentachtig miljard hersencellen bestaan voornamelijk uit vloeistof. Zonder die vloeibare materie zouden we geleidelijk het bewustzijn verliezen. We kunnen dus stellen dat ons bewustzijn voor 70% uit water bestaat en dat alle oceanen, meren, rivieren, zwembaden in ons voortbestaan en tot in het diepst van onze gedachten binnendringen. De overige 30% vaste materie wordt elke zeven jaar vernieuwd. Er blijft vrijwel niets van je over, behalve de continuïteit van je verhaal, datgene wat je weet vast te houden on-

danks de voortdurende plundering van je eigen stoffelijkheid, een uiterst kwetsbare, poreuze grens die elke dag door rivieren, water-vallen, continenten, menigten wordt overgestoken.

DE IJSBREKER

Regelmatig blijf ik in dit project steken. Voor mij zie ik dan niets dan wit. Daaronder is veel. Geluid van zeehonden. Wilde ik het over poolgebieden hebben? Of is het alleen de sneeuw die me fascineert? Onbestendigheid, desoriëntatie, kou (het is warm), vastbeslotenheid. Gevoelens die bij poolreizigers horen en ook bij mensen die zich met het wit bezighouden. Want ik ben niet in poolreizigers op zich geïnteresseerd, maar in de idee van een zoektocht in een onbestendige omgeving. Ik wil die als een metafoor gebruiken, want wat ik zoek is een heldenverhaal, een nieuw heldenverhaal zonder rivalen of vijanden. Een heldenverhaal van je eigen leven en je ideeën. Zoals het verhaal van kunstenaars of schrijvers.

Sommige bergbeklimmers hebben hun hoogste toppen pas bereikt na een ernstige persoonlijke crisis, toen ze zich op een doodlopend spoor bevonden. Ik denk aan mijn moeder en aan al die andere mensen die de zorg hebben voor ouders of kinderen die van hen afhankelijk zijn, of die zich staande proberen te houden in een onoplosbare situatie, zoals bij een lichamelijke aandoening. Dat is ook heldhaftig te noemen, dat is ook een strijd. Maar daar bestaan nog geen goede beelden of metaforen voor.

Ik ga ernaar op zoek.

AANTEKENINGEN V

HELDEN

In *Fitzcarraldo*, de film van Werner Herzog waarin de hoofdpersoon een stoomboot over een berg sleept, is het de vraag of we met een held of een antiheld te maken hebben. Die vraag dringt zich vaak ook op bij wat ik over veroveringen en expedities lees, gelet op de levensverhalen van hun hoofdpersonen: Amundsen, Boyd, Cook, Peary, Shackleton en Scott.

IN DE LES

Tijdens de les vandaag hebben mijn leerlingen geschreven aan een verhaal over een man die verliefd wordt op een nijlpaard. Een leerling protesteerde: 'Het kan beter een walrus zijn, die zijn lastiger om te kussen.'

VEROVERAARS

Op mijn school hing een poster met de tekst WIE LEEST, BEZIT DE WERELD. Wat een leugen, denk ik, daar is echt niets van waar.

DE JAGER

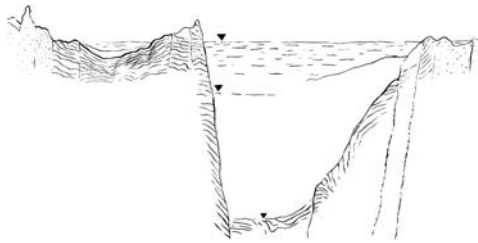
Ik zoek. Geen idee wanneer ik terugkom. Ik zal de buit meebrengen, maar ik weet niet wanneer.¹¹

¹¹ Ik luister naar Björk: 'Hunter', van het album *Homogenic*

DE METHODE

Ik heb veel van mijn broer geleerd; dat begon al toen ik nog klein was. Ik was altijd in een mum van tijd klaar met kleuren omdat ik gewoon op elke bladzijde van het kleurboek wat krabbels zette, en dan ging hij heel geduldig en systematisch over mijn geklieder heen, bijna alsof mijn sporen er niet waren. Dat maakte me woest, maar aan de andere kant bewonderde ik hem ook. Op dezelfde manier vulde hij ook de plaatjesalbums aan waar ik halverwege genoeg van had gekregen. Ik heb nooit goed tegen systematisch werken gekund omdat het tegen mijn karakter indruist, maar na het zien van zijn resultaten heb ik in de loop van de tijd geprobeerd wat planmatiger te zijn. Nu ben ik iemand die op een systematische manier klierdert.

II IJSBERGBIBLIOTHEEK



Conquest of Loss

DE BREUKLIJN

Ik ben acht jaar. Als ik op een dag van school thuiskom, zitten mijn ouders me in de woonkamer op te wachten. Ik ga bij mijn vader op schoot zitten. Ik begrijp niet goed wat ze me proberen te vertellen. Ze zeggen dat ik twee huizen zal hebben en dat mijn vader een video voor ons zal kopen. Hoewel ze de situatie op een positieve manier proberen te benaderen, kijken ze helemaal niet blij. Mijn broer accepteert het gelaten, ik begin te huilen.

Met kerst vind ik groene pillen achter in de keukenla en ook in mijn moeders tas.

Mijn vader draagt ineens spijkerbroeken en cowboylaarzen. Bij een platenzaak vraagt hij de verkoopsters naar welke muziek jongeren tegenwoordig luisteren. Hij is zesendertig. Hij koopt een plaat van U2: *War*. Het jaar erop doet mijn vader met kerst een poging terug naar huis te komen. Het werkt niet en hij vertrekt opnieuw. Het is de ellendigste dag uit mijn jeugd. Mijn moeder kan 's ochtends haar bed niet uit komen en blijft de hele dag liggen.

'Neem maar een groen pilletje, mama. Dan voel je je vast snel beter.' Ze geeft me geld om kerstcadeautjes te kopen die ik zelf moet inpakken. Ik ben negen.

Vergelijkbare kerstdagen en oud-en-nieuwvieringen zullen vol-

gen. De crisis van '92. Mijn vader, vertegenwoordiger van een bekend kledingmerk, raakt zijn baan kwijt, hoe weet ik eigenlijk niet. Ik hoor fluisteren over 'uitstel van betaling', 'crisis in de Catalaanse textielsector', 'afvloeiingsregelingen', dingen die ik de laatste tijd opnieuw hoor. Jarenlang heb ik geen idee wat hij precies doet, soms is hij vertegenwoordiger van een bepaald merk spijkerbroeken of kousen. Hij heeft een zilverkleurige koffer met daarin stalen en modellen. Mijn moeder is onderwijzeres en kostwinner.

Als mijn vader tegen de veertig is, begint hij marathons en triatlons te lopen – dat of alcoholist worden, zegt hij. Als hij me komt ophalen van school maak ik uit de blikken en vragen van sommige juffen op dat hij een aantrekkelijke man is. Hij begint een relatie met een kunstenares met roodgeverfd haar. Een wereldse vrouw die lange tijd in de hoofdstad heeft gewoond. Haar dochter is vier jaar jonger dan ik. Ze gaan samenwonen in het centrum, in een appartement van haar ouders. De muren hangen vol met schilderijen. Het zijn originele kunstwerken, sommige in bruikleen van een zwager die vroeger een galerie had, andere zijn van haar. Wij spelen met haar make-up en haar talrijke feestjurken. Soms hoor ik hen de liefde bedrijven en daarna ruziemaken. Ze draaien vaak muziek van Juan Luis Guerra. Ik begrijp niet waarom mijn vader nu ook een ander meisje naar school moet brengen.

Over het vreemde gevoel dat mijn vader niet meer thuis woont schrijf ik een gedicht op een vel papier waarop ik een raam heb geschilderd. Ik plak er reepjes stof op die gordijntjes moeten voorstellen. Mijn vader hangt mijn gedicht in hun slaapkamer, naast de tekeningen van de dochter van de kunstenares. Op een dag dat mijn vader er niet is

als ik uit school kom, geeft zij me een standje om het gedicht. Het is mijn eerste les over censuur en de macht van het woord. Hun relatie houdt vier jaar stand en loopt op de klippen na verscheidene harts-tochtelijke ruzies. Mijn vader heeft nog steeds geen vaste baan en we mogen niet in zijn nieuwe huurflat komen, die in een achterstandswijk ligt. Jaren later laat zijn toekomstige vrouw me een foto zien: het was een piepkleine, sombere flat met een fiets als enige persoonlijk bezit.

Mijn moeder besluit een tweede studie te gaan doen en is 's avonds vaak weg. De huwelijksfoto's hangen nog steeds in de woonkamer. Daar zullen ze nog jaren blijven hangen.

De familie van mijn vader schuift de schuld van de scheiding op mijn moeder. Volgens hen was ze alleen maar met haar werk bezig en verwaarloosde ze mijn vader. Van de familie van moederskant hoor ik sinds ik me kan herinneren telkens hetzelfde liedje over de scheiding (mijn vader die 's nachts niet thuiskwam enzovoort) als was het een les die er bij mij maar niet inging. Van beide kanten hoorde ik, en hoor ik nog steeds, dat ik de bladzijde moest omslaan. Dus sla ik de bladzijde om en schrijf ik.

AANTEKENINGEN VI

OCEANOGRAFIE

Toen ik gisteren een paar namen van buitenlandse poolreizigers noemde, vertelde C, een collega op mijn werk, over Pepita Castellví, een prestigieuze Catalaanse oceanograaf. Ik heb een speech van haar gevonden die ze in 2007 – het Internationaal Pooljaar – als openingswoord uitsprak bij de Mercè, het belangrijkste jaarlijkse feest van Barcelona:

[...]Het lijkt tegenstrijdig dat op een moment dat een groot deel van de mensheid de wetenschappelijke en technologische vooruitgang heeft bereikt om uitdagingen in de ruimte aan te kunnen gaan, er op aarde nog plaatsen bestaan die voor de wetenschap totaal onbekend gebied zijn. Het schokkendste voorbeeld zijn de oceanen. [...] Alles bij elkaar beslaan oceanen ruim 75% van het aardoppervlak en de hoogteverschillen van de bodem zijn groter dan die op de continenten. De Mount Everest is ruim 8.800 meter hoog, maar het diepste onderzeese ravijn dat momenteel bekend is, meet meer dan 11.000 meter. Dat brengt ons op de gedachte dat het vasteland niet het belangrijkste op aarde is, maar de enorme hoeveelheid water eromheen. [...]

Op dit niveau zijn de poolgebieden van invloed, omdat ze met hun grote ijsmassa's een thermische bufferzone creëren die de opwarming van het water op lage breedtegraden tegengaat. De bestudering van Antarctica is nog vrij nieuw binnen de wetenschap. Die begon eigenlijk in 1957 toen het Internationaal Geofysisch Jaar voor de tweede keer werd gehouden. Spanje stond erbuiten, omdat het geen grensoverschrijdende reis kon en wilde ondernemen in een periode dat kleinschaliger onderzoek zelfs niet over de minimale middelen beschikte om te kunnen werken. [...] Ik wil hierbij graag opmerken dat alles wat zich in de natuur voordoet, zijn weerslag heeft op de elementen, die we vandaag de dag om ons heen hebben als een groot boek. We kunnen dat boek alleen niet lezen. Eigenlijk is wetenschappelijk onderzoek niets anders dan het leren van een taal zodat we kunnen begrijpen wat de natuur ons vertelt.

[...]

Ik wil graag afsluiten met een uitspraak van Ernest Shackleton, de grote poolreiziger, die een hoofdrol speelde in een van de grootste avonturen op Antarctica: 'Het poolgebied maakt een onuitwisbare indruk op degenen die ervoor gevochten hebben en die ervaring is moeilijk te delen met mensen die de geciviliseerde wereld nooit hebben verlaten.'

PINGPONG

Zestien jaar. Als ik ruzie heb met mijn moeder, wat vaak voorkomt, probeer ik bij mijn vader te wonen, die ik adoreer. Zijn nieuwe vriendin, een Engelse die geen kinderen heeft en een heel stuk jonger is dan hij, doet wat ze kan om haar rol te vervullen. Maar samenwonen met een puber stond niet op haar verlanglijstje. Een paar dagen nadat ik me op de bank heb geïnstalleerd, beginnen de ongemakkelijke stiltes en het gefluister in de ouderlijke slaapkamer. Ik hoor een gekwetste stem door de dunne muren van het nieuwe appartement heen. Op de vierde dag gaat de vrouw buiten op het balkon zitten en doet ze haar mond niet meer open. Ik zoek mijn spullen bij elkaar. Met mijn rugzak om rijd ik op mijn tweedehands Derbi Variant terug naar mijn moeder. Pingpong. Ik scharrel met een skater die een stuk ouder is dan ik en in een kraakpand woont. Met zijn vierentwintig jaar houdt hij zich alleen bezig met skaten en hasj verkopen. Soms blijf ik bij hem slapen. Het is gedaan met mijn goede cijfers en prijzen. Ik spijbel vaak.

Acht jaar na de scheiding heeft mijn moeder het nog steeds niet verteld op haar werk of mijn school. Omdat ze niet zit te wachten op ander-mans medelijden, denk ik. Op onze school – een gewone openbare

scholengemeenschap met meerdere klassen per leerjaar in de jaren negentig, eindeloze periode van noodbarakken waarmee het openbare onderwijs in dit land tot op vandaag wordt opgelapt – functioneren leerlingen uit stabiele gezinnen meestal wel, mits ze niet al te nieuwsgierig zijn. Voor de anderen is er te veel afleiding: de kroeg om de hoek met zijn eeuwige klaverjassers en tafelvoetbalspelers, het park in de buurt, de eeuwige wietrokers. Een enthousiaste leraar redt meer zieltjes dan een willekeurige politieagent op zijn ronde langs deze plekken. Voor mij zijn het de teken- en filosofieleraars die me bij de les houden, niet degene die literatuur geeft. Op eigen initiatief ga ik naar de schoolpsychologe. Ze vraagt me naar mijn familie. Ze tekent een stamboom op een systeemkaart. Er zijn veel open plekken en de steunpunten zitten verkeerd om. Ze kijkt me over haar bril heen aan en probeert haar verbijstering te verbergen. Vervolgens geeft ze me een vel papier met een oningevuld rooster. Ze zegt dat ik orde op zaken moet stellen. Ik ga er niet meer heen.

Als ik een keer in een alternatief zaakje kleren pas, komt de jongen die achter de toonbank staat – hanenkam en plateauzolen – op me af. Hij biedt me een baantje aan en vraagt me langs te komen voor een casting bij de club waar hij 's avonds werkt. Het is de begintijd van de techno. Laurent Garnier, Jeff Mills, Daft Punk en de beste dj's zijn in die tent te horen. Na de casting – ik hoef alleen maar een beetje met mijn vrienden te dansen – ga ik er de weekenden werken. Mijn vrienden komen er ook, maar nu kan ik dus gratis naar binnen en krijg er ook nog voor betaald. Ik vind de verkleedpartijen leuk en hou van dansen.

Vanity, de jongen die me heeft aangenomen (zelf noemt hij zich een vrouw), schminkt ons in de stijl van Blade Runner, Björk of wat hem verder futuristisch, androgyn of Japans lijkt. Ons haar is kort en

geblondeerd of geverfd, met hanenkammen of extreem lange extensions. Vanwege de nabijheid van Frankrijk is de club een van de eerste in het land waar de muren op het ritme van de techno dreunen. Door de xtc zindert de belofte van collectieve liefde door de ruimte. Mijn favoriete pruik is een paars pagekapsel met heel steil haar om me als *replicant* te vermommen. Maar vandaag neem ik de zilverkleurige geishapruik waarin stukjes aircoslang zijn verwerkt. In de kleedkamer van de gogo's vind je jurken gemaakt van ballonnen in fletse kleuren, overgooiers van doorschijnend plastic met echte snoepjes erop (er ontbreken een paar) en vermommings van buitenaardse wezens. Omdat de pruik al opzichtig genoeg is, kies ik vandaag een eenvoudig kort wit jurkje.

De muziek dreunt. Vanity schminkt ons gehaast. Hij schildert een horizontale witte streep over mijn ogen en plakt fluorescerende valse wimpers op. Klaar. Hij glimlacht tevreden.

'Hup kinderen, de dansvloer op!' Hij klapt in zijn handen en laat een schel lachje horen.

Buiten de kleedkamer zijn de decibellen oorverdovend. De zwartgeschilderde club bevindt zich in een voormalig klooster en bestaat uit drie verdiepingen: bovenin zijn de kleedkamers, op de eerste verdieping een chill-out met banken en een kleine dansvloer en op de begane grond is de grootste dansvloer met rondom bars. Buiten is een terras met een zwembad waar alle frequente bezoekers weleens met kleren en al in zijn beland. Met de één meter vijftachtig die ik dankzij de witte plateaulaars lang ben, loop ik in mijn witte mini-jurkje naar het podium en passeer drommen jongeren die wanhopig naar iets op zoek lijken te zijn. Ze glimlachen bewonderend naar me met een blik die door amfetaminen en xtc het midden houdt tussen maniakaal en naïef. Er is geen beter publiek denkbaar. Ik spring over

het hekje op de tweede verdieping en loop naar het podium, dat zich boven de dansvloer verheft. De dj vertraagt de muziek bij wijze van welkom en de lichtjongen richt een volgsport op mij: het schijnsel verandert van paars in wit. De verblindende lichtbundel is lekker warm, ik bescherm mijn ogen met mijn armen en kijk in de richting van de lamp. De muziek dreunt door mijn lichaam, even is er een verwachtingsvolle stilte; Pris, een replicant die is voorbestemd voor het genot, wordt wakker. Ergens in haar hersens voelt ze exact aan wanneer de beat verandert, versnelling, oplopende lijn – haar armen vormen een tai-chibeweging – en even later de climax; boem boem boem, dreunt de drum door haar borstkas, haar armen komen in beweging en haar lichaam volgt met de schokachtige bewegingen van een robot die tot leven komt. Degenen op xtc staan met half geloken ogen en een brede grijns op de dansvloer, in het blacklight licht hun glimlach op. De eerste basakkoorden van de nieuwe Daft Punk denderen door de ruimte, de vocoder komt erbij: *Around the world Around the world Around the world Around the woorld*. Euforie.

Mijn evenbeeld verschijnt: een jongen met blauw haar, ontbloot bovenlijf, een zilverkleurige strakke broek en witte Buffalo's. We veranderen in mummies en imiteren de dansspasjes uit de videoclip van Michael Gondry. De dj gooit er een nieuwe sample overheen; iedereen schudt zijn hoofd op het ritme. Stevige, strakke baslijn. Sommigen steken hun duim op naar ons. Gaandeweg versnelt de muziek tot een uitzinnig ritme. Het dansen lijkt een race te worden, ik blijf het ritme van de bas volgen. Vertraging. Ik krijg een drankje. Iemand anders biedt me een pil aan. Ik neem een slok. Dan spring ik over het hekje en geef mijn evenbeeld de ruimte op het podium. Het is moeilijk praten met die harde muziek, ik glimlach een beetje geforceerd tegen de mensen die hun duim naar me

*Around the world Around the woorld Around the world
Around the woorld Around the world Around the woorld.*

*Around the world Around the woorld Around the world
Around the woorld Around the world Around the woorld.*

*Around the world Around the woorld Around the world
Around the woorld Around the world Around the woorld.*

*Around the world Around the woorld Around the world
Around the woorld Around the world Around the woorld.*

*Around the world Around the woorld Around the world
Around the woorld Around the world Around the woorld.*

*Around the world Around the woorld Around the world
Around the woorld Around the world Around the woorld.*

opsteken als ik langsliep. Eenmaal in de kleedkamer haal ik de pil uit mijn culotte en gooi hem in de wc. Aan het einde van de nacht, na vier optredens van vijftien minuten, kan ik me afschminken. De samenklittende en in min of meer deplorabele toestand verkerende jongeren voor de uitgang maken plannen om naar een afterparty te gaan. Iemand zegt dat er ergens in een buitenwijk een rave-party is. Het wordt al licht. Ik sla de aanbiedingen af en pak mijn brommer. Mijn moeder wil niet dat ik zo laat thuiskom en als ze erachter komt, dan heb je de poppen aan het dansen. Als ik om half zeven 's ochtends rillend van de kou thuiskom, doe ik zo langzaam mogelijk de deur open, zodat de belletjes aan de binnenkant niet gaan rinkelen. Ik kleed me geruisloos uit in de hal en verstop mijn kleren vlug in het kamertje bij de voordeur om vervolgens in mijn ondergoed naar de keuken te sluipen voor een glas water. Met het glas in mijn hand loop ik rustig langs mijn moeders slaapkamer, waarvan de deur op een kier staat.

'Wat een rotherrie maakt jouw wekker, mam.' Ik laat mijn stem zo slaperig mogelijk klinken.

Na een paar maanden heb ik genoeg van de slappe, met alcohol door-drenkte gesprekken. Bovendien gaat bijna alles wat ik verdien op aan kleding en uitgaan. Op een dag ga ik gewoon niet meer.

Mijn favoriete subversieve bezigheid is lezen, wat niets te maken heeft met de oubollige literatuurlessen op school, gegeven door vrouwen die waarschijnlijk al vijftig waren toen ze geboren werden. *Fortunata en Jacinta*, Benito Pérez Galdós, Generatie van 1898. Jakkies. Ik spijbel om in de bar op de hoek te gaan lezen. Daar bezoek ik de Tropic van Henry Miller, ben ik de vertrouweling van Anaïs

Nin. Lezen is een geestverruimende bezigheid, het is leuker en goedkoper dan drugs en bovendien sociaal geaccepteerd. Ik lees zonder enig criterium pas verschenen boeken, kasteelromannetjes en de psychologie-, filosofie- en pedagogiekhandboeken die bij ons thuis in de boekenkast staan, gekregen van mijn tante, een docente die ons een paar dozen boeken gaf toen ze moest verhuizen. Mijn favoriet is *Afgodenschemering, of hoe je met de hamer filosofeert* van een zekere Nietzsche. De inhoud is onbegrijpelijk, maar fascinerend. Nietzsche...

Sjakespejare.

Marcel Proest.

AANTEKENINGEN VII

EEN TELEFOONTJE VANAF DE NOORDPOOL

Met het idee dat mijn broer een beetje aan sport gaat doen, heeft mijn vader een loopband in mijn slaapkamer gezet, die hij van een buurman heeft gekregen. De kleine kamer kijkt uit op een lichtko-ker en staat stampvol spullen – sinds ik er niet meer woon is het een soort rommelhok. Ik slaap er zelden, maar het is voor mij belangrijk een vaste plek te hebben waar ik mijn boeken en andere dingen kan laten na een verhuizing, om ze later weer op te halen. Een anker-punt. Het ergert me dat het kamertje volkomen in beslag wordt ge-nomen door een apparaat dat eerder in een villa dan in een flat thuishoort. Mijn broer gebruikt het ding trouwens niet. Ik besluit even pauze te nemen van het schrijven en iemand te bellen. Mijn vader is deze kerstdagen met zijn andere gezin in Lapland, op be-zoek bij de Kerstman. De middag kan heel bedreigend overkomen zonder het vooruitzicht later op de dag nog iemand te zien. Mijn vriendje is het weekend zonder mij naar zijn vrienden gegaan. Dat is niet de eerste keer. De weinige tijd die ik aan schrijven kan besteden is me dierbaar.

‘Je blijft zeker thuis om die kunstenaarsdingen van je te doen,’ zei hij mokkend toen hij de deur uit ging.

Gevoelens van twijfel en eenzaamheid zijn hardnekkig. Ik weet niet of wat ik schrijf de moeite waard is, of welk recht ik heb.

Worse even than your maddening song, your silence, schreef Sylvia Plath.

Ik wil iemand bellen, maar er is bijna niemand in de stad tijdens de vakantie. Na twintig jaar alleen te zijn geweest heeft mijn moeder een paar maanden geleden iemand op een datingsite ontmoet en ze schijnt gelukkig te zijn. Ze belt minder vaak. Ik zeg tegen mezelf dat een uurtje sporten wonderen doet. De kerstdagen zijn voor sommigen een terugkeer naar hun puberteit.

Binnenkort zit ik weer in mijn werkrouetine. Dan denk ik niet aan dit soort dingen. Maar nu en dan zal het de kop op blijven steken, bijvoorbeeld tijdens vakanties en als ik een weekend alleen ben. Op het moment dat ik de computer wil uitzetten, belt mijn vader. Dat gebeurt tegenwoordig niet vaak. Hij vertelt over zijn kerstvakantie in het noordpoolgebied. Soms denk ik dat er nog steeds een soort telepathie tussen ons bestaat – zoals toen ik klein was. Zou hij hebben gemerkt dat ik aan hem denk? Hij vertelt over het bezoek aan de Kerstman met de neefjes van zijn vrouw, over iglohotels en sledetochten met rendieren. Het is hier heel toeristisch, zegt hij. Ik krijg de kans niet om naar het noorderlicht te vragen, want de verbinding wordt verbroken. Er is niet veel bereik in mijn atelier. Ik noem het mijn iglo.

M

Ik zou nog een generatie terug moeten gaan om mijn ouders goed te kunnen plaatsen (we zouden twee generaties terug moeten gaan om over ieder van ons te kunnen praten) en een antwoord te vinden op de vraag waarom er geen grootmoeders zijn, waarom ik maar één grootvader heb, terwijl de andere nog wel leeft. En dat van mijn broer,

waarvan niemand weet waar het vandaan komt. Ik weet niet of ik dat verhaal nu kan vertellen, ik ken het zelf niet eens.

Ik heb het gevoel dat mijn leven begon op het moment dat M werd geboren, zeven jaar eerder dan ik. Mijn komst was niet gepland. Toen mijn moeder merkte dat ze in verwachting was, moest ze huilen. Daarna – vertelde ze me twintig jaar later – concludeerde ze dat M waarschijnlijk een zusje nodig had.

Aan het begin van haar zwangerschap dreigde er een miskraam. Kennelijk waren mijn ouders na dat bericht heel voorzichtig en hield mijn moeder, van nature erg actief en energiek, op doktersadvies het bed. De zwangerschap duurde bijna tien maanden, want uiteindelijk wilde ik niet tevoorschijn komen. Zowel dat vroege vluchtgedrag als het feit dat ik liever in mijn moeders buik wilde blijven zijn typisch voor mij, maar ook wel begrijpelijk, zou je kunnen zeggen.

Op 5 januari 1982, een paar dagen voor mijn geboorte zou worden opgewekt, op de vooravond van Driekoningen met straten vol rijtuigen en pages die snoepgoed naar de kinderen gooiden, maakte ik mijn opwachting.

Mijn moeder zegt dat ik met mijn ogen open ben geboren en haar aankeek.

NIEUWSBERICHT 27-12-2013

Lichtende nachtwolken op Antarctica

Door NASA-ruimtesonde AIM verzamelde gegevens hebben aangetoond dat de blauwe lichtgevende wolken die elke australe zomer boven Antarctica te zien zijn, een soort grote ‘geofysische gloeilamp’ zijn. Ze verschijnen elk jaar aan het einde van de lente en bereiken hun maximale intensiteit in een periode van vijf à tien dagen. In de

loop van de maand december hangt er een grote lichtgevende wolkenbank boven Antarctica. Dit jaar begon het fenomeen op 20 november met een kleine felblauwe wolk die snel groter werd om vervolgens vrijwel het hele continent te bedekken. AIM bestudeert de voortgang van de wolken die zich opstapelen en rond de Zuidpool uitwaaieren. ‘We zien de wolken dit jaar eerder dan gewoonlijk,’ zegt Cora Randall van het wetenschappelijke team van de AIM en het Laboratory for Atmospheric and Space Physics, Colorado. ‘Sinds het opstarten van de AIM waren ze er alleen in 2009 nog eerder.’

De lichtende nachtwolken zijn de hoogste wolken van de aarde. Ze zitten vol meteorietstof en worden in de atmosfeer op een hoogte van drieëntachtig kilometer gevormd. Als het licht op de minuscule ijskristallen valt waaruit deze wolken bestaan, dan lijken ze een intens blauw licht af te geven. In de australe zomer geven deze blauwe wolken het meeste licht af en zijn ze het wijdst verspreid. Van november tot februari lichten de wolken aan de Zuidpool op en tussen mei en augustus verschijnen ze aan de Noordpool.

Waarom in de zomer? Het antwoord heeft te maken met windpatronen en vochtige stromingen in de atmosfeer. 's Zomers sijpelt er een groter aantal watermoleculen door uit de troposfeer, die zich mengt met ‘meteorenrook’ aan de rand van de ruimte. Gek genoeg is 's zomers de hogere laag in de atmosfeer ook kouder, waardoor er ijskristallen worden gevormd. Sinds de afgelopen jaren komen deze wolken vaker voor en zijn ze wijder verspreid. Toen in de negentiende eeuw voor het eerst lichtende nachtwolken werden waargenomen, moest je naar de poolgebieden om ze te kunnen zien.

Maar sinds de eeuwwisseling worden ze zelfs dichterbij in buurt van

de evenaar waargenomen, bijvoorbeeld in Colorado en Utah. Sommige onderzoekers geloven dat dit op klimaatverandering duidt. Methaan is een van de broeikasgassen die sinds de negentiende eeuw in grotere hoeveelheden voorkomt in de aardatmosfeer. 'Als methaan in de bovenste atmosfeer terechtkomt, oxideert het door middel van een complexe reeks reacties tot waterdamp,' zegt James Russell, verbonden aan de universiteit van Hampton en hoofdonderzoeker voor AIM. 'In deze extra waterdamp kunnen zich dan weer ijskristallen vormen. Als dit juist is, dan vormen lichtende nachtwolken een waarschuwing tegen een van de belangrijkste broeikasgassen. En dat is een belangrijke reden om ze te onderzoeken,' aldus Russell.

HET HUIS UITGAAN

Het laatste jaar van de middelbare school concentreer ik me op mijn opleiding. Mijn motivatie is vluchten, naar de hoofdstad verhuizen. Mijn moeder vraagt of je ook kunt lesgeven met de studie die ik wil doen en na een bevestigend antwoord laat ze me gaan. Ik slaag met behoorlijke cijfers en schrijf me in aan de universiteit om kunst te studeren. Op de campus aan de Avinguda Diagonal, verscholen achter de architectuurfaculteit, ligt de faculteit voor beeldende kunst. Deze is gevestigd in een gebouw dat in de eenentwintigste eeuw in gebruik is genomen: een terrarium vol zeldzame wezens waar de docenten zo nu en dan hun hoofd om de hoek steken. In die halfverlaten omgeving die travestieten en transseksuelen 's avonds overnemen – soms delen we ook het studentencafé met hen – lijkt de filosofie- en kunstgeschiedenisbibliotheek wel een buitenaardse tempel. Deze bibliotheek zal de komende jaren mijn thuis zijn.

Wanneer ik twee jaar op de universiteit zit, is de werksituatie van mijn vader verbeterd en hoef ik niet meer in de weekenden en vakanties in de kledingzaak te werken. Ik ben twintig en denk dat ik opnieuw kan beginnen wanneer ik maar wil. In de zomer ga ik met een beurs van het Ministerie van Onderwijs naar Londen om mijn Engels bij te spijkeren. Liggend op het gras van Regent's Park lees ik *A Room*

of One's Own van Virginia Woolf en beseft ik hoeveel moeite het zal kosten om die eigen kamer te veroveren, waar ik nooit heb geschreven. Op zoek naar woonruimte leer ik via het advertentieboard op de universiteit S kennen, een rechtenstudent met literatuur als bijvak. Hij heeft aardig wat boeken en films thuis staan. Ik besluit de kamer in Camden Town te nemen. Het is de grootste kamer die ik ooit heb gehad, met uitzicht op de achtertuin. Volgens Engelse begrippen is het een vrij eenvoudig bakstenen huis. Voor mij is het een paradijs. Het ligt in de buurt van Primrose Hill, waar Amy Winehouse een paar jaar later zou wonen. Ik fantaseer over blijven, maar Londen is vreselijk duur. De jongen geeft me cadeautjes en biedt me de mogelijkheid om te blijven, want het huis is van hem. Omdat de beurs niet toereikend is en ik geen schulden wil maken, neem ik een baantje in een schoenzaak in de buurt. De wetenschappelijke discussies op het grasveld van de campus verruil ik voor de winkelkelder met zijn stapels linker- of rechterschoenen, voorraadlijsten en meetings om de 'beste verkoper van de week' toe te juichen; op de deur van de kleedkamer een ranglijst met het aantal verkopen van iedereen en discussies over commissies als we klanten samen geholpen hebben. Ik moet terug voor het laatste jaar van mijn studie. Eind augustus ga ik opgelucht naar huis. Na een paar maanden bekoeling blijft de vriendschap met S jarenlang voortbestaan. In Barcelona keer ik terug naar de kille soberheid van mijn studentenhuus in Collblanc, tussen Les Corts en L'Hospitalet in. Het is er redelijk schoon en ruim, maar ik mis een bepaalde saamhorigheid tussen vier studenten uit de provincie, waarop ik had gehoopt. Ik zoek verder naar woonruimte – uit gewoonte spel ik nog steeds alle mededelingenborden uit, ook al staat het meeste nu op het internet. Stress en schuldgevoel omdat mijn studie geen duidelijk toekomstperspectief biedt. Een studierichting

waarmee veel klasgenoten in de horeca terechtkomen of een baantje als museumsuppoost nemen, vaak de enige mogelijkheden. Ik zit de hele dag in de bibliotheek en maak tekeningen of probeer verschillende technieken uit. Ik lees veel en maak weinig vrienden. Ik ontdek Proust en stel me een vrouw uit de middenklasse voor die Proust probeert te zijn. Kun je zo uitvoerig vertellen als je niet over de tijd beschikt die rentenieren biedt? Is het soms regelrechte zelfmoord om schrijfster en kunstenares te willen zijn? Mijn gezonde verstand valt als een baksteen op deze vragen.

De eerste jaren op de faculteit maak ik kennis met conceptuele kunst, maar het lijkt me iets wat ik me nog niet kan permitteren. Ik doe mijn best de schildertechniek zo goed mogelijk onder de knie te krijgen en verwar ambacht met kunst. Eigenlijk heb je niet veel te kiezen als je jong bent. Je kunt twee dingen doen: vanuit je hart werken zonder techniek, met het risico dat je maakt wat duizenden mensen vóór jou beter hebben gedaan, of je kunt je op referenties, materiaal en vorm concentreren. Ik heb al allerlei vooropgezette ideeën over welke technieken geschikt zijn voor kunst, dus ga ik voor de tweede optie. Ik werk in verschillende stijlen tegelijkertijd, van Amerikaanse geometrische abstractie uit de jaren vijftig tot Engels realisme uit de jaren tachtig, geïnspireerd op Lucian Freud. Wat ik maak is niet conceptueel, niet fris en niet vernieuwend wat digitale media betreft; drie dominante tendensen van dat moment. Ik mag van mezelf niet freewheelen en mijn interessantste ingevingen, snelle tekeningetjes, korte schrijfsels en gedichten komen de intimiteit van mijn schetsboek niet uit. Ik leer dit materiaal pas later waarderen. Het zijn vooral jaren waarin ik de juiste discipline aanleer om uit het niets een project te beginnen en af te maken.

Het zit me dwars dat ik bezig ben met werk dat alleen de gegoede

klasse kan betalen, terwijl het in de meeste gevallen de maker zelf een onzekere toekomst geeft. Je moet een eigen stem ontwikkelen en het juiste publiek zien te bereiken. En dat is veel moeilijker dan het aanleren van een techniek, want het heeft alles te maken met het herkennen van je eigen identiteit.

Al gauw begin ik me te interesseren voor kunstenaarsboeken die, in tegenstelling tot schilderijen, betaalbaar en reproduceerbaar zijn en waar ik bovendien tekst aan kan toevoegen. Schrijven is een privilege dat ik nog niet verworven heb, vind ik, en waarvan ik op de middelbare school werd uitgesloten. Ik heb nog geen studieroutine en dat wijt ik aan mijn middelbareschooltijd, toen ik een paar jaar lang veel spijbelde. We hoefden toen nauwelijks opstellen te schrijven en als we dat wel deden, vond ik de onderwerpen saai. Behalve spellingcorrectie werd er niet veel aan stijl en structuur gedaan. Daardoor, en doordat ik niet heb geleerd om op een systematische manier te studeren, haal ik de eerste paar jaar nog geen goede cijfers voor de theorievakken. Later wel, maar dat opent verder geen deuren, op werk- noch academisch gebied. Om een beurs te bemachtigen is het niet genoeg een goede student te zijn, je moet er ook zo uitzien en zo vast overtuigd zijn dat je een beurs verdient, dat je ook de betreffende instanties weet te overtuigen.

Het boek als object interesseert me na verloop van tijd niet meer. Op de universiteit wordt een nieuwe tweejarige studie literatuurwetenschap aangeboden voor studenten die humanistiek hebben gedaan. Ik wissel van faculteit om me bij Letteren in te schrijven en begin opnieuw, ondanks cynische opmerkingen van een aantal studiegenoten – een ‘kunstenaar’ zou immers iemand zijn die zich niet aan een conventionele omgeving aanpast of zich in elk geval niet zou moeten aanpassen. De bezwaren van mijn familie komen daar nog

bij; niemand begrijpt waarom je je studietijd zou verlengen met iets wat geen concreet nut schijnt te hebben. Vanwege de kosten die ermee gepaard gaan, vraag ik mijn vader, nu het hem veel beter gaat, mee te betalen aan de huur van mijn studentenkamer. Hij staat op het punt van trouwen en een huis kopen en stemt met tegenzin in. Hij maakt elke maand de huur over, maar belt minder vaak. Het inschrijfgeld en de rest van de kosten komen voor mijn rekening. Door literatuurwetenschap te studeren verleng ik mijn economische afhankelijkheid en materiële schaarste, wat een koude en soms minder koude oorlog tot gevolg heeft met het gezin van mijn vader, dat vindt dat ze me al genoeg hebben geholpen. Ook andere motieven zorgen voor een langdurige uitsluitingscampagne, motieven die dit verhaal onnodig lang zouden maken met verklaringen waarmee je, als het om een rechtszaak ging, beide partijen wel zou kunnen vrijpleiten. Ik probeer de gecompliceerde en emotionele oorsprong van het conflict te omzeilen, de lezer kan die naar eigen inzicht en gevoel interpreteren als hij tussen de regels – waar de sneeuw ligt – door leest.

Ondertussen werk ik als gids. Drie keer per week vertel ik zes keer per dag in het Engels, Spaans en Catalaans over de wonderen van het Palau de la Música, voor een publiek van vijfenvijftig personen. Het blijkt een spoedcursus spreken in het openbaar te zijn en te oordelen naar de fooi die ik van de toeristen krijg, breng ik het er heel aardig van af. Dit is vlak voor het schandaal rond de familie Millet vanwege de uitbating van het gebouw. Het Palau is een lucratieve inkomstenbron dankzij een enorme verscheidenheid aan concerten – soms van twijfelachtige kwaliteit – afgewisseld met rondleidingen die elk kwartier starten. De groepen met extatische toeristen verstoren regelmatig de repetities van het orkest, dat gewoon om stilte wordt gevraagd. Het bezoek aan het Palau de la Música levert ruim achtduizend euro per

dag op, de opbrengsten van het orkest niet meegerekend. Het is 2008, het jaar dat de vastgoedbubbel uit elkaar spat. Een andere baan vinden is een onbegonnen zaak. Als ik twee jaar lang het interieur van het Palau de la Música tot vervelens toe heb toegelicht en op het punt sta door te draaien van een overdosis modernisme, vind ik ten slotte een parttimebaan als lerares.

Gezien het vak en de stand van zaken in het middelbaar onderwijs in dit land, is het laatste uur lesgeven aan pubers de doodklap voor de weinige verbeelding die ik als kunstenaar nog had. Ook al ben je nog jong, zodra je op een middelbare school gaat lesgeven, denkt iedereen dat je je artistieke ambities aan de wilgen hebt gehangen en als je nog schrijft zul je daar binnenkort wel mee ophouden. Misschien was het een les in nederigheid. IJdelheid, mocht ik daar uit pure onwetendheid nog last van hebben, maakt dat je niet ziet wat er zich voor je neus afspeelt. Hetzelfde geldt voor somberheid of de neiging tot navelstaren, twee demonen die me soms belagen en die ik probeer weg te jagen, al is schrijven misschien niet altijd de beste remedie.

CADEAUS

C en R zijn ‘stemvorkvriendinnen’, ze geven de toonhoogte aan. Stemvorkmensen zijn slim (zij zijn bijzonder slim, maar dat is geen onontbeerlijke voorwaarde) en vooral lief. Het zijn mensen die een klankbord voor je kunnen zijn. Lachend vertellen we elkaar over de misverstanden en discussies met onze partners vanwege de kerstcadeaus. Uiteindelijk komt het gesprek op de conflictzone die ontstaat wanneer gevoel en geld elkaar raken. Het onderwerp zegt veel over de plek die we relaties geven en vooral over de verwachtingen, het beeld van de ander en de wederkerigheid die op het spel worden gezet. Ik herinner me een docent antropologie die naar aanleiding van dit onderwerp het *Essai sur le don* (‘Essay over de gift’) van Marcel Mauss aanhaalde. Hoewel Mauss onderzoek deed naar archaische samenlevingen, zei hij iets wat we allemaal weten en voelen: het geven van een object (gift) maakt de gever groter en verplicht de ontvanger iets terug te geven. Maar ik heb ook weleens horen zeggen dat het aannemen van een cadeau de ontvanger tot eer strekt: ‘Ik neem het cadeau aan en daarmee gun ik het jou te geven.’ Dit benadrukt het feit dat de ontvanger het laatste woord heeft, zijn rol is niet passief. Evengoed is het aannemen van een cadeau niet vrijwillig, het is eigenlijk een plicht: afwijzen brengt conflicten met zich mee. Gezien

de stand van zaken tijdens de crisisjaren, waren velen genoodzaakt giften van hun familie aan te nemen terwijl ze de ‘officiële’ leeftijd om zulke steun te krijgen al ruimschoots waren gepasseerd. Waarschijnlijk werd er met de beste bedoelingen gegeven, maar als het gepaard gaat met een paternalistische glimlach, dan wordt zo’n gift een aalmoes.

Iets geven schept een brug, een onevenwichtige verbinding, wellicht in de hoop dat het evenwicht later hersteld kan worden of ter compensatie van een situatie die overdreven aandeed of om vroegere gulheid – niet per se materieel – van een ander te vergoeden. We kunnen iemand iets geven omdat zijn aanwezigheid en vriendschap belangrijk voor ons zijn of omdat we het gevoel hebben dat hij of zij ons veel gegeven en geleerd heeft, terwijl er niets voor terug werd verwacht. Met kerst wordt het geven van cadeaus altijd in verband met blije kinderen en ouderliefde. Uit pure dwarsheid vind ik het leuk om negatieve varianten van het cadeau te bedenken.

Het vergiftigde cadeau: een cadeau dat een grotere of duurdere verplichting schept dan het heeft gekost. Bij het aannemen laat de ontvanger zien dat er een reden voor is (zie: omkoperij).

Het bekende recyclecadeau: een nutteloos of lelijk ding dat je zelf hebt gekregen en opgelucht weggeeft, al ben je tegelijkertijd bang om door de mand te vallen. Het perverse is dat aanvankelijke goede intenties door het doorgeven sarcastisch worden.

Verraadcadeau: een portret waar je heel mooi op staat en die op een hoogtepunt in de relatie door je partner is gemaakt, of een jurk die je van een minnaar hebt gekregen, later gebruiken om een nieuwe partner te vinden, online dan wel offline.

Excuuscadeau: je geeft een cadeau zodat je geen excuses hoeft aan te bieden.

Cadeau-voor-jezelf: iets geven omdat je er baat bij hebt. X schenkt Y een televisie, want X houdt van televisiekijken en wil bij Y ook graag kunnen kijken. De lijst is lang, want soms zijn cadeaus die je voor een ander koopt eigenlijk voor jezelf. Dat brengt ons bij de volgende categorie.

Hebzucht-cadeau: voor iemand anders een cadeau zoeken, maar alleen dingen voor jezelf tegenkomen.

Potlatch-cadeau: rivaliteit tussen verschillende leden van een familie of groep uitvechten door middel van cadeaus. Hierbij brengt het duurste cadeau de ontvanger in verlegenheid, omdat hij er niet overheen heeft kunnen gaan. Komt niet vaak voor bij jongeren of families met een klein budget, maar uit betrouwbare bron weet ik dat dit soort rivaliteiten bestaan.

Non-cadeau: zeggen dat je niets wilt, terwijl je dat eigenlijk wel wilt (misschien omdat de vraag je in verlegenheid bracht). Het wordt letterlijk opgevat. Hier heb je wat je wilde.

Rotcadeau: ‘Sommige cadeaus stinken,’ zegt een vriend naar aanleiding van een mislukte relatie en de ontdekking die hij achteraf deed. Sommige cadeaus kunnen gaan stinken, denk ik naar aanleiding van een relatie en de traumatische breuk ervan.

De onderliggende vraag is: op welk punt raken de werkwoorden ‘geven’ en ‘zijn’ elkaar, ik bedoel: je geeft ook altijd iets van jezelf weg. Want een relatie is een uitwisseling en het komen en gaan van spullen is daar alleen maar een uiting van.

STALKER

Ik zie Ijsberg bij een concert. Of liever gezegd, hij ziet mij. Zijn begroeting is ongewoon vriendelijk. Ik zou liegen als ik zei dat ik hem nooit had gegoogeld. Na een discussie met een vriendje kun je je compleet verliezen in een zee van informatie over wie dan ook: Twitter, Facebook, artikelen, afbeeldingen en blogs natuurlijk, als die er zijn. Ik ben met twee vriendinnen. Het concert begint en ze proberen me mee te trekken naar de voorste rijen. Ik zeg dat ik er zo aankom. Gezien de mogelijkheid ze in de menigte kwijt te raken, laat ik me hiermee behoorlijk in mijn kaarten kijken. Als we de algemene gespreksonderwerpen hebben afgehandeld, snijd ik het grote onderwerp aan: 'Hoe gaat het met je proefschrift?' Zelf heb ik mijn proefschrift op een laag pitje staan en al bijna opgegeven. Het lukt me dwaas genoeg geïnteresseerd te lijken in zijn zaken. Ik ben geïnteresseerd in zijn zaken, dwaas genoeg. De volgende dag twijfel ik of ik hem op de sociale media zal toevoegen. Hij had me voor kunnen zijn en al eerder een vriendschapsverzoek kunnen doen, zoals andere klasgenoten hebben gedaan, maar hij heeft nog nooit een blijk van vriendschap gegeven. Evengoed is hij wel naar mij toegekomen, zeg ik dwaas genoeg tegen mezelf. Ik zou hem kunnen toevoegen. Door hem in mijn dagelijkse leven toe te laten, ga ik hem misschien wel minder idealiseren.

Een dag later doe ik een vriendschapsverzoek en hij accepteert direct. Aangezien ik de eerste stap heb gezet, verwacht ik een blijk van sympathie, een gebaar of een vind-ik-leuk bij een interessante link van mij. Niets. Aangezien we dezelfde literaire smaak hebben, like ik na een tijdje iets van hem. Het kiezeltje komt niet eens in de buurt van het raam. Ik plaats verschillende berichten met goed nieuws over mijn projecten. Niets. Er komen verschillende goednieuwsberichten van hem voorbij. Ik: like. Hij: niets. 0-1. Als het op cijfers aankomt, verlies ik altijd. IJsberg geeft vrijwel geen likes aan gemeenschappelijke vrienden. Waarschijnlijk omdat hij een gierigaard en een egoïst is. Of omdat hij alleen op Facebook zit om zijn eigen projecten te promoten, niet om de dingen van anderen te bekijken, wat het eerste vermoeden bevestigt. Wat mij betreft is het na een paar maanden duidelijk dat hij geen enkele interesse in mij heeft, zelfs niet om een vriendschappelijke relatie te onderhouden. Voor hem hoor ik bij de categorie ‘volger’.

Mijn vader vergelijkt mensen soms met auto's of schoenen. Zijn advies is daarmee in overeenstemming: zorg dat ze niet knellen bij het lopen. Dat knellen is vrij beeldend, maar de vergelijking van een mens met een ding, vooral een schoen, is nogal denigrerend. Trouwens, als ik er op doorga bedenk ik dat schoenen die aanvankelijk knelden, uiteindelijk het lekkerst zaten. Toen ik nog met mijn vader over dit soort dingen sprak, zei hij dat IJsberg hem een Ferrari-type leek. De vergelijking van een mens met een auto vind ik iets minder denigrerend, maar wel uitgesproken klassebewust. De manier waarop hij Ferrari zei, klonk als: veel te duur voor jou. Ik verander van meisje in gebruiksauto en van gebruiksauto in een paar huissloffen. Ik kan geen enkel troostend of verheffend beeld voor deze situatie



bedenken. De eerste figuur die me te binnen schiet is een man, want losers, om de hoedanigheid van de vrouw niet nog erger te maken, zijn altijd mannen geweest. Bijvoorbeeld een sympathieke loser als Jack Lemmon in *The Apartment*.

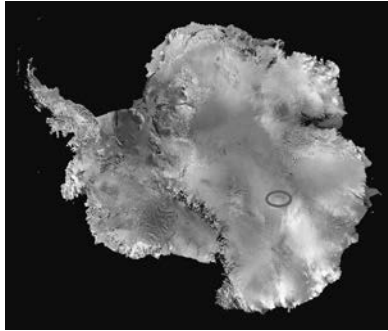
‘Brief van een onbekende vrouw’ is het enige literaire werk over vrouwelijke onbeantwoorde liefde die me op dit moment te binnen schiet. Het probleem is dat ze aan het eind moet sterven, zoals meestal in romans uit die tijd, en het zou fijn zijn als er voor mij een minder dramatisch einde in het verschieft lag en als het even kan, een succesvol einde. De hoofdpersoon in Stefan Zweigs verhaal is een dienstmeisje dat een jonge talentvolle schrijver elk jaar op zijn verjaardag bloemen stuurt. Hij weet niet van wie de bloemen afkomstig zijn. Op het laatst bekent de vrouw hem haar liefde in een brief: ik wil alleen met jou praten, je alles voor het eerst zeggen. Mijn leven, moet je weten, was altijd aan jou gewijd, ook al wist je dat niet. Maar je zult mijn geheim pas kennen, als ik dood ben en je me geen antwoord meer hoeft te geven; wanneer dit wat me nu koude rillingen bezorgt,

echt het einde zal zijn.¹² Ik las het origineel van Zweig bij Duits. Een andere leerling was beknopter dan ik in een poging het boek samen te vatten en een verklaring te zoeken voor het gedrag van beide personages, namelijk haar obsessie en zijn onnadenkendheid: het is gewoon een eikel. Morele interpretaties zijn altijd geruststellend. De onderliggende is even simpel als een liedje van Beyoncé: *Why Don't You Love Me?*

Sociale media en onze eigen persoonlijkheid in de markt zetten; we zijn allemaal volgers en gevolgd (minnaars en beminden), sterren en stalkers tegelijkertijd.

12 Stefan Zweig, *Brief van een onbekende*

DE KOUDSTE PLAATS OP AARDE

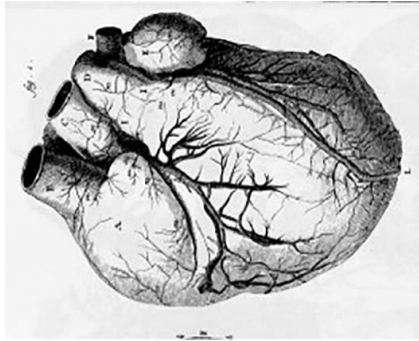


10.12.2013

Het kouderecord werd gevestigd op het witte continent: op 10 augustus 2010 zakte daar de temperatuur tot 93,2 graden onder nul. Dat wijst de analyse uit van de gedetailleerde temperatuurmetingen die tweeëndertig jaar lang door satellieten zijn verzameld.

– El País, 10.12.2013

Het beeld van Antarctica doet me aan een hart denken:



-93,2°C.

RECHT VOOR JE NEUS

Schrijven vindt niet binnenin je plaats, maar recht voor je neus, zegt Casanova in de film *Història de la meva mort* (*Geschiedenis van mijn dood*), van Albert Serra. Met deze uitspraak kun je twee kanten uit: het schrijven als dialoog met de wereld in plaats van als middel tot introspectie of in tweede instantie, wat het eerste niet uitsluit, het schrijven als pure tot tekst gematerialiseerde vorm; alleen taal. Alsof Casanova, de verzamelaar van intimiteiten bij uitstek, ons eraan herinnert dat er niets intiems is aan schrijven. In Albert Serra's film komt een personage voor dat poep in goud verandert, een ander bewondert zijn poep. En daar ligt een zekere waarheid in besloten: wij zijn alchemisten die net als rupsen zijde produceren. Ze zetten ons in een verpauperd deel van de stad om dat op te waarderen, gefnuikte liefdes veranderen we in liedjes en tijdens de crisis maken we over huisuitzettingen protestkunst, werk dat vervolgens wordt aangekocht voor de kunstcollectie van een internationale investeringsbank. We sublimeren en eenmaal gemobiliseerd worden we werknemers van de allegorische zuiveringsinstallatie.

Terwijl geluk, schoonheid en charme in goud veranderen een koud kunstje is (het alchemistische proces lijkt even eenvoudig als het wisselen van een mal), is poep in goud omzetten een moeizaam proces,

zowel voor het organisme dat ermee belast is, als zijn omgeving. In veel gevallen kan het betekenen dat je jarenlang alleen bent en/of wordt beschuldigd van egoïsme. Het onbegrip dat je ten deel valt als je je afzondert om te werken, terwijl je al een reguliere baan hebt waarmee je in je onderhoud voorziet, voegt zich nog bij de stress van diezelfde baan die je immers alleen voor het geld hebt en je verder geen voldoening schenkt. Heen en weer geslingerd worden tussen beklemming en rusteloosheid kan vervolgens weer een voedingsbodem zijn voor het alchemistische proces dat ondertussen plaatsvindt, zoniet in het geheim, dan toch onopgemerkt. Want al zou de Schrijver – vanaf nu de rups – iets over de innerlijke processen willen onthullen die hem uitputten, niemand zou het echt begrijpen. Die ambitie en behoefte aan afzondering leveren in het ergste geval verwijten op van de familie, wat uiteindelijk kan leiden tot uitsluiting. Het is zelfs een keer voorgekomen dat een rups in een kever veranderde door zijn onstuitbare schrijfdrang. Wat betreft degene die hier aan het woord is, gaat dit proces bij vlagen gepaard met een allesoverheersende monoloog, die alleen een uitweg vindt in een toetsenbord. Zo'n monoloog kan dagen duren, of maanden, of jaren, de ene keer intensiever dan de andere, tot de oplossing of uitputting van het conflict dat de aanleiding was (ook wel en niet voor niets 'stront' genoemd). Vaak gebeurt dat dankzij een mogelijke uitweg in het echte leven. De oplossing moet ook in het echte leven worden gezocht en niet in het creatieve verteringsproces, al zal dat proces ongetwijfeld een positieve bijdrage hebben geleverd.

De tijd die nodig is om stront in goud te veranderen – iets wat alleen een bepaald soort rups kan en afhankelijk van de verplichtingen en materiële behoeften die hij net zo goed als andere larven en insecten heeft, langer of minder lang duurt – hangt af van bijkomende ta-

ken die hem soms maandenlang dwingen zijn spijsverteringsprocessen uit te stellen. In zo'n periode blijft de rups in contact met wat er in zijn binnenste borrelt door te lezen en snelle aantekeningen te maken, zodat het proces niet indut. Tijdens intensievere werkperiodes die een grondige verwerking vereisen van wat hij kwijt moet, merkt de rups dat zijn haar gaandeweg dunner wordt. Zijn haardos kan pas herstellen wanneer er een lange rustperiode aanbreekt. Tijdens intensieve fases die uit een soort rouwverwerking bestaan, krijgt de prullenmand dagelijks grote plukken haar te verwerken uit de kam van de rups die hier aan het woord is. Na verloop van tijd groeit het haar weer aan en is dan soms helemaal anders: gekruld haar wordt steil of steil haar verandert in krullen, maar dat gaat zo langzaam dat verder niemand het merkt. Het lijkt op het effect van hormonale schommelingen. Verder kan de rups tussen de vijf à tien kilo afvallen – dat is weleens voorgekomen. Stront verandert niet zomaar in goud, het proces is gevaarlijk en kostbaar voor het kleine wezen. Hij kan eraan onderdoor gaan als hij iets wil verwerken dat groter blijkt te zijn dan zijn assimilatiecapaciteit. Soms zijn resten, conflicten en stront te zwaar om te verwerken en een groot deel van het menselijk kwaad is onverteerbaar voor deze rups. Hij weet dat het afweersysteem van zijn bescheiden organisme overbelast zou raken, dat alleen lokale conflicten kan verwerken. Deze rups hoopt in de toekomst lichtere kost te kunnen produceren. Voorlopig ligt het resultaat van zijn moeizame proces hier voor je.

DE KELDER

Omdat ik er genoeg van heb alleen met mijzelf in dialoog te zijn, besluit ik een gesprekspartner te zoeken. Een vriend van mij raadt me iemand aan. Zijn behandelruimte bevindt zich in een onopvallende straat in het chique gedeelte van de stad. Op een zilverkleurig naam-bordje bij de deurbellen staat M.S. PSYCHOLOOG – PSYCHOANALYTICUS. Ik zie een lange man naderen met een helm op en een attachékoffertje in zijn hand. Ik neem aan dat hij het is. Na een poosje bel ik nogmaals aan en dan klinkt de zoemer van de deuropener. De spreekkamer bevindt zich in het souterrain van een oud, goed onderhouden gebouw. Ik loop in het halfduister de trap af en word ontvangen door een jongere man dan ik had verwacht, met fijne gelaatstrekken en een kaalgeschoren hoofd, wat zijn vroegtijdige kaalheid eerder benadrukt dan verdoezelt. Ik kan zijn accent niet goed thuisbrengen, Zuid-Amerikaans waarschijnlijk, maar niet Argentijns, wat je gezien het cliché over psychoanalytici zou verwachten. Het souterrain is een modern ingericht appartement. Er hangen Afrikaanse maskers aan de muur. Er is een vide met een uitgebreide bibliotheek, de houten planken zakken door van de enorme hoeveelheid boeken. De ramen zitten tegen het plafond aan, er komt weinig licht binnen. We geven elkaar een hand waarna hij me gebaart me plaats te nemen.

‘Goed. Waarom ben je hier?’

‘...’

‘Waarom kon je merken dat de familie van je vader dat vervelend vond, hoe zagen ze in jou iemand om zich op af te reageren?’

‘...’

‘Niets zeggen zou op een bepaalde manier kunnen betekenen dat je de situatie aanvaardt... Tijdens een conflict kun je het gevoel hebben dat je vader niet alleen niet aan jouw kant staat, maar ook dat je opnieuw aangevallen wordt... In hoeverre voel je je op zo’n moment onbeschermd?’

‘...’ (Ik pak het eerste zakdoekje.)

‘Dus, om deel te kunnen zijn van de familie, moet je aanvaarden.’

‘...’

‘Helaas zijn zij niet hier, laten we het over jou hebben, over de positie die jij kunt innemen.’

‘?’

‘Een die met het antwoord te maken heeft.’

‘...’

‘Maar waarom zou je bij een onvermijdelijk familieconflict die positie innemen? Die positie lijkt cruciaal te zijn.’

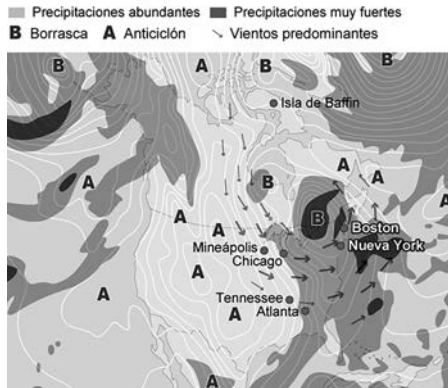
‘...’

‘Vroeger zat je misschien niet in die situatie, nu wel. Hoe dan ook, deze positie is niet onvermijdelijk. Je kunt zelf kiezen welke verantwoordelijkheden je op je wilt nemen.’

‘...’

‘Die positie is niet toevallig. We kunnen haar nader bepalen, of niet, we kunnen dat gezichtspunt omdraaien of er vraagtekens bij zetten.’

DE POOLWERVEL



Dinsdag 7 januari 2013

Nieuwsbericht:

In New York is de laagste temperatuur van de afgelopen 118 jaar gemeten. Iedereen heeft zijn blik op de thermometer gericht. Tussen de 26 en 28 graden onder nul in Pennsylvania, New York en New Jersey, -30°C in Chicago (Illinois) en -26°C in de hoofdstad, Washington. De koudegolf die de helft van de Verenigde Staten in zijn greep houdt, heeft in talrijke regio's kouderecorden verbroken, de steden in het zuiden niet uitge-

zonderd zoals Atlanta (Georgia) of Birmingham (Alabama), waar maxima van 21 graden onder nul worden verwacht. Amerika is inmiddels vertrouwd met de weerkundige term 'polar vortex', waaronder het grote lagedrukgebied bekend is dat uit het noordpoolgebied komt en van de Rocky Mountains tot de Oostkust alles bevroest. Op de internationale luchthaven Dulles in Washington is het record uit 1996 verbroken, dat op 25 graden onder nul stond, waarna de meetapparatuur het liet afweten, aldus de National Weather Service.¹³

New York bevroren, de Niagara Falls bevroren.

¹³ *El País*, 7-1-2014.

STILSTAND, BEVRIEZING, BREUK

Na een aantal futloze weekenden besluiten I en ik er een punt achter te zetten. Het is eng om emotionele stabiliteit, genegenheid en gezelschap op te geven, maar ik kan niet met iemand zijn terwijl ik aan een ander denk, al is die ander fictief. Misschien heb ik hem wel bedacht om dit boek te kunnen schrijven.

Behalve mijn lessen doe ik uiteenlopende freelanceklussen en ik zoek een appartement.

Ik ben enorm afgevallen. Er waait een ijsskoude februariwind.

FEBRUARI

Bij de verhuizing kom ik een krantenknipsel tegen dat een vriend – die mijn fascinatie voor de poolgebieden kent – op het bureau in mijn atelier had gelegd. Boven aan de twee pagina's staat de datum van mijn verjaardag: 5 januari. Het is een reportage over een aantal foto's van Shackletons expeditie, die kortgeleden onder het ijs zijn gevonden.

De recente vondst van een klein doosje met tweeëntwintig negatieven in de doka van Kaap Evans, dat in 1911 het basiskamp van Scotts expeditie was, biedt wederom een inkijsje in de heroïsche

tijd van de poolexpedities en benadrukt de belangrijke rol van de fotografie in die episodes van grandioze mensen, ontdekkingen en catastrofes. [...] Nieuw-Zeelandse organisatie Antarctic Heritage Trust, die belast is met de zorg voor een aantal historische plaatsen in het Rosszee-gebied, heeft na een ingewikkeld restauratieproces een aantal foto's weten te behouden. Op twee ervan zien we Alexander Stevens (1886-1965), een bemanningslid van de Imperial Trans-Antarctic Expedition (1914-1917), de beroemde expeditie waarmee Ernest Shackleton het continent wilde oversteken en waarvan de mislukking wordt beschouwd als een van de meest bijzondere avonturen van volharding, moed en leiderschap in de geschiedenis van de verkenningen.¹⁴

De vondst van de foto's is voor de auteur van de reportage aanleiding om de meest karakteristieke foto's en hun makers in herinnering te brengen: de heroïsche Frank Hurley, de fotograaf van de Shackleton-expeditie en de Brit Herbert Ponting, die de Scott-expeditie fotografeerde. Ook noemt hij de beroemde en in mijn ogen meest verontrustende en tot de verbeelding sprekende foto, namelijk die van de verovering van de Zuidpool onder leiding van de Noor Roald Amundsen. De foto werd door Olav Bjaaland genomen en toont Amundsen en zijn drie bemanningsleden die met ontbloot hoofd (bij 23 graden onder nul) naar de kleine tent kijken waarop ze de vlag van hun land hebben geplaatst. Verder niets dan leegte.

Hoe portretteer je voor het nageslacht de verovering van een plaats die enkel uit geografische abstractie bestaat en waar helemaal niets te zien is? Als je een expeditie van 2.594 kilometer en 99 ijskoude

¹⁴ *El País*, 4-1-2014.

dagen voor de boeg hebt, denk je er van tevoren wel goed over na hoe de heldendaad moet worden gedocumenteerd. ‘Thuis wachtte iedereen op de zuidpoolfoto, de grote trofee, *maar hoe maak je het onzichtbare zichtbaar?* Er was daar niets wat je kon laten zien,’ aldus Harald Østgaard Lund, een deskundige op het gebied van poolexpedities, tijdens een rondleiding over de grote fototentoonstelling over Noorse poolhelden die hij in Oslo had samengesteld. ‘Uiteindelijk maakten ze deze foto, die in het collectieve geheugen van Noorwegen staat gegrift. Zo maakten ze van de Zuidpool een reële plaats. Eigenlijk hebben alle ontdekkingsreizigers hetzelfde idee gebruikt van een heuveltje, een tent en een vlag.’

Hoe maak je het onzichtbare zichtbaar? Dat is een vraag die ontdekkingsreizigers zich zelden stellen en kunstenaars juist heel vaak. Dat een hele natie op een bepaald moment in de geschiedenis zich die vraag moest stellen, is een hoogtepunt voor de kunst. De extreme omstandigheden waaronder de foto werd gemaakt – wat betreft plaats op aarde, inspanning, klimaat en onzichtbaarheid (wit) – onderstrepen het door en door fictieve karakter van de foto: houding en landschap zijn compleet in scène gezet. Ze hadden ook in de besneeuwde achtertuin van hun huis kunnen staan. En dat is precies wat me zo aan die foto fascineert; het documenteert iets totaal abstracts, een drievoudig onzichtbare plek, namelijk een geografische plek die op berekeningen is gebaseerd en de verovering van een niet-bestaand, want zich verplaatsend punt, tegen een witte achtergrond, uit fotografisch oogpunt dus niet waar te nemen. Het samenvoegen van verschillende abstractielagen tot één enkel niveau is de essentie van het ‘zichtbaar maken van het onzichtbare’. Is dat geen verovering? Is dat geen kunst? Drie vrienden die in een besneeuwde achtertuin spelen.

APRIL

Het is lente en voor de verandering heb ik eens een keer geld. Ik huur een ongemeubileerde appartement voor mij alleen. Het is pas opgeknaapt, er ligt een parketvloer in en de keuken is compleet. Het heeft zijn voordelen om meer uren te werken, ook al heb ik nu geen tijd voor mijn poolcirkelfascinatie. Met Pasen zijn bijna al mijn vrienden met hun partners op vakantie. Ik heb geen zin om de hele tijd alleen thuis te zitten en download een app. Na een paar dagen chatten spreek ik af met een zekere B in een bar waar mijn buurmeisje F als dj werkt.

B is laat. In de tussentijd stelt F me voor aan R, een vriend van haar die even langs is gekomen. Een uur later komt B aankakken, maar tegen die tijd heeft R al om mijn telefoonnummer gevraagd. B merkt dat de situatie een beetje vreemd is. Een moment lang staat de een voor de ander te dralen. Ze zijn allebei ongeveer één meter vijftientig en hebben beiden donkerbruin haar en een baardje. Een beetje van zijn stuk gebracht staat R zijn plek naast mij af en gaat er zelf verslagen vandoor. B blijkt nogal saai te zijn. Twee dagen later gooi ik de app van mijn telefoon.

R

Donker haar. Prominente, maar mooie neus. Breed voorhoofd met inhammen. Kort getrimd baardje. Kleine doordringende donkere ogen, met pretlichtjes. Kleine mond met volle lippen, regelmatige tanden en opvallend puntige hoektanden. Langer en breder dan gemiddeld. Moeilijk uit te maken of hij een wolf of een jager is. Omdat hij wat terneergeslagen was afgedropen, doe ik de volgende morgen een vriendschapsverzoek op Facebook. De dag erna stelt hij voor om naar een jazzconcert te gaan en samen te eten. Tijdens het concert voelt zijn fysieke nabijheid heel speciaal. Onder het eten vertelt hij over de scheiding van zijn ouders. Het lijkt mij wat vroeg voor dat soort onderwerpen, maar ik maak me er niet druk over. Hij loopt met me mee naar mijn brommer. Het oude barrel is een van de laatste cadeaus die ik van mijn vader kreeg tijdens een wapenstilstand, en mijn vrienden maken zich er vaak vrolijk over. Hij neemt met een snelle omhelzing afscheid, zo'n Amerikaanse hug, niet zo formeel als twee zoenen en niet zo lief als een echte omhelzing.

Zodra ik thuis ben stuur ik hem een berichtje.

'Ben je geschrokken van mijn brommer?' zeg ik voor de grap, omdat het ding zo versleten is.

'Ha ha, nee... De laatste tijd ben ik nogal moe. Ik vond het ontzettend gezellig, wanneer zien we elkaar weer?'

We spreken diezelfde week nog af. Daarna komen de zoenen, de bloemen, de etentjes in restaurants, de etentjes thuis.

VERDER NAAR HET NOORDEN

R stelt me voor aan zijn vriendin N. Vierendertig jaar. Duitse, woont in Berlijn. Ze werkt voor indiebandjes en was tourmanager van groepen als Arcade Fire en Death Cab for Cutie. Een jaar geleden raakte het uit met haar vriend. Het gesprek tijdens het eten: in welke stad zouden we moeten wonen? N is veel op reis, ze werkt online en zou overal kunnen wonen. Kopenhagen, Oslo, Helsinki...

‘Ik ben op zoek naar woonruimte,’ zegt ze.

Zoals alle Duitse vrouwen is N niet bang om meteen de diepte in te gaan. We hebben een lang gesprek voor de boeg. Ik zeg dat je soms moet blijven, gewoon blijven en vechten, want reizen kan ook een vlucht zijn. Een vlucht voorwaarts.

Een paar dagen later spreek ik af met M, met wie ik vijf jaar een etage heb gedeeld. Eerst een piepklein appartementje in een steeg in het oude centrum, daarna in Gràcia. M is net terug uit Berlijn, waar ze een paar jaar heeft gewoond. Het bedrijf waarvoor ze werkte – een tv-kanaal met videokunst – is opgeheven. Ze heeft gebroken met haar vriend, met wie ze een hele tijd samen was, en is weer bij haar ouders gaan wonen. Ze denkt erover om opnieuw weg te gaan. Misschien

naar Londen. Veel spaargeld heeft ze niet. Vijfendertig jaar. De tijd vliegt. We hebben het over Brussel, Londen, Reykjavik... De conclusie is: altijd verder naar het noorden.

JULI

Bij de vergelijking van de expedities van Amundsen en Scott op Wikipedia, is het grootste verschil qua strategie dat Amundsen zijn sleden uitsluitend door Groenlandse honden liet trekken, terwijl Robert Falcon Scott Mongoolse paarden nam. Amundsen besloot om voor ze bij de Zuidpool waren, een paar van de honden op te offeren en bewaarde het vlees voor de terugreis. Op die manier hoefde hij minder gewicht aan hondenvoer mee te nemen en had hij op de terugreis genoeg voedsel voor de overgebleven honden. De paarden van Scott waren zwaarbepakt met zakken haver, wat hun gewicht groter maakte, evenals de kans dat ze in de sneeuw zouden wegzakken. Een ander nadeel was dat bij paarden het zweet op hun huid bevriest, terwijl honden daar geen last van hebben.

Het lijkt erop dat de expeditie van Amundsen beter was uitgerust en beter bestand was tegen de kou. Alle paarden van Scott gingen onderweg dood, waardoor de bemanning op eigen kracht verder moest. Scott had op de valreep nog een extra bemanningslid toegevoegd, waardoor ze niet uitkwamen met hun rantsoen. Terwijl Amundsen een efficiënte reis maakte zonder noemenswaardige tegenslagen, bereikte Scott met veel pijn en moeite de Zuidpool om daar Amundsens tent aan te treffen, het bewijs van

de Noorse overwinning. Scott en zijn bemanning stierven op de terugtocht, nadat ze eerst die beroemde foto van hun nederlaag hadden gemaakt.

21.10.2014 BRIEF UIT ANTARCTICA

El hielo raramente suelta a los exploradores polares que captura —y por ahí andan aún los cuerpos congelados del capitán Scott y su malogrado grupo deslizándose lentamente con la deriva continental antártica—, pero a veces devuelve algunas de sus cosas, y resulta de lo más emocionante. Es lo que ha sucedido con un cuaderno de notas recién hallado en la vieja base de Cabo Evans y que pertenecía a George Murray Levick (1876-1956), uno de los miembros de, precisamente, la expedición al Polo Sur liderada por Scott. Esa expedición, llegada en 1910 a bordo del *Terra Nova*, tenía el objetivo de conquistar el polo —empresa en la que Scott y sus cuatro acompañantes fracasaron, dejándose la vida— y realizar distintas investigaciones científicas, buena parte de ellas relacionadas con los pingüinos.

El cuaderno, que ha aparecido junto a la cabaña de la expedición, al fundirse la nieve, es un sencillo bloc que contiene las



Las notas perdidas del explorador (De verloren aantekeningen van de ontdekkingsreiziger), Jacinto Antón. *El País*, 21.10.2014.

Zelden geeft het ijs de ontdekkingsreizigers prijs die het heeft gevangen – ergens moeten nog de bevroren lichamen van kapitein Scott en zijn ongelukkige bemanningsleden liggen, langzaam afdrijvend met de verschuiving van het poolcontinent. Maar soms geeft het ijs een paar dingen terug en dat is fantastisch. Zoals het aantekenboekje dat onlangs bij het oude basiskamp op Kaap Evans is gevonden en toebehoorde aan George Murray Levick (1876-1956), een van de leden van de Scotts Zuidpoolexpeditie. De expeditie arriveerde in 1910 aan boord van de Terra Nova met als doel de Zuidpool te veroveren – iets waar Scott en zijn vier bemanningsleden zonder te slagen het leven bij lieten – en een aantal wetenschappelijke onderzoeken uit te voeren, vooral gerelateerd aan pinguïns. Het aantekenboekje, dat nadat het ijs was gesmolten vlak bij de expeditiehut werd aangetroffen, is een eenvoudig schriftje en bevat aantekeningen in potlood met de datum, het onderwerp en de belichtingstijd van de foto's die Levick in 1911 in Kaap Adare nam.

Ik pak mijn notitieboekje weer op, ook maandenlang bevroren. Het ijs deed me aan mijn broer denken. Ik bel mijn moeder op. Ze is moe, zoals gewoonlijk. Ik vraag naar mijn broer. Ze zegt dat het goed met hem gaat sinds hij een vriendinnetje heeft op het dagverblijf. Tussen de middag mogen ze even alleen zijn en dan houden ze elkaars hand vast (zij zit in een rolstoel). Ik vraag naar mijn moeders vriend.

‘Goed, ik ben heel blij. Toen we elkaar laatst zonden, vroeg ik aan je broer of hij dat vervelend vond. Hij zei: “Nee hoor, want ik heb dat nu zelf ook.”’

Als ik de week erop bij hen langsga, laat mijn moeder me een brief zien aan mijn broer:

Lieve M,

*Ik hou van je de hele oneindige eeuwigheid en ik zal nooit genoeg
van je krijgen.*

Ik vind je lief ik hou van je

AB

[Versierd met roze hartjes en een rood hart met een pijl erdoorheen]

F

Het eerste wat ik deed toen ik mijn appartement vond, was F bellen. Ik wist dat ze er in de buurt woonde, we hadden gemeenschappelijke vrienden en kwamen elkaar vaak bij concerten tegen. Omdat ze blond en slim was en weinig geluk met jongens had, zou de uitdrukking *femme fatale* je te binnen kunnen schieten als je haar zag. Ik heb altijd gedacht dat het een bange man moest zijn geweest die de uitdrukking bedacht (of eigenlijk een bang Hollywood).

F draait op vrijdag muziek in een bar in het centrum. Daar heb ik R leren kennen die, omdat hij geen partner had, ook bij haar langsging als ze daar was.

F is manager van een paar lokale bandjes, maar die betalen, zoals dat gaat, niet genoeg om van te leven en daarom verhuurt ze haar huis op Airbnb. Als ze gasten heeft, komt ze soms bij mij logeren. Misschien komt het doordat ik nooit een zus heb gehad, maar haar aanwezigheid en gezelligheid doen me goed, al is ze bij mij wegens omstandigheden. F praat veel, ze gooit alles eruit. Misschien omdat ze op haar zestiende haar moeder dood aantrof, gestorven aan een overdosis pillen en alcohol. Aangezien haar vader het gezin had verlaten toen ze nog een baby was, stond ze praktisch alleen op de wereld. Goed, met haar grootmoeder dan. F is het type dat schijnbaar

moeiteloos hulp inroept als ze die nodig heeft. Het lijkt wel of ze haar behoefte aan een moeder over een heleboel mensen heeft verdeeld. Ze heeft een uitgebreid netwerk van vriendinnen op wie ze kan terugvallen als ze advies nodig heeft of gewoon haar verhaal kwijt moet. F is een wervelwind. Anders zou ze vast en zeker uit het raam zijn gesprongen, heeft ze weleens gezegd. Als je het positief bekijkt, was de dood van haar moeder misschien een zegen voor haar: deze ambieerde als eeuwig aankomend belastingambtenaar hetzelfde beroep voor haar dochter.

Een keer bleef ik een weekend logeren bij haar grootmoeder in het dorp. Ik sliep in een kamer die al heel lang niet meer gebruikt leek te worden en was volgestouwd met kinderportretten en meubels uit de jaren zeventig. Een van die portretten was van F's moeder. 's Ochtends verscheen haar grootmoeder in een elegante zwarte ochtendjas, die strak om haar slanke, zesentachtigjarige lichaam was gewikkeld. Ze had een hoekig, enigszins gebruind gezicht en grote blauwe ogen. Haar keurig gekapte donkerblonde haar werd met haarlak in model gehouden. Ze hield een dunne sigaret tussen haar vingers. Het leek wel of ze naar een feest ging, alleen was het tien uur 's ochtends en droeg ze geen jurk, maar een ochtendjas. Ze keek me aan met de blik van een schichtige kat. Ik maakte een opmerking over de gelijkenis met haar kleindochter en even leek ze te glimlachen. In sommige families zie je van die bijzonder sterke, charismatische of verlichte mensen. Zulke mensen kunnen soms slachtoffers in hun omgeving maken, als ze te veel met zichzelf bezig zijn. Of misschien lokt een ongunstig klimaat zulke extremen uit.

De dagen dat F haar appartement heeft verhuurd, bivakkeert ze bij haar grootmoeder en bij verschillende vrienden – ook bij mij. Dan staat F met haar roze rugzak voor de deur. Volwassen worden heeft ze

nooit een prettig idee gevonden. Omdat haar moeder altijd klaagde dat ze de rekeningen niet kon betalen, omdat ze wist dat haar vader dronk en zag dat haar moeder ook dronk. Dus volwassen worden – daar kwam ze na ruim tien jaar therapie achter – vindt ze eng. F komt aanzetten met haar glitterrugzakje, haar glitterdiadeem en glittergympen.

‘Mag ik even onder de douche? Dat doe ik liever hier dan bij D. Jouw shampoo ruikt lekkerder.’

Ze verdwijnt in de badkamer en zet haar favoriete radioprogramma aan. Het duurt een hele tijd voor ze weer naar buiten komt.

OP ZOEK NAAR ANTWOORDEN IN ONZEKERE TIJDEN

Mijn favoriete plek op het internet is de website van de I-Ching, ook al hebben de lelijke esoterische vormgeving en het ritueel niet de charme van het boek. Je kunt ervoor kiezen om de munten met de hand te gooien of virtueel. Meestal kies ik de virtuele methode omdat ik geen tijd heb voor gedoe en geen zin om mijn portemonnee te zoeken. Ik voel me een beetje als een verslaafde Candy-Crushspeler, alleen heb ik niets met dat soort spelletjes en vind ik het vervelend om er digitale uitnodigingen ervoor te krijgen. De antwoorden van de I-Ching zijn meestal multi-interpretabel en vaag, zodat je ze naar eigen inzicht kunt toepassen op je vraag. Gisteren bezocht ik de site om vier uur 's middags. Ik trof een lege pagina aan met daarop de tekst: SERVER OVERBELAST WEGENS TE VEEL BEZOEKERS.

‘Dus op ditzelfde moment zijn er massa’s mensen die zich zorgen maken om hun toekomst,’ zei ik tegen mezelf. Die grote groep mensen, waaronder ik mijzelf schaar, wordt in de namiddag bevangen door onzekerheid vanwege terugkerende problemen op familie-, liefdes- of werkgebied. We raadplegen de I-Ching voor een antwoord, welke dan ook, maar vooral:

Als je het juiste doet, zal alles goedkomen.

VOORDELEN

De voordelen van een broer met een hoge mate van afhankelijkheid is dat je je niet kunt laten afglijden. Kinderen met Down beschikken over een zekere autonomie, hebben geen hoge levensverwachting en zijn zichtbaar afwijkend. Daar maken publiciteitscampagnes en werkplekken trouwens dankbaar gebruik van om zich op hun solidariteit te laten voorstaan. Autisten daarentegen zien er meestal normaal uit en worden net zo oud als ieder ander. Een paar van mijn favoriete kunstenaars pleegden zelfmoord of stierven jong. Dat ben ik niet van plan, want wat moet er van mijn broer terechtkomen als ik er niet meer ben? Dat heeft de situatie, in mijn poging goed te maken dat ik geen neurochirurg, DNA-wetenschapper of ontdekker van de oorzaak van autisme kon worden – dus ook niet van de remedie – terwijl ik het mezelf nog moeilijker maakte door zo'n onzeker beroep als kunstenaar te kiezen, gecompliceerd. Ik probeer mijn curriculum op te vijzelen met meerdere vreemde talen, een tweede studie – letteren, dat wel – en een master. Ook mensen die als kind een broer of een zus hebben verloren kennen het gevoel niet alleen voor je eigen leven verantwoordelijk te zijn. Op de een of andere manier krijg je een kans die je broer of zus niet heeft en daardoor heb je het gevoel dat je je ouders niet mag teleurstellen, want die hebben al genoeg op hun bord.

Alles tezamen, plus de crisis van 2008, bracht me ertoe mijn heil te zoeken in het onderwijs, ten einde raad omdat ik geen werk had. Lesgeven op een middelbare school is iets waarvoor de meeste mensen je min of meer openlijk beklagen. Die activiteit past niet bij het samoe-raibestaan dat een kunstenaar wordt toegedicht, een zwervend bestaan dankzij beurzen, uitwisselingen, *artist residencies* enzovoort. Tenzij in de hoedanigheid van *guest artist* voor workshops die door de afdeling Cultuur worden ondersteund. Men gaat er namelijk van uit dat er geen kunstenaars in het lerarenbestand zitten en dat deze speciaal uit de glamoureuze kunstwereld moeten worden aangetrokken om het klootjesvolk op de scholen te verrijken met marxisme, postkoloniaal gedachtegoed en queertheorie. Ik benijd dat leven. Jazeker, vanwege de oriëntatierizen, al die plaatsen en mensen die ik moet missen. Ik fantaseer dat de afdeling Cultuur van de gemeente aan het begin van het schooljaar een autoriteit stuurt om met veel egards de leraar aan zijn toekomstige leerlingen voor te stellen: 'Ik stel jullie graag voor aan X. In zijn werk als docent houdt hij zich bezig met performance, conferenties en activisme. Zijn lange staat van dienst op creatief gebied bestaat uit 875 variaties op hetzelfde thema – wiskunde – behandeld in 75 verschillende situaties: van het eerste lesuur 's ochtends tot het laatste uur 's middags, voor leerlingen uit het centrum, de provincie en kansarme leerlingen. Laten we X met een hartelijk applaus verwelkomen!'

Alle gekheid op een stokje, er is een belangrijke component om een creatief te kunnen zijn, namelijk een restrictie. En bij velen van ons gaat om zeven uur de wekker. Het voordeel is dat we met meer zijn en dat behoedt ons voor een bepaalde weltschmerz. Waarschijnlijk is het nadelig als je een internationale carrière nastreeft, maar als je geconcentreerd en op een onafhankelijke manier wilt werken (en

dat is op dit moment mijn grootste ambitie), is het vooral een voordeel. Dit zijn momenteel mijn beperkingen: ik sta om 06.45 uur op, werk tot 14.00 uur en ben om 15.00 uur thuis, waarna ik kan doen wat ik wil.

NATAFELEN

‘Ik zou best kinderen willen als ik ze, gezien de wereld die ze te wachten staat, kon vragen of ze wel geboren willen worden,’ zeg ik.

Het antwoord van JR, de vriend van mijn moeder en filosofiedocent van zestig: ‘Over die kwestie heb ik ook weleens nagedacht. Ik kwam tot de conclusie dat als een van de zwevende atomen in een oneindig niets kortstondig een bewustzijn had en de vraag of hij zou willen bestaan kon beantwoorden, dan zou elk van hen ja zeggen met het oog op de korte duur van een mensenleven in vergelijking met de eindeloze verveling voor een niet-wezen in de eeuwigheid. Het bestaan, al is het beperkt en vol van ellende, zou voor hem een avontuur binnen dat niets zijn.’

Ik vond kinderen krijgen altijd vooral een egoïstische keuze, gebaseerd op het waarborgen van liefde voor de oude dag, de biologische noodzaak je genen door te geven en als middel tegen eenzaamheid. Een overbodige activiteit voor de planeet en een keuze die geen rekening houdt met het toekomstige wezen, dat zonder diens toestemming te vragen op de wereld wordt gezet. In dat opzicht lijkt geboren worden op het tekenen van een contract zonder eerst de clausules te lezen. Opgroeien is stukje bij beetje die clausules achterhalen. Sommige zijn fantastisch, andere afschuwelijk.

JR, de nieuwkomer in ons gezin, laat me ook de andere kant van de zaak zien, die hij 'het egoïsme van geen kinderen krijgen' noemt. In zijn geval besloot hij geen kinderen te krijgen omdat hij er deels net zo over denkt als ik, maar ook uit gemakzucht en vooral omdat zijn vrouw het niet wilde. Een beslissing waar JR nu spijt van heeft.

Soms lijkt het me gewoon onverantwoordelijk om kinderen te krijgen zonder voldoende financiële ruggensteun of hulp van de familie. Maar wat is voldoende? Zou je onder een bepaalde inkomensgrens, zonder partner of familie die kan bijspringen, niet aan kinderen moeten beginnen? Met andere woorden: is kinderen krijgen alleen voor mensen weggelegd die het goed hebben getroffen en gezinnen die aan de norm voldoen? En hoe kun je in het andere geval ouders bewust maken van het gevaar dat bepaald gedrag leidt tot een vicieuze cirkel van armoede, ziekte of somberheid?

Geen enkel argument voor of tegen kan me helemaal overtuigen. Ik verval weer in mijn gebruikelijke staat van voortdurende twijfel, waarbij ik mijn oordeel opschort. Elk geval staat op zich. Voorlopig ben ik te zeer gehecht aan mijn kleine appartement, mijn vrijheid (ondanks de bijbehorende eenzaamheid) en mijn danslessen om serieus het krijgen van kinderen te overwegen. Het heeft me veertien jaar van mijn volwassen leven gekost om deze voor mij essentiële dingen te bemachtigen.

VERWENDE KINDEREN

De overdreven toegeeflijkheid van een vader of moeder kun je ook als een vorm van nalatigheid zien. Als er geen grenzen en regels zijn, omdat ouders de tekortkomingen van het kind niet willen zien, dan wordt het kind zozeer opgehemeld dat een vader of moeder zich niet bewust is van zijn werkelijke problemen, en dat is ook een vorm van verwaarlozing.

DE KLEDINGKAST VAN R

Meestal ruim je je huis pas op als je gasten krijgt. En in je inloopkast is de afgelopen jaren niemand geweest, behalve jijzelf. Voorjaar, zomer, najaar, winter, jaar in jaar uit stapelen de kleren uit je jeugd zich ergens in een hoek op. Elk seizoen weer vouw je alleen de kleren op die in het zicht liggen, de dingen die je dagelijks draagt en waar je niet buiten kunt. Want jij bent toch de enige die in die kamer komt. Totdat iemand, ik bijvoorbeeld, na de gaten in je sokken te hebben gezien er met een zaklamp gaat rondneuzen en, op zoek naar een pyjama, bh's in de la met ondergoed aantreft. De bh's zitten vastgehaakt aan een trui die je oma ooit heeft gebreid (nu verfomfaaid en gepild). Op de kraag van de trui zat een knoop die je graag vasthield en die je herinnerde aan het jongetje met wie je altijd voetbalde. Half uit de mouw steekt een zwarte sok die van je vader was – dat gezeur altijd van hem dat je op tijd moest komen en je studie moest afmaken – en helemaal achter in de kast ligt de Mickey-Mousepyjama op een prop, die je kreeg toen jullie met het hele gezin in Disneyland waren. Kort na die zomer gingen je ouders scheiden. Op de bovenste plank, helemaal achteraan, ligt de deken met gekleurde banen uit het huis van je moeder die enorm veel ruimte inneemt.

'Jongen, ruim je kast nou eens op.'

DE PRIJS

De galerie belt om te zeggen dat ik een prijs heb gekregen voor mijn eerste solotentoonstelling, die ik vorig jaar had. Dinsdag is de prijsuitreiking in het MACBA. Ik heb keelontsteking en ben mentaal uitgeput na een hele kerstvakantie ruziemaken met R. Een uur voor de ceremonie sta ik op en trek een zwarte strakke spijkerbroek aan en een blouse die ik tot bovenaan toe dichtknoop. De blouse is een beetje doorzichtig en bedrukt met piepkleine zwarte bliksemschichtjes. Ik blijf maar afvallen. Ik neem de metro en als ik bij het museum ben, tref ik de pers aan bij de ruimte voor de fotosessie. Er is een televisiepresentatrice met een jurk aan die van aluminiumfolie lijkt gemaakt. Net als de gastvrouwen wacht ik in een hoekje af. In de hal staan lange, stijlvol gedekte tafels voor het diner, met tafellinnen en versieringen die net zo wit zijn als de muren van het museum. Ik moet denken aan Goudlok; ik ben een indringster en ze zullen me dadelijk wegsturen. Ik kijk naar het plateau met een zwarte achtergrond vol met logo's voor de fotosessie. De fotografen en cameramannen staan ongeduldig klaar, alhoewel er nog niemand op het podium is geklommen. Ik ken er verder geen mens. Bij het podium staat een jongen in zijn eentje te wachten, net als ik. We hebben een paar jaar geleden allebei een beurs voor jonge aankomende kunstenaars gekregen.

Nadat hij alle beurzen had gewonnen die hier te krijgen zijn, vertrok hij naar het noorden. We begroeten elkaar: ‘Vind je het goed om samen te wachten? Ik voel me nogal verloren hier.’

We gaan even naar buiten. Hij rookt, ik doe voor de vorm een beetje mee (geen idee waarom, maar iets belet me zijn sigaret af te slaan). Een jaar eerder won hij deze prijs en dit jaar maakt hij deel uit van de jury. Hij heeft zijn vlucht betaald gekregen en een hotelkamer, die even groot is als mijn appartement – hij laat me er foto’s van zien op zijn telefoon. Hij heeft op mij gestemd.

‘Gefeliciteerd met je tentoonstelling. Waarom vraag je ook niet die beurs aan die ik heb, zodat je naar het noorden kunt?’

Hij ziet er elegant uit, maar op een ongedwongen manier, met een wit overhemd en een jasje dat hij speciaal voor de gelegenheid heeft gekocht. Hij heeft een kleine, groen verkleurde tatoeage achter zijn oor. Een revolutionaire ster. Ik vraag hem hoe hij destijds in Barcelona is beland.

‘Ik had goeie dingen over de stad gehoord. Een paar maanden woonde ik in een gekraakt pand en later kwam ik op straat terecht. Tot P me de kans gaf om te exposeren.’

Zijn werk is een kritiek van buitenaf op de kapitalistische maatschappij. Het gaat over de Spaanse crisis, de valse beloften van politici, de paradoxen en perversies van het neoliberale systeem.

‘Naar aanleiding van die expo wilde MA al mijn werk hebben. In een mum van een tijd hadden ze de hele mikmak op buitenlandse kunstbeurzen verkocht.’

Die nacht droom ik dat we het op z’n hondjes doen op de witte museumtrap.

DE SPULLEN

De kleren die je me hebt gegeven, R, kom ik overal tegen. Ik draag ze, struikel erover en telkens als ik iets moet betalen zie ik die leren portemonnee. In de winter zijn het mijn schoenen, in de zomer mijn broek. Als ik een jas die ik maar weinig draag, van de kapstok pak, blijkt jouw overhemd eronder te hangen. Al die kledingstukken om me heen die van 'ons' waren, ben jij misschien allang vergeten. Toen je zonder werk zat, kreeg ik een ongemakkelijk gevoel bij al die cadeautjes die je spontaan voor me kocht. Ik nam die cadeaus toch aan, met hetzelfde dubbele gevoel als toen mijn vader werkeloos was en hij ons meenam naar een restaurant. Een mengeling van blijdschap, onzekerheid en schuldgevoel. Hoe kon ik dat allemaal aannemen? Waarom gaf je me die cadeaus? Nu heb ik er spijt van dat ik niet degene was die jou van alles gaf, kleren, schoenen, parfum. Dingen die mijn aanwezigheid bij jou zouden kunnen verlengen.

Want dingen gaan langer mee dan gevoelens.

BERGLUST¹⁵

Ijs laat bloedvaten samentrekken, waardoor er minder bloed naar een verwonding stroomt. Een blauwe plek wordt dan minder groot. Met andere woorden: ijs verzacht de pijn. Misschien geven gekwelde zielen daarom de voorkeur aan winterse streken. De rust van neerdwarrelende sneeuw. De onverschilligheid van bergen. Op de Noordpool speelt zich het begin en het eind van Frankenstein af. In ‘De filosofie van het landschap’ schrijft Georg Simmel dat het leven in de bergen is gevangen in iets wat serene en stabiel, puurder en verhevener is dan de zee ooit kan zijn. Voor Simmel acteert de zee uit empathie voor het leven en de Alpen ter wille van abstractie. Dat effect wordt gaandeweg sterker naarmate je van rotslandschap naar besneeuwd landschap gaat.

Bij een vakantie naar de sneeuw, evenals bij uitjes naar zee, staat het sublieme landschap tegenover de menselijke banaliteit. Er is een gemeenschappelijk element in de verschillende manieren waarop we ons tot deze plaatsen verhouden. Een deel van de natuur wordt ontgonnen zodat we denken dat we er zonder risico kunnen rondlopen;

15 Naar de Duitse term *Wanderlust*, ‘het verlangen om te reizen’. Hier: ‘het verlangen naar bergen.’

hoe minder gevaar ogenschijnlijk, hoe massaler zulke gebieden worden bezocht. Je staat in de rij voor de skilift of voor een tafeltje in een restaurant, er zijn gezinnen en iedereen draagt felle kleuren. De muziek eechoot tegen de sneeuw. Stilte moet vermeden worden. Op de skipistes klinkt dezelfde muziek als in de barretjes op het strand. Je kunt offpiste gaan skiën of voorbij de boeien gaan zwemmen. Soms zijn er lawines. Of vloedgolven. De muziek maakt dat we daar niet aan denken, dat we oog in oog met de eeuwigheid van de zee of een berg onze vergankelijkheid verdoezelen door de tijd in net zulke kleine stukjes te knippen als het ritme van de muziek, een ritme dat de tijd een andere, toegankelijker en lichtere betekenis geeft.

Ijs verzacht de pijn, maar als je een wond te lang koelt kan dat juist schadelijk zijn. Volgens de *British Journal of Sports Medicine* werkt ijs inderdaad als verdoving zodat de patiënt geen pijn voelt, maar hij voelt het ook niet als de aangedane huid bevriest. Door die ongevoeligheid kan de gezonde huid rondom de wond beschadigd raken.

Ik moet dit project gauw afronden.

ZWARTE SPIEGEL

R biedt zijn verontschuldigen aan, eist, komt dichterbij, doet een stap terug, smeekt. Hij is de hoofdrolspeler in een groots opgezette show, die hij in alle eenzaamheid voor zijn beeldscherm opvoert. Wat er zich achter het doek van deze show bevindt weet niemand, hijzelf ook niet. Zijn smart, die op de sociale media wordt uitvergroot, krijgt de catharsis 2.0 met een enorme hoeveelheid likes.

ALPEN

Vandaag is er een vliegtuig verongelukt in de Alpen. Er zijn honderdvijftig mensen bij omgekomen. Het vliegtuig stortte boven de bergen naar beneden. Opdoemende bergtoppen voor de passagiersraampjes. Geen enkel natuurlijk of menselijk landschap is nog langer immuun voor angst.

FEBRUARI, OPNIEUW

Opnieuw bij MS. De psychotherapeut is verhuisd. Hij zit nu op een eerste verdieping in het hoger gelegen deel van de stad. De buurt herinnert me er eens te meer aan dat zijn diensten, net als de winkels

hier, een luxe zijn. Het is een lichtere ruimte waar we nu het gesprek voeren. De Afrikaanse maskers zijn meeverhuisd samen met de doorgezakte boekenplanken en de divan; het vermoeden dat de spullen niet van hem waren, maar bij een gedeelde ruimte hoorden, blijkt niet te kloppen. Alle elementen van het decor zijn met zorg uitgekozen. Nieuw zijn de rode gordijnen die de ruime kamer iets theatraals geven. Naast de fauteuil waarop MS zit, hangt een opvallend langgerekt masker met scherpe lijnen en diepe holten als ogen, precies achter het gezicht van de psychotherapeut. Magische elementen, vreemd aan die aseptische omgeving, en het positivistische van de westerse geneeskunde maken het bezoek tot een ritueel. Ik vraag hem naar de maskers.

Etymologisch gezien is ‘persoon’ afgeleid van het Latijnse woord *persona*, dat masker betekent en verband houdt met ‘per-sona’, ‘dat wat klinkt’, wat refereert aan de stem van de acteur in een toneelstuk. Het refereert aan de bijzondere rol die we in het leven vervullen, in tegenstelling tot ‘mens’, dat verwijst naar wat we allemaal gemeen hebben.

MS bemiddelt tussen de persoon en dat wat er achter het masker zit. Bij dat verborgen gedeelte kom je via het woord, dat wat klinkt.

‘Nou... zeg het maar.’

‘...’ (Ik vertel hem over de breuk met R.)

‘R is alleen maar een vervanger.’

‘?’

‘Die voor- en nadelen waren een herhaling.’

‘?’

‘Misschien bij het bepalen van grenzen die voor jou onontbeerlijk zijn: ja/nee, zwart/wit. En niet alleen bij relaties, ook op ander gebied.’

‘?’



‘Merken hoe en hoeveel het ons raakt. En daarna weten welke plaats je inneemt.’

‘?’

‘Je niet aanpassen is een vorm van kunnen zeggen wat je voelt, lijkt mij.’

‘...’

‘Het is natuurlijk waardevol om je te kunnen verschuilen, maar met alle respect, dat is niet voldoende.’

‘...’

‘Die twee relaties hadden veel met elkaar gemeen. Beide waren op een bepaalde manier een veilige haven. Waar moest je tegen beschermd worden?’

‘Tegen mijn familie.’

‘Dat is een sterke emotie. Die is lang onderdrukt. Maar zoals een stuwdam de druk heel lang kan weerstaan, kun je je ook laten gaan en alles loslaten...’

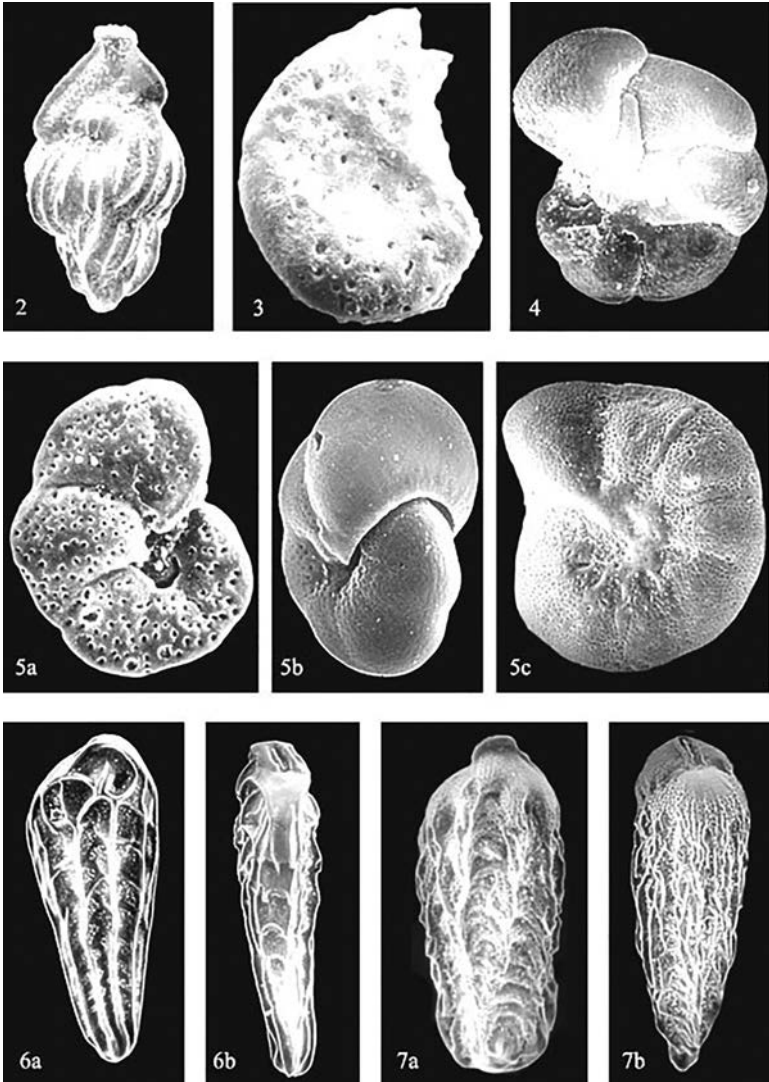
‘Wat zou er gebeuren er als ik zei dat er van vaderskant wellicht iets gerelateerd is aan iets van de familie van je moeder en dat het allebei in jou samenkomt? Van moederskant kun je je niet kwetsbaar opstellen waardoor je niet beschermd wordt, van vaderskant krijg je geen ruimte om jezelf te uiten.’

Twee dikke tranen maken donkere plekken op mijn blauwe jurk.

REIS NAAR ANTARCTICA¹⁶

De kleuren van een ijsberg kunnen ons veel vertellen over de oorsprong en de ouderdom van het ijs. Grijsz ijsbergen kunnen duiden op een oorsprong in vulkanisch gebied en een intens blauwe kleur wijst op heel oud ijs, de enorme druk perst namelijk alle lucht eruit, waardoor het ijs elke kleur behalve blauw absorbeert. Ik heb verschillende blauwe ijsbergen gezien, maar een ervan viel me vooral op omdat hij de vorm had van een draak in gevecht met de golven, in een felle storm die hem probeerde te ondermijnen. Maar op een keer had ik het voorrecht iets heel bijzonders te zien. Tijdens hun tochten op Antarctica komt het maar zelden voor dat wetenschappers op een groene ijsberg stuiten. De smaragdgroene kleur doet haast denken aan edelkristal met kleurschakeringen die, afhankelijk van de invalshoek van het licht, een uiterst breed spectrum beslaan. [...] Wat ooit een groene gigant was (in ieder geval aan de basis), stevende langzaam maar zeker op zijn ondergang af als gevolg van het constante likken van de golven. Het was een oude ijsberg die op het punt stond de strijd te verliezen van de onverbiddelijke en vasthoudende zee, die met alle ijsbergen afrekent door ze stukje bij beetje te verzwelgen.

16 Sergio Rossi, *Un viaje a la Antártida*. Barcelona, Tusquets 2013, p. 56-57.



Benthische foraminifera uit Zuid-Chili (36°s-44°s). Opgezwollen voedzame wezens leven in de ogenschijnlijk onvruchtbare en schrale omgeving die een ijsberg is. Bron: wetenschappelijk tijdschrift *SciELO*: <http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci-arttext&pid=So717-65382005000200013>

Mensen die in de gelegenheid waren deze ijsbergen te bestuderen, hebben ijzer, koper en andere metalen gevonden. Een nog jonge ijsberg schuift over de bodem en sleept deeltjes met zich mee die in het ijs opgenomen kunnen worden. Het is onduidelijk hoe dat precies in zijn werk gaat. Stukje bij beetje slijt de ijsberg af en op het laatst valt hij om, net als alle ijsbergen. Dan komt zijn buik bovendrijven met daarin de metaaldeeltjes. Maar dat is niet het enige wat er in zijn binnenste wordt aangetroffen, want zijn groene kleur wordt waarschijnlijk deels veroorzaakt door een aantal micro-organismen, zoals diatomeeën en bentische foraminifera. Maar ook de aanwezigheid van dunne lagen groen veldspaat kan ertoe bijdragen. De sterke stromingen op de zeebodem en het op verschillende momenten opnieuw aanhechten van materiaal (bijvoorbeeld door modder die het water vertroebelt) kunnen de opname van deze elementen hebben bevorderd, wat tegelijk zou verklaren waarom de lagen niet gelijkmatig en homogeen zijn. Het feit dat ijsbergen zich over de zeebodem voort-slepen en door veranderingen in druk en temperatuur steeds opnieuw opvriezen, bevordert de vorming van aanslag.

OP ARCO IS NIETS WAT HET LIJKT

Zaterdagochtend maak ik mijn opwachting op ARCO, de internationale kunstbeurs in Madrid. Om een kunstprofessional te kunnen zijn, mis ik paradoxaal genoeg de beursdagen die voor kunstprofessionals zijn bestemd. Net als alle andere kunstenaars in dit land die de tienerjaren zijn ontgroeid en zelf de huur moeten opbrengen – tenzij ze kraken, Airbnb-inkomsten hebben of in een appartement van hun familie wonen, moet ik doordeweeks werken. Hou jezelf maar niet voor de gek; wie zegt dat hij van beurzen of van zijn werk leeft, valt in meer of mindere mate in een van de vorige categorieën. Vandaag de dag is de kunstenaar namelijk zelf de mecenas. Financiën daargelaten zal ik dankzij deze vertraging de fauna kunnen observeren die net als ik in het weekend en als algemeen publiek de beurs bezoekt. Als ik op het IFEMA-terrein ben, komt mijn galeriehouder me ophalen. We schudden elkaar de hand als twee professionals, waarna hij me mijn accreditatie geeft. Hij herinnert me eraan dat rondhangende kunstenaars bij de stand niet per se handig zijn – ARCO is in de eerste plaats een commercieel evenement. Maar ik ben niet van plan mijn eigen werk te promoten, ik wil nieuwe dingen zien.

We moeten bijna een kilometer afleggen op een loopband om bij paviljoen 9 te komen, waar de galerie staat. De galeriehouder steekt

een Ducados op, het merk van een generatie die plaats maakt voor de volgende. Eenmaal in de stand wordt ik verwelkomd door zijn dochters die me water geven en goede raad om de hectische beurs te overleven.

H en P vertellen hoe ze het werk in de expositieruimte hebben opgehangen. Mijn werk hangt tegenover een schets van Cabello/Carceller van hun project voor de Biënnale van Venetië en een schilderij van Lola Lasurt dat met een schuin oog naar een Julião Sarmiento kijkt. Ik kan er niets aan doen, maar ik voel een zekere afkeer bij de nogal fysieke aanwezigheid van een ander schilderij naast mijn werk. Het figuratieve en de verf liggen er nogal dik bovenop. Het is alsof de stroperige uitstraling van het schilderij mijn fragiele tekening overschaduwet. Gelukkig is mijn werk al verkocht, denk ik stiekem, en zal het binnenkort van die schilderijen verlost zijn.

Naast de bekende winkelketenkunstenaars die op elke ARCO vertegenwoordigd zijn, zoals Julian Opie – van wie ik volgens mij tien jaar geleden vrijwel hetzelfde werk op dezelfde plek zag – is de beurs nu ook ruim voorzien van bekende winkelketens die je in elk dorp ziet, zoals een VIP-ruimte van Zara Man vermomd als Hof van Eden. De boodschap is duidelijk: je mag Eden alleen betreden als je meer betaalt. Er schieten vage katholieke herinneringen door mijn persoons-tje, dat verder op openbare scholen is onderwezen. Met de jaren blijk ik juist daardoor extra naïef te zijn. Dat is eerder cynisch te noemen dan die installaties van Santiago Sierra.

Over cynisme gesproken, ik ben blijven staan bij galerie ADN en vraag wat over het werk van Adrian Melis; in zijn video zien we een papierversnipperaar in actie. Het systematische vernietigen van documenten heeft een sadistische charme. Sadisme kan iets erotisch hebben door de precisie en tussenpozen bij het in repen snijden van

de bladzijden. De galeriehouder vertelt dat het cv's zijn. Het meisje dat ze door de papierversnipperaar haalt, is degene die de baan waarvoor de kunstenaar een advertentie had geplaatst, heeft gekregen. Het is haar taak de cv's van de overige kandidaten te vernietigen. Zoals meestal bij het soort werk dat machtsverhoudingen in onze maatschappij blootlegt, intrigeert me vooral de positie van de handelende persoon, in dit geval het meisje. Een personage als Bartleby, die iets liever niet deed, die de teruggezonden brieven op het postkantoor leest, brieven die nooit op hun bestemming zullen aankomen, sollicitatiebrieven die niet meer worden beantwoord.

Op dit moment proberen veel kunstenaars de dynamiek van kapitalistisch werk bloot te leggen. Is het cynisch om de aandacht op dergelijke mechanismen te vestigen als je er zelf deel van uitmaakt, of levert het een bepaalde bewustwording op? Is er een vorm van kritiek mogelijk die niet door het systeem wordt ingelijfd? In gedachten verzonken loop ik verder, terwijl ik de Madrileense bourgeoisie en gezinnen probeer te omzeilen. Ze zijn allemaal op weg naar galerie Nogueras Blanchard voor het halfvolle of halflege (hangt ervan af hoe je het bekijkt) glas water van Wilfredo Prieto, blij met een werk dat je makkelijk thuis kunt namaken. Zonder plattgrond en vooraf bepaalde route loop ik in kringetjes rond en zie ik de hele tijd hetzelfde werk, terwijl ik andere kunstenaars, die waarschijnlijk meer de moeite waard zijn, misloop. Die stomme steen, waar ik me net als in het dagelijkse leven aan stoot. Nu stuit ik op Jonathan Millán bij galerie Estrany-de la Mota. Zijn installatie steekt de draak met het feit dat autobiografisch werk vaak problematisch is voor de omgeving van de kunstenaar. De titel: *Ongemakkelijke familiesituatie*. Typerend in het leven van kunstenaars.



Momento familiar incómodo van Jonathan Millán bij galerie Estrany-de la Mota.

Het valt me op dat ik geen enkele kunstenaar tegenkom op de beurs. Het is natuurlijk zaterdag en degenen die naar de dagen voor professionals konden zijn al weg. Wel zie ik een paar kunstcritici. Veelbetekenend detail. In tegenstelling tot de galerieën zien de boekenstands er uitnodigend uit. Bij *As Tables Are Shelves* koop ik het boek *París no se acaba nunca* (Parijs is oneindig) van Enric Farrés Duran, die de goede smaak had zijn titel te ontleen aan een werk van Vila-Matas, een van mijn favoriete schrijvers. (De titel van dit hoofdstuk heb ik trouwens van zijn boek *In Kassel is niets wat het lijkt*, als hommage aan het personage-kunstwerk van zijn verhaal waar ik nu zo vaak aan denk). Ik ga naar het andere paviljoen.

In paviljoen 7 trakteert galerie Helga de Alvear op de megalomane schilderijen van Katharina Grosse. De kunstenaress, in 2005

mijn mentor tijdens een uitwisseling in Berlijn, heeft een ontwikkeling doorgemaakt van vroeger formalistisch onderzoek naar haar huidige uitbundige werk. In het midden van de ruimte ligt een omgevallen boom op stukken polystyreen die à la Grosse in fluorescerende kleuren zijn gesprayd. Een fascinerend mens en fascinerend werk, typisch *made in Germany*, in de esthetische en economische traditie van dat land. Daarmee bedoel ik natuurlijk de romantische en conceptuele traditie die zij perfect weet samen te brengen. Maar verder kon ze twee keer de kunstacademie doen – dat vertelde ze ons tijdens de les – en zonder doctoraat op zak als universitair docent aan de slag, aangezien men in Duitsland meer waarde aan een kunstenaarscarrière hecht dan aan een titel. Een solide basis plus allerlei subsidiemogelijkheden, dat bedoel ik met een culturele en economische traditie die in haar voordeel zijn. In het cv van een kunstenaar staat meestal niet dat hij lesgeeft. Ik vraag me af op welk vooroordeel dat berust. Zou het soms de ‘hagiografie’ van de kunstenaar overschaduwen?

21.03.2015

Een Duitse kennis vond dat Alicia Kopf klonk als de naam van een geëmigreerde Joodse vrouw. Dat leek mij prima, want net als Joodse mensen voelde ik me nergens thuis.

24.03.2015

Vannacht droomde ik over R, die opbiechtte dat hij als gigolo had gewerkt. Een keer, zei hij in mijn droom, wilde een man naar me kijken terwijl ik mezelf aanraakte. Vervolgens gebruikte ik, nog steeds

in mijn droom, zijn computer en stuitte op mappen met foto's van toetaketelde en gevierendeelde lichamen. Het waren detailopnames, er waren geen hele lichamen en ook geen gezichten te zien. Alleen de schaamheuveld, billen en dijen van pubers vol wonden en littekens. Ik vroeg me af waarom hij die foto's verzamelde en vreesde dat hij er perverse bedoelingen mee had. Daarna droomde ik dat ik zijn gezicht streeelde en zei: 'Geeft niets, ik hou evengoed van je.'

24.03.2015

Ik pak mijn danslessen weer op, want als ik dans, zie ik alles helder.

DE CHOREOGRAAF

Tijdens de les lukt mijn pirouette niet, ik verlies telkens mijn evenwicht. Ik kan mijn middelpunt niet vinden.

Q: ‘Laat zien wat je kunt! Probeer te stralen, haal het uit je tenen, laat je niet kisten, laat jezelf maar zien, je weet dit niet, maar je kunt het op een andere manier, je hebt de taal ervoor.’

(Ik val.)

Q: ‘Kijk naar voren als je draait. Zoek een punt op de muur en concentreer je daarop.’

(Ik draai rond.)

Q: ‘Oké, zo doe je dat.’

‘Hoe vind je je evenwicht terug als je dat kwijt bent?’

Q: ‘Je moet tot het uiterste gaan. Je vindt je evenwicht alleen als je je kwetsbaar durft op te stellen en je demonen onder ogen durft te komen. Dat is de enige manier. Het is een oefening in nederigheid. Pas als er geen spoor van pretentie meer over is, kun je eerlijk en nederig zijn.’

Q praat op een beleerende, verre van nederige manier, op een toon die ze graag aanslaat in dit soort situaties. Na de les vertel ik haar wat er is gebeurd.

Q: ‘Het probleem is dat hij alleen wil ontvangen. En spullen geeft

zonder daadwerkelijk te geven. Hij geeft je uiterlijke dingen, hij geeft je cadeaus om ervoor te zorgen dat hij zelf kan ontvangen, of ter compensatie voor wat hij je niet kan geven. Soms genereert een relatie een soort energie die zichzelf in stand houdt, maar misschien zit er kortsluiting in deze relatie. Wanneer de vonk overslaat wordt alles even in een verblindend licht gezet, maar daarna blijf je in het duister achter. Vervolgens heb je de ander hoe langer hoe meer nodig om dat licht terug te krijgen. Naarmate dat zo doorgaat, wordt de duisternis groter. Zo werkt het verslavingsmechanisme. Wat is hij voor sterrenbeeld?’

‘Waterman, net als mijn vader.’

Q: (Ze rolt met haar ogen en lacht.) ‘Een Waterman moet hard werken voor een relatie, het is iemand die in een groep aanbeden wordt, maar een-op-een kost het hem moeite een band te voelen.’

Ik geloof niet in horoscopen, hoewel ik het uit pure verveling soms leuk vind om ze te lezen, maar ik moet zeggen dat R’s karakter precies in deze schets past. Ik vertel dat R een vlotte babbelaar heeft en conflict-situaties, ook al heeft hij die zelf veroorzaakt, moeiteloos omdraait zodat hij zelf als slachtoffer uit de bus komt. Maar dat betekent niet dat hij echt bij zijn gevoel kan komen. Hij heeft zich met hart en ziel op het muziekmanagement gestort en daar heeft hij echt een neus voor, maar hij steekt geen energie in zichzelf, hij doet geen moeite om zichzelf te begrijpen. Ik heb het gevoel dat hij dingen uit de weg gaat.

Q: ‘Typisch Waterman. Waterman is een luchtteken, ook al is hij omgeven door water. Er is veel emotie, maar die is niet gericht. Watermannen kunnen ontzettend communicatief zijn, maar het gaat nergens over, het is alleen maar lucht. Ze zijn de Greenpeace van de dierenriem en als het in hun macht ligt, zullen ze altijd iets voor de minder bedeedden doen. Ze kunnen een menigte op de been brengen,

ze kunnen zich voor een groepsideaal opofferen, maar eenmaal thuis zijn ze niet in staat om te zeggen: “Ik heb je de hele dag gemist.” Of: “Weet je, ik ben eigenlijk gewoon bang.” Of er zijn dingen in de relatie die niet werken, maar dat zullen ze nooit rechtstreeks toegeven, alleen zijdelings. Snap je wat ik bedoel?’

‘Soms geeft hij wel iets toe,’ zeg ik, ‘maar pas na een heftige ruzie. Evenzo is zijn libido nogal wisselvallig. Het gaat vooral niet als alles gewoon is. Hij heeft altijd drama nodig, of het moet zijn dat we elkaar een tijd niet gezien hebben. Als het maar niet voorspelbaar is. En dan heb ik het niet over sleur. Ik bedoel dat je op iemands schouder kunt leunen als je al maanden bij elkaar bent.’

‘Versier hem, daag hem uit, overheers hem.’

‘Jij hebt te veel videoclippen gezien.’

IJSBLINK

Ijsblink is een helderwit schijnsel aan de horizon, vooral aan de onderkant van laaghangende wolken, veroorzaakt door de reflectie van een ijsveld. Het lichteffect werd door zowel de Inuit gebruikt als door de poolreizigers die een noordwestelijke doorvaart zochten, om zich te oriënteren en veilig te varen.

Als ik probeer na te gaan welke reis of intrige dit verhaal drijft, krijg ik het vermoeden dat er meer achter zit en dat ik het niet kan afsluiten voor ik dat weet. Er moet iets te veroveren zijn. Voorlopig kan ik het terrein nog niet overzien. Als dat wel zo was, zou ik niet schrijven. Mijn reis is niet banaler en ook niet veiliger dan die van de poolreizigers: ik voel dat ik mijn leven op het spel zet. Pasklare plots en personages zoals sommige schrijvers hebben, zijn niets voor mij, op dezelfde manier dat je onmogelijk iets kunt weten over het verleden en de toekomst van de mensen die je tegenkomt. Ze komen en gaan vaak zonder dat je begrijpt wat hun komst en afscheid betekent. De anderen houden hun verhaal voor zich en maken ons meestal geen deelgenoot van de personages die ze opvoeren. Het gedrag van anderen, en soms ook van onszelf, is een mysterie. Vertellingen in de derde persoon zijn als een vangnet. Een alwetende verteller: niets

dan arrogantie. Misschien denk ik dat omdat ik eigenlijk geen schrijfster ben, ik verken alleen mijn literaire mogelijkheden, die overigens beperkt zijn. Het verhaal als ruimte waarbinnen je op een fictieve manier je herinnering vormgeeft, die onvolledig en veranderlijk is en steeds opnieuw in de tekst wordt aangepast en daarom steeds opnieuw in de tekst wordt afgebroken. Als een bijl waarmee je de bevroren zee in jezelf aan stukken kunt hakken.

Symzonia.

PARIJS

29.4.2015

Presentatie van mijn werk tijdens een symposium over hedendaagse kunst op de Sorbonne Nouvelle.

Het zou de hele week gaan regenen, maar uiteindelijk komt de zon bij vlagen toch tevoorschijn. H en M, een bevriend stel dat aan de Boulevard de Clichy nummer 33 op een zolderverdieping woont, heeft me een grote kamer gegeven met uitzicht op de Sacre Coeur en Montmartre.

Ik heb werk meegenomen: het voorbereiden van de vertaling van mijn eerste boek. De bestanden openen heeft me twee dagen en een regenachtige ochtend gekost. Ten slotte kijk ik de tekst na en stuur hem naar de vertaler.

Vlak voor mijn reis heb ik het geheugen van mijn iPhone gewist om meer foto's te kunnen maken. De duizenden foto's die ik in een jaar tijd had gemaakt, werden met een speciaal programma van mijn telefoon op mijn computer overgezet. De nieuwe map met foto's omvat de hele periode van de relatie met R. Zoals het moment vlak voor je dood, waarvan ze zeggen dat je hele leven aan je voorbijtrekt, zie ik de negen maanden met R in enkele minuten voorbijkomen. Op vakantiefoto's ligt hij altijd te slapen; in het hotel, op het strand, op de

ligstoelen van het restaurant. De camera volgt de details van zijn lichaam: zijn handen, zijn knieën, zijn mondhoeken, de binnenkant van zijn arm, zijn gesloten ogen.

29.03.2015

Bij oninteressante redevoeringen en rondetafelgesprekken denk ik de laatste tijd vaak aan seks. Ik vraag me af of andere deelnemers dat ook hebben. Nu schrijf ik in mijn notitieboekje alsof de spreker iets heel interessants heeft gezegd.

L'homme parisien

Ochtend. Le Pain Quotidien. Het lijkt wel of iedereen in Parijs bezig is een boek te schrijven. In het cafeetje zitten veel mensen net als ik achter hun laptop te werken of te lezen. Een deel van mij zou thuis willen zijn en verlangt naar een gezinsleven. Het andere deel heeft zin in avontuur. Ik heb nog niemand gevonden die me in beide wil volgen. Ik zou hier wel een tijdje willen wonen. Mijn Frans verbeteren. Weinig werken. Een leuke tijd hebben. Vanaf een rond tafeltje het leven gadeslaan.

Namiddag. Café Le Progrès, Rue de Bretagne, het hart van de Marais. Er komt een jongen op me af. Hij ziet er heel Frans uit: donkerblond haar en grijze ogen. Hij vraagt of hij aan mijn tafeltje mag komen zitten en we praten even. Hij lijkt aardig en zegt dat hij acteur is. Hij is een stuk jonger dan ik. Als ik mijn leeftijd zeg, is hij verbaasd. Dertig is vast een soort psychologische barrière voor hem. Toch schrikt het hem niet af. We praten over theater. Het wordt donker, de acteur

is zo aardig om met me mee te lopen naar het huis van JM, die me heeft uitgenodigd om te komen eten.

Hij dringt erop aan dat we elkaar nog een keer zien.

Waarom is aantrekkingskracht nooit wederzijds? Dat zou wel zo moeten zijn.

‘Merci, adieu.’

3.4.2015

Ik heb een afspraak om uit eten te gaan met JM en zijn nieuwe vriend A, Parijzenaar, ongeveer tien jaar ouder dan hij, econoom. Ze dragen allebei een zwart pak met een wit overhemd, smalle stropdas en een bril met een hoornen montuur. JM draagt bovendien leren handschoenen zonder vingers. A monstert me en zegt goedkeurend: ‘Je lijkt wel van hier.’

Mijn haar is heel steil en op schouderlengte recht afgeknipt. Ik draag een zijden blouse, de knoopjes tot bovenaan toe dicht, en mijn eeuwige zwarte strakke spijkerbroek. Het is al laat voor Franse begrippen en de restaurants staan op het punt van sluiten. Ten slotte vinden we een elegant restaurant in de Rue de Bretagne, tegenover Le Marché des Enfants Rouges, in de buurt van Café Le Progrès waar de acteur me aansprak. We gaan aan een van de kleine tafeltjes op het verwarmde terras zitten. A gaat even roken en bij terugkomst zegt hij dat de jongen met wie hij aan de praat raakte, belangstelling voor mij toonde. Hij vroeg of ik de vriendin van JM was of van hem, en wat we daarna gingen doen. De jongen had verteld dat hij als zakenman overal ter wereld had gewoond om uiteindelijk weer in zijn geboortestad Parijs te belanden. Op een paar meter afstand kijkt de jongen vanaf zijn tafeltje onze richting uit.

Ik ben in de war en weet niet hoe ik moet reageren. De jongen, die in het gezelschap van een vriend is, draait zich nu en dan naar ons om. Ze zijn al een hele poos klaar met eten. Ten slotte gaan ze weg. Op het moment dat hij opstaat, vind ik hem plots heel aantrekkelijk.

We zetten de avond voort in een paar kroegen tot we bij El Silencio komen, de nachtclub van David Lynch. Ze draaien er goeie muziek en we dansen veel. Ik fantaseer over wat er gebeurd zou zijn als ik van tafel was opgestaan om met die jongen te praten.

4.4.2015

Ik ben laat uit bed en ga naar het Palais de Tokyo. Meteen bij de ingang loop je tegen een heel groot werk aan: JUST SAY NO TO FAMILY VALUES. Het is een citaat van John Giorno, bewerkt door de graffitikunstenaar Sowat. Ik heb weer afgesproken met JM, die me de Rive Gauche zal laten zien. Het regent. Omdat hij daarna nog moet werken zet hij me op de Boulevard St. Germain af en beveelt me een café aan: L'Hibou (De uil). Het is een elegante plek, zoals de meeste gelegenheden waar mijn vriend graag vertoeft. Dankzij een rijke familie heeft hij altijd de postmoderne dandy kunnen uithangen. Ik klap mijn papaplu in en ga aan een van de smalle tafeltjes zitten. Aan de luifels hangen verwarmingselementen. Terrassen zijn voor Parijzenaars kennelijk van levensbelang; ze er maken massaal gebruik van, of het nu regent of de zon schijnt. Twee rijen voor me zit een Frans stel dat zich ongegeneerd naar mij omdraait. Ze zeggen iets tegen elkaar, waarop een van hen vertrekt. De achterblijver heeft blond achterovergekamd haar, melancholieke blauwe ogen en een dun snorretje. Hij draagt een bruin met groen geruit jasje met

stukken op de ellebogen, alleen de bloem in het knoopsgat ontbreekt er nog aan.

Hij draait zijn lichaam steeds verder om tot hij niet meer naar de straat kijkt, maar half naar mij toe gedraaid zit. Mannen hebben een gevoelige antenne voor de stemming van vrouwen. De wet van de aantrekkingskracht is alleen daarop gebaseerd, op de gemoedstoestand die je op bepaalde momenten uitstraalt. Iets opgetogens en zelfverzekerd is wat mannen aantrekt en deze dagen in Parijs laten me stralen. Dat overkomt me niet vaak, ik bedoel dat gevoel dat sommigen zelfvertrouwen noemen, al is dat niet helemaal hetzelfde. De jongen heeft een boek in zijn handen, het lijkt alsof hij aantekeningen maakt en heel geconcentreerd bezig is, maar ondertussen kijkt hij voortdurend mijn richting uit. Er komt een brunette aanlopen die bij hem gaat zitten. Ze draagt veel make-up en zowel op haar kleren als op haar tas prijkt het logo van een bekend duur merk, zo opzichtig dat het vast imitatie is. Haar lange zwarte haar reikt tot aan haar middel en is een beetje geschroeid van de stijltang. Even later pakt ze zijn hoofd tussen haar handen en begint hem hartstochtelijk te zoenen. Hij laat het zich welgevallen, zij het passief. Iets later rommelt ze wat in haar tas, staat op en begeeft zich in de richting van de toiletten. Hij draait zich weer naar mij om, het boek dat hij geen moment heeft losgelaten, nog steeds in zijn handen. Hij kijkt me aan en glimlacht. Ik glimlach terug, klap mijn paraplu open en ga ervandoor.

Ik stel me een geheim genootschap van boekenwormen voor in de stad, die als gigolo's van de romantische illusies van rijke dames leven.

WhatsApp

5.4.2015

(R) Je ziet er mooi uit op de whatsapp-foto.

Dank je. *C'est Paris.*

(einde van gesprek)

14.4.2015

(R) Vandaag zouden we een jaar bij elkaar zijn. Ik wacht op je in het restaurant waar we de eerste keer afspraken. Als je niet komt opdagen, zal ik je niet meer lastigvallen.

Ik kan niet. Andere keer misschien.

(einde van gesprek)

19.4.2015

Ik zit weer volop in mijn dagelijkse routine. Op vrijdag word ik midden in de les bij de directie geroepen. Ze zeggen dat ze tevreden over mijn werk zijn, maar meer Engelstalige docenten nodig hebben. Uit de houding van de twee directieleden van de eliteschool waar ik lesgeef, maak ik op dat er geen ruimte is voor onderhandeling of uitleg. Ik probeer de redenen te achterhalen, maar ze blijven steeds hetzelfde herhalen. Ik mag de cursus afmaken en daarna zullen ze in juni mijn contract beëindigen. Ze voegen eraan toe dat ik me geen zorgen hoeft te maken, dat ze me goede referenties zullen geven.

‘Oké.’

Ik ga terug naar mijn les. De leerlingen zijn rustig aan het werk. *Last in first out*, de goedkoopste om te ontslaan, zelfs met een vast contract. Het kost tegenwoordig niets meer om een werknemer te

ontslaan. Gelukkig hoef ik geen hypotheek te betalen en heb ik het niet in mijn hoofd gehaald om kinderen te krijgen... Misschien is dat de reden... Het meisje van de bijlessen die met de eigenaar van de school is, wilde zeker mijn Spaanse lessen overnemen... Als ze die uren aan haar geven en mijn andere vak aan een collega, dan sparen ze een contract uit... Misschien heb ik een keer iets verkeerd gedaan of ben ik een keer te laat gekomen... Ze vinden altijd wel een reden.

20.04.2015

(Ik app naar R)

Oké. Laten we elkaar zien. Laten we naar zee gaan.

23.4.2015

R komt me ophalen met de gele sportwagen van zijn moeder. Hij draagt een donkerblauw overhemd met kleine witte bloemetjes, dat hij vorig jaar heeft gekocht toen we met vakantie waren, een spijkerbroek en gympen in dezelfde kleur als de auto. Hij ziet er deze keer informeel uit, tegen het komische aan.

‘Ik had ontzettend veel zin om je te zien,’ zegt hij.

Zijn enthousiasme is soms bijna manisch. Als we in een duur restaurant in de haven lunchen, bevestigt hij: ‘Ik weet het zeker, ik wil bij jou zijn.’

Hij staat op en begint me hartstochtelijk te kussen. Hij heeft volle lippen die snel gloeien van het enthousiasme van het moment, maar zo snel als ze warm en uitnodigend worden, koelen ze ook weer af. Datzelfde geldt voor zijn hele lichaam inclusief zijn hart. We belanden uiteindelijk in bed.

24.4.2015

Vandaag weet hij het niet meer zo zeker.

1.6.2015

Tot over mijn oren in het werk: mijn lessen, een expositie en een herdruk die moet worden nagekeken, vertaald en naar de drukker gebracht. Ik slik mijn trots in en kom elke dag keurig op tijd op mijn werk, alsof er niets is gebeurd. Een ander zou zich er misschien niet bij hebben neergelegd en stampij hebben gemaakt omdat er geen geldige reden voor ontslag is, maar ik kan me niet veroorloven mijn recht op een uitkering te verspelen vanwege een disciplinaire fout (waar werkgevers overigens altijd gebruik van kunnen maken als ze geen zin hebben om de papieren in orde te maken). Bovendien kunnen de leerlingen er niets aan doen, dus probeer ik niets te laten merken. Het meisje van de bijlessen vraagt me naar de lesstof voor het komende jaar; zij zal mijn lessen overnemen. Het gerucht gaat als een lopend vuurtje en mijn leerlingen vragen of het waar is dat hun toekomstige lerares en de directeur van de school met elkaar gaan.

Om mezelf op te vrolijken na alles wat er gebeurd is, vraag ik mijn moeder of ik een etentje mag organiseren in ons huis in het dorp. Ze weigert zonder met een duidelijke reden te komen. Ze wil het schoonmaken voor er nieuwe huurders in komen. Maar het duurt nog een maand voor het huis wordt verhuurd. Ik zeg dat we in de tuin gaan eten en dat ze nog een hele maand de tijd heeft. Het blijft 'nee'. De autoritaire muur. De stoomwals. Het is als een asregen, alsof ik weer een puber ben. De situatie die ik nu weer meemaak en eindeloos eerder heb meegemaakt, gooit me terug in de diepe put van mijn middelbareschooltijd, toen mijn rebelse inslag altijd straf opleverde. Omdat ik altijd 'te veel vroeg' en omdat het 'gewoon niet kon'. Ik zal

nooit weten of ik die tijd dankzij of ondanks mijn moeder heb overleefd. Huilend bel ik R op, op zoek naar troost. Hij reageert afstandelijk. De volgende dag stuurt hij een paar berichtjes waarmee hij laat merken dat er iets niet helemaal lekker gaat. Ik bel hem vanaf mijn werk tussen een paar belangrijke regelingen door, omdat ik denk dat het dringend is. R zegt door de telefoon dat hij bang is. Dat hij denkt dat hij me niet kan geven wat ik nodig heb. Dat het beter is als we het uitmaken. Ik vraag hem heel rustig of hij wel weet dat hij hiermee in één klap een relatie van een jaar kapotmaakt. Hij antwoordt bevestigend. Ik neem rustig afscheid zoals ik altijd doe wanneer een situatie me te veel wordt en bewaar mijn emoties voor later. Ik maak mijn werk in de lerarenkamer af en loop naar buiten naar mijn brommer.

Als ik mijn helm op heb, barst ik in huilen uit. Mijn helm voor het huilen.

Ik heb mijn voet gezet op flinterdun ijs gezet. Eerst gleed ik uit. Nu zak ik naar beneden.

3.6.2015

Momenten van zon volgen op vlagen van pijn en gemis, die me onderuithalen met het gejack van een aangereden hond.

WOEDE EN DOOI

Een uitstapje naar de Pyreneeën

Vrijdagavond. Voor me ligt een totaal leeg weekend, perfect om me te wentelen in mijn voorturend wisselende emoties – woede – verlangen – woede – verlangen –, mijn tijd te verdoen met sociale media en bij mijn familie langs te gaan, vooral om mezelf eraan te herinneren dat ik die heb. Ik krijg een mail van G, die ik al een hele tijd nauwelijks zie, misschien sinds de laatste periode dat ik alleen was, vier jaar geleden. Als ik haar bel zegt ze dat ze die middag met een vriend en zijn hond naar de Pyreneeën gaat. Ze blijven er één nacht slapen.

‘Is het een date?’ vraag ik.

‘Nee, hoor.’

De vrienden van G zijn heel anders dan de mensen met wie ik omga, meestal uit de culturele sector.

‘Pak snel wat spullen bij elkaar, dan halen we je op.’

Ik heb geen wandeluitrusting en mijn stadse ik zoekt zo goed en zo kwaad als dat gaat wat geschikte spullen bij elkaar. G zal een slaapzak en een matje voor me meenemen. G is impulsief, soms tegen het onvoorzichtige aan. Ze is zelfs in haar eentje naar de Himalaya geweest. In veel opzichten denk ik dat ze mijn grootste tegenpool is. Dat zeg ik vanwege haar explosieve energie – in tegenstelling tot mijn Britse flegma – samen met een duivels trekje dat af en toe de kop opsteekt.

Evengoed staat ze altijd klaar om anderen te helpen. Ik ben doorgaans te druk bezig met mijn projecten en daardoor rekenen mensen meestal niet op mij. In een gezin met een moeder die altijd werkt, een vader die er bijna nooit is en een autistische broer kun je maar beter in staat zijn jezelf te vermaken. G is met vier broers en zussen opgegroeid en eraan gewend om samen op te trekken. Ze is iemand die bij een verhuizing of een ziekenhuisverblijf meteen langskomt en de deur staat bij haar altijd open. Dat is toe te juichen in een tijd dat iedereen constant in zijn eentje achter de computer zit.

Alles overziend lijkt het niet erg verstandig, maar dat is typisch G en bovendien heb ik zin om sneeuw en bergen te zien. Sneeuw is altijd sneeuw en op die manier sta ik in verbinding met het gebied dat ik met mijn verhaal probeer te benaderen en waarvan ik ooit het middelpunt hoop te veroveren. Onderweg zitten we opeengepakt in een kleine auto die naar hond ruikt, met een hond die de hele reis zit te janken. G's vriend heet ook R waardoor ik zijn naam het hele uitstapje zal horen, alsof R niet alleen in mijn gedachten zit, maar ook in de woorden om me heen. De vriend vertelt dat hij handmatig edelmetaal polijst voor bekende juweliers. Nu alles met machines en in China wordt gemaakt, had ik niet gedacht dat er zo'n beroep zou bestaan en dat het in ateliers in ons eigen land werd gedaan. Sieraden polijsten klinkt interessant, denk ik bij mezelf.

‘Wat doen jullie met het restmateriaal?’

‘Dat moeten we teruggeven. Polijsten is een soort afslijten. Ze houden het gewicht van het materiaal tot op de milligram in de gaten.’

Ik vraag me af of ik na jaren van studie en werken en min of meer mislukte relaties ben afgesleten of gepolijst. Blijft er een sieraad of een steentje over?

Wat gewicht betreft zit ik op mijn minimum. Mijn economische situatie is opnieuw onzeker en ik heb geen vriend. Een gezin stichten staat op dit moment ver van me af. Het fatsoenlijke salaris van de afgelopen tijd, waardoor ik eindelijk een huurcontract op mijn naam had en vier mooie jurken kon kopen, ben ik nu misschien aan een psychotherapeut aan het verspillen. Het grote waarom, de oplossing om het in zijn woorden te zeggen, wordt door mijn therapeut metonymisch verschoven. We hebben de fase bereikt waarin ik mijn identiteit heb gevormd rond het 'gemis', maar hoe moet ik dat veranderen? Deze vraag wordt telkens naar de volgende sessie doorgeschoven, door er steeds dieper op in te gaan. Het enige wat me goed doet is schrijven, er betekenis aan geven. Heb ik me soms al die ellende op de hals gehaald om er vervolgens over te kunnen schrijven? Geloofde ik in een ongeloofwaardige relatie om te zien waar die me op literair gebied zou brengen? Eiste het schrijven me zozeer op dat ik alles heb laten waaien zonder te merken dat ik een grens had bereikt? Schrijven is het gif en de remedie. Of in de woorden van Clarice Lispector: schrijven is een vloek, maar een vloek die redt.

Tegen middernacht slaan we onze bivak op in Bellver de Cerdanya, waar we in een appartement van G's familie overnachten. De volgende ochtend wacht ons een wandeling van ongeveer tien kilometer naar 2500 meter hoogte. De eerste berghut die we tegenkomen is het eindpunt van een wedstrijd van vijftig kilometer. We zien afgematte sporters arriveren die tien uur hebben gelopen. Daarbij vergeleken is onze tocht maar een ommetje. Het is een regenachtige dag halverwege juni en tussen de sparren op de rotsachtige grond zien we de sneeuw smelten in alle mogelijke stadia; sereen, vastgevroren, ruig, doorzichtig of modderig. Bergstroompjes, watervallen, drassige grond onder het haast fluorescerende groene gras. Een bergwandelaar zegt dat we het

water rustig kunnen drinken, maar dat we nooit stilstaand water moeten drinken. Ik neem het in meerdere opzichten ter harte. Fuchsiaroze bloemen in het gras. Dichtbij het geruis van een waterval. Ik zou ook zo willen huilen. Ik ben als Werther, als een zombie dolend tussen de dennenbomen na zich te verliezen in de liefde en zichzelf vier keer door het hoofd te schieten.



Na een uur klimmen vinden we op de top eindelijk de laatste overgebleven sneeuw van het seizoen. Op dat punt begint de afdaling, opnieuw over stenen en zand. Tijdens het dalen krijg ik pijn in mijn knie. Je denkt alleen aan je lichaam als er iets aan mankeert. Gelukkig is het niet ernstig en doorstaan we ook steilere gedeelten probleemloos. Vanaf een bepaalde hoogte zien we weer overal dennenbomen, grasveldjes en bergstroompjes. Natte voeten. Het begint te miezeren en het is koud.

Af en toe stuiten we op deelnemers van de wedstrijd, die ons tegemoet lopen. Ze zijn al acht uur onderweg. Ze blijven even met ons staan praten en wij geven ze wat studentenhaver. Er heerst een bijzondere solidariteit in de bergen, want iedereen is zich bewust van zijn kwetsbaarheid. Een aantal van de lopers die we tegenkomen ziet

eruit als professionele sportlieden. Mijn blik kruist die van een jongen van ongeveer mijn leeftijd, een snelle, donkere blik onder de vochtige kastanjebruine krullen die over zijn voorhoofd slierten. Een ogenblik later kijk ik om en zie dat hij ook omkijkt. Wat later komen we andere deelnemers tegen die tussen de vijftig en zestig jaar zijn. Vlak daarna zien we in de verte het dak van de berghut in het dal tussen het groen liggen. Het is een van de controleposten van de wedstrijd. Er staat een groepje mensen voor de deuropening en er kringelt rook uit de smalle schoorsteen. Voordat we bij de berghut aankomen moeten we door een stuk drasland dat onder het gras schuilgaat. Daarmee is de kleinste mogelijkheid om droge voeten te houden verdwenen. Meren, bergstromen, gesmolten sneeuw. Het motregent. De hond die bij ons is, springt vrolijk in het rond; het ene moment rent hij een stuk voor ons uit, het volgende moment komt hij weer naar ons terug, blij dat er geen asfalt in de buurt is.

DE BERGHUT

Om vier uur 's middags komen we bij onze berghut aan. Nog vijf uur voor het donker wordt en we hebben niets te doen, tenzij we een stukje in de regen willen wandelen. De bescheiden constructie is een vierkante betonnen ruimte met ijzeren stapelbedden, een ijzeren tafel in het midden en een open haard met daarin een schamel vuurtje dat door de vochtige omgeving amper blijft branden. De vraag waarom de vloer ondanks het haardvuur doorweekt is, wordt beantwoord als we bij de schoorsteen een lek ontdekken. Het water sijpelt bijna onmerkbaar naar binnen en drupt op de grond om vervolgens over het hellende oppervlak weg te lopen. We kunnen nu niet verder, dus blijven we hier overnachten. We gaan op de ijzeren stapelbedden liggen. Ondanks de matjes is het in geen enkele positie lang vol te houden zonder last te krijgen van het harde metaal in je rug of in je heupen. In gedachten noem ik de plek Auschwitz.

Gaandeweg zijn er steeds minder wedstrijdwandelaars, tot de veegwagen langsrijdt om de laatste lopers op te pikken, waarna de controlepost sluit. Een buitenlands stel komt bij de hut aan. Zoals gewoonlijk vraagt G ze het hemd van het lijf en zij doen hun best om in gebrekkig maar goedbedoeld Engels te antwoorden. Het zijn Tsjechen en ze zijn bezig met een tocht over de Pyreneeën. Ze zijn in Cap de Creus gestart

en al een paar weken onderweg. Hij heeft lang haar en een baard, zij draagt een zakdoek om haar hoofd geknoopt. Als ze die afdoet, zien we dat ze op elkaar lijken: ze hebben allebei donkerblond haar en een heel lichte huid, beiden zijn niet al te lang en heel slank. Ze zijn een jaar of dertig. Ze hebben het gevoel dat ze al dagen geen douche hebben gezien, zeggen ze voor de grap. Drie maanden per jaar werken ze als fruitplukker in Italië en de rest van het jaar reizen ze. Hun kleren zijn versleten en hun rugzakken afgedragen. Ze hebben bijna geen eten bij zich en nemen dankbaar aan wat wij hun aanbieden. Als we ze een paar overgebleven energierepen geven, zegt zij: 'Het lijkt wel kerst!' waarbij ze ons een oprechte glimlach schenkt.

We liggen nog niet in onze slaapzak of we horen een straal water midden in de hut op de ijzeren tafel kletteren. Het vuur is al een poosje uit en daarmee is de hoop vervlogen dat mijn gympen morgen droog zullen zijn. De kleine hut waarbinnen het regent, doet me denken aan mijn eerste boek. Er stond een huisje van regendruppels op de voorkant. Ik maakte het na mijn afstuderen, toen in 2008 de crisis begon met het uiteenspatten van de vastgoedbubbel. Het boek ging over alle 'nees' die je steeds te horen krijgen wanneer je een plekje op de wereld probeert te veroveren: bij het zoeken naar werk, in de liefde. Het project viel in goede aarde door de frisse en ironische manier waarop de jeugdwerkloosheid werd behandeld. Fris genoeg om een breed publiek aan te spreken, in ieder geval wat het beeldende aspect betreft, al was ik wanhopig toen ik het schreef. Die wanhoop hield ik natuurlijk onder controle. Om je uit te drukken moet je afstand kunnen nemen zodat je je gevoel aan de vormtaal kunt onderwerpen. En als ik meen dat ik die periode te boven ben gekomen, dan komt het juist daardoor; doordat ik net zo lang aan mijn obsessies werkte tot ze niet meer van mij waren, tot het alleen nog maar vormen waren

die inzicht gaven. En als je er goed in bent en eerlijk durft te zijn, dan ontstaat er een verbintenis met de ander. De wereld smeedt de deur in mijn gezicht en ik dacht: ik zal jullie met naam en toenaam noemen en uitlachen. Ik weiger te gaan huilen of me te beklagen. Ik zal blijven tekenen en schrijven. Tenslotte hoef ik geen hypotheek te betalen en heb ik altijd min of meer een dak boven mijn hoofd gehad. Maar er waren mensen die er niet mee om konden gaan. Sommigen sprongen voor de trein. Van mijn project werd gezegd dat het ironisch was. Maar in een noodsituatie is er niets gevaarlijker dan ironie. Ironie impliceert het negatieve van de situatie zelf accepteren en de schaarste als iets vanzelfsprekends in je leven opnemen. Het is een glimlach op je gezicht toveren en in de regen blijven staan. Daarom kunnen overheidsinstellingen niets met cynisme, ironie in zijn meest negatieve hoedanigheid. Er kan geen cynisme in een held zijn en ook niet in een leider of een familie. Anders is alles verrot. Uiteindelijk pikte een reclamebureau de ietwat naïeve toon van mijn boek, de stijl van de tekst en mijn tekeningen om daarmee de huizen te verkopen die door de bank waren geconfisqueerd. Al die huisuitzettingen, al die mensen die hun huis niet meer konden betalen. Dat is cynisch.

Ik hoor hoe de regen in de hut drupt. Het Tsjechische stelletje slaapt verstrengeld op hun ijzeren bed. Hun droom is zacht.

Als de zon ons wakker maakt, zijn de Tsjechen al weg om hun tocht door de Pyreneeën te vervolgen. De vallei ontwaakt langzaam onder een heldere hemel. Door het schuin invallende ochtendlicht geven de rotsen heel langgerekte schaduwten zoals ik nog nooit heb gezien.

PILLEN

Ik twijfel of ik zal wachten tot de wond is geheeld of dat ik mezelf een poosje mentale vakantie zal gunnen. Ik denk aan antidepressiva. Ik zou graag wat opgewekter willen zijn.

Ernstige ziekten daargelaten heb ik het gevoel dat veel mensen pillen slikken om situaties het hoofd te bieden waarvoor ze eigenlijk niet verantwoordelijk zijn, of anders gaat het in ieder geval om een gemeenschappelijke, sociale verantwoordelijkheid. Zoals wanneer je vastzit in geestdodend werk dat je niet kunt opzeggen of in een uitzichtloze werkeloosheid of in een familie van wie je je niet kunt losmaken of in een heden zonder toekomst of wanneer je bent bedrogen of ontslagen. Al die pillen die onze pijn verlichten, voorkomen misschien ook wel dat het systeem instort. Pillen voorkomen dat mensen de straat op gaan om bijstand of verantwoording te eisen, ze voorkomen conflicten, maar werken misschien ook oplossingen tegen. Zodra we anderen vragen om te glimlachen, om vrolijk te zijn, de bladzijde om te slaan, pillen te slikken, om dat stomme *keep calm*, zijn we medeplchtig aan de situatie. Ik ga niets slikken.

GEISER

Ik vraag mijn moeder of ze een keer met de auto meegaat naar de IKEA. Ze zal haar best doen, zegt ze. Een paar weken later heeft ze nog niets laten horen en heb ik geen vrije dagen meer over voor ik op reis ga. Uiteindelijk bel ik haar op. Ze zegt dat ze wel meegaat, maar niet kan zeggen hoe laat en dat ze de weg niet weet en niet ziet hoe ze zus en zo moet regelen. Ik zeg dank je wel en prima, dan zoek ik de route wel uit, maar was het nou nodig me zo lang op zoiets eenvoudigs te laten wachten. Ik ben al anderhalf jaar geleden verhuisd en er is nog niemand van de familie langs geweest om te vragen of ik iets nodig heb. Maar toen onlangs het huis in het dorp moest worden opgeknaapt, heb ik een maand lang muren staan sauzen en nog een heleboel andere klussen gedaan. Ik heb haar een paar meubels gegeven uit mijn vorige appartement en met kerst heb ik gordijnen en keukenspullen voor haar gekocht. Ik zeg dat ik die onevenwichtige situatie niet begrijp en niet snap waarom ze met zo veel bezwaren komt aanzetten als ik om zoiets eenvoudigs vraag. Ze zegt dat het al goed is, dat ze zal komen en dat ik niet zo moet zeuren. Maar door al het wachten ben ik inmiddels vreselijk geïrriteerd. Ik vraag waarom ik altijd moet smeken om dingen die in andere families heel gewoon zijn. Ze zegt nogmaals dat ik niet zo moet zeuren, dat ze toch al heeft

gezegd dat ze komt. Het is op haar werk gewoon moeilijk om tijd vrij te maken. Dat is haar zaak, werp ik tegen, dat ze haar werk zoals altijd voor laat gaan, maar het al juli is en de meeste docenten laten hun gezicht niet meer zien. Ze wordt boos en zegt dat ik me niet met haar werk moet bemoeien, dat ik niet weet welke verplichtingen zij heeft en dat ze niet zomaar kan wegblijven, ze is de directrice immers. Ik heb er genoeg van dat ze mijn onderliggende argument niet begrijpt: het gaat er niet om of ze nu wel of niet komt, het gaat erom dat het sinds de verhuizing anderhalf jaar geleden nog niet eens in haar opgekomen is dat ik weleens hulp zou kunnen gebruiken en dat ze me uiteindelijk met tegenzin komt helpen omdat ik zo aandring. Om over mijn vader nog maar te zwijgen. Inmiddels ben ik in tranen en smijt de telefoon van me af. Na een tijdje stuurt ze me een sms:

Het spijt me lieverd, ik heb toch al gezegd dat ik maandag de hele dag voor je uittrek. En misschien hebben we het verkeerd aangepakt... Ik ben gewoon vreselijk moe vandaag.

Het spijt me ik zo boos word, maar ik heb het gevoel dat ik moet smeken om dingen die in andere gezinnen normaal zijn.

Nee lieverd, wij houden ontzettend veel van je.

Het meervoud intrigeert me. Mijn vader praat niet met me, onze familie is niet erg groot en met de meesten heb ik geen contact. Mijn broer houdt misschien wel van me, maar daar merk ik weinig van.

Dat telt niet als het zich niet in feiten vertaalt.

Lieverd, ga nou niet vergelijken, iedereen moet roeien met de riemen die hij heeft en als je er rustig over nadenkt, zul je inzien dat we het zo slecht nog niet doen. Ik vind het rot voor je dat het voor jou zo overkomt. Misschien ben je te veel op jezelf.

Ik vergelijk me met niemand, ik constateer alleen.

Ja, maar je let alleen op oppervlakkige dingen.

Iemand helpen is niet oppervlakkig. Van een afstand van iemand houden en vinden dat iedereen zijn eigen boontjes maar moet doppen, is hetzelfde als helemaal niet van iemand houden.

Schat! Dat is helemaal niet waar. Je weet dat je thuis kunt komen wanneer je maar wilt.

Dat wil ik niet omdat het mijn huis niet meer is. Mijn slaapkamer is een donker hol vol rommel. Een kamer waar jij naar gelooft in en uit liep en de inrichting veranderde. Daarom ben ik met zeventien het huis uitgegaan.

Kind, je weet best dat dat niet waar is. Ik weet niet wat je beoogt met al die verwijten die nergens op slaan. Trouwens, ik ben wie ik ben en als ik niet genoeg verdien om je te geven wat je hartje begeert, dan weet ik het ook niet. Maar weet wel dat ik overal hard voor heb moeten knokken. Met acht jaar moest ik het huishouden al doen, voor het geval je dat niet wist. Sorry, maar nu ga je echt te ver.

Voor de zoveelste keer: ik heb het niet over geld. En ook niet over hoe jij bent. Wat ik bedoel is dat je mij dingen ontzegt waar jij thuis gewoon om kon vragen.

O, en M is gehandicapt, voor het geval je dat vergeten was, en daar zit ik al veertig jaar elke dag mee, maar daar hoor je mij niet over. En van jou zeiden ze al met zes jaar dat je hoogbegaafd was – mijn mond valt open, dit is nieuw voor mij – vind je dat soms niet genoeg? En je hebt ouders die van je houden, al zijn ze niet perfect. – ze is zeker vergeten dat mijn vader al een aantal jaar niet met me praat – Ben jij soms perfect? Heb je daar weleens over nagedacht? Sommigen hebben veel minder geluk in het leven en kijk eens hoe tevreden ze zijn. Want je moet vooruitkijken en blij zijn met wat je hebt, anders wordt het moeilijk om een beetje gelukkig te zijn. Ik had alleen mijn vader, maar daar liep ik niet de hele tijd over te mekkeren.

Ik hoor het al, ik moet dus voor mijn broer en jouw jeugd boeten. Hartelijk dank voor alles wat je me niet hebt gegeven in ruil voor wat ik heb gekregen zonder er erg in te hebben.

Kom nou, je hoeft nergens voor te boeten, je zit alleen te zeuren. Hou op met die onzin. Je weet niet wat je zegt. Mensen hebben het al druk genoeg met de eindjes aan elkaar knopen en geen tijd voor de dingen waar jij het over hebt, neem dat maar van mij aan.

Ik vind gewoon dat ik niet dezelfde aandacht heb gekregen als andere kinderen: van school opgehaald worden en niet alleen door de

stad te hoeven dwalen om naar een naschoolse activiteit te gaan. Met acht jaar de scheiding van mijn ouders in mijn eentje moeten verwerken zonder hulp van familie, school of een psycholoog, met twaalf jaar voor mezelf en mijn broer van negentien moeten koken enzovoort.

Je blijft maar onzin uitkramen. Sta je weleens stil bij andere mensen, niet degenen die het goed hebben getroffen, maar mensen die er slecht aan toe zijn door omstandigheden die jij je niet eens kunt voorstellen? Het is natuurlijk geen kunst om je te vergelijken met mensen die het beter hebben en dan 'arme ik' te verzuchten. Ik weet best dat je een moeilijke tijd doormaakt, maar echt kind, je vergist je. Anders heb ik een dochter grootgebracht die niet wil vechten en niet doorzet als het even tegenzit.

Dat doe ik wel, maar jij wilt jezelf geen spiegel voorhouden. Luister eens naar wat ik zeg in plaats van alle problemen onder het kleed te vegen. Dan zou ik me een stuk beter voelen.

Nou ja, pop, we hebben allemaal weleens een slechte dag. Als je je beter voelt bij de gedachte dat wij allemaal monsters zijn, ga je gang. Maar bedenk wel dat als iedereen slecht is, behalve jij, dan is er iets anders aan de hand! Ja, hoor! Wij zijn allemaal monsters en jij bent uiteraard een engel!

Dat heb ik niet gezegd, je wilt liever de boel verdraaien dan luisteren. Ik zeg alleen dat jullie me verwaarloosd hebben vanwege vermeende capaciteiten die jullie kennelijk van je verantwoordelijkheden bevrijdden. En dat ik moet smeken om iets wat eigenlijk

heel gewoon is. Zoals dat je in de vakantie met me meegaat naar de IKEA.

Het was niet de bedoeling dat het zo escaleerde. Ik wil naar mijn atelier.

Hoe kom je erbij! Je bent nu gewoon op een leeftijd dat we denken dat je je wel redt als we niets horen. – Dat meervoud begint me steeds meer zorgen te baren. Wie bedoelt ze daarmee? Heeft haar nieuwe vriend soms ook een mening over wat ik al dan niet nodig heb? Hoe komt het dat de nieuwe partners van je ouders altijd vinden dat je inmiddels oud genoeg bent om het alleen te rooien? – En hou nou op met die onzin, ik heb niets gezegd over monsters of rotfamilie, je komt zelf met dat soort verhalen, terwijl je weet dat er niets van klopt. Ga vooral zo door en stel iedereen maar verantwoordelijk, maar dan wordt het erg moeilijk om gelukkig te zijn. Als je maar weet dat ik maandag kom, want wat er ook gebeurt, ik blijf wel je moeder en ik hou van jou meer dan van wie ook. En als je geld nodig hebt, dan kunnen we wel wat regelen, maak je geen zorgen.

Ik vraag me af waar die plotselinge gulheid vandaan komt.

Nogmaals: ik hoef geen geld. En de vraag om naar de IKEA te gaan, zou geen smeekbede op m'n knieën hoeven te worden.

Goed dan, als je maar weet dat geld vaak het minste probleem is.

Ik heb het gewoon over een ritje met de auto... Ik heb vaak genoeg een busje gehuurd, maar ik dacht dat jij me wel een keer zou kunnen helpen.

Genoeg! Nou weet ik het wel. Dadelijk komt M en dan moet ik hem helpen met douchen, scheren, aankleden. En niemand neemt me dat werk uit handen, maar mij hoor je niet klagen.

Ze beëindigt het gesprek met een paar emoticons met hartjes, tegenwoordig haar manier om mij de mond te snoeren. De rest van de middag ben ik van slag. De onthulling, eigenlijk niet meer dan een pseudowetenschappelijk gegeven van zevenentwintig jaar geleden, kan me niet schelen. Het feit dat mijn moeder het zevenentwintig jaar voor me heeft verzwegen en wat die stilte betekent, is waar ik van schrik. Het feit dat ik een rekening die niet voor mij was, heb moeten betalen, haalt me onderuit. Vort paardje vort, we gaan naar San Benet, we kopen een stuk kaas en niets voor 't meisje helaas.¹⁷ Ik kom in de verleiding om R te bellen. Ik mis hem. Het is vreselijk warm en ik kan niet slapen. Pas heel laat val ik in slaap. 's Ochtends vroeg word ik wakker van mijn eigen gehuil.

Op maandag komt mijn moeder met de auto voorrijden. Het is de eerste keer sinds de verhuizing dat ze langskomt. We rijden naar de IKEA en ze lijkt het leuk te vinden om me te helpen. Ik vraag haar waarom ze me dat van school niet had verteld. Ze zegt dat het niet zeker was, dat er geen betrouwbare tests waren, en de docenten en specialisten die ze raadpleegde zeiden dat ze er niet te veel belang

17 *Arri, arri tatanet, que anirem a Sant Benet, comprarè un formatget i per la nena no n'hi haurà.* Catalaans kinderliedje.

moest hechten. Later was men van oordeel dat ik niet op alle punten de maximale score had gehaald. Om precies te zijn kon ik niet snel genoeg hoofdrekenen. Destijds kreeg je het etiket pas als je op elk punt de maximale score behaalde, ook gymnastiek. Hoe het ook zij, de staatsschool had toch de middelen niet om er aandacht aan te besteden, dus besloot mijn moeder het erbij te laten.

‘Dat soort dingen is op nogal vage criteria gebaseerd, er bestaan verschillende soorten intelligentie.’

‘Dat is waar. Als ik nu een test zou doen, zou ik waarschijnlijk eerder bij borderline uitkomen,’ zeg ik en ik denk aan de verkeerde keuzes die ik de laatste jaren in de liefde heb gemaakt, aan mijn neiging mezelf onderuit te halen en mezelf te verschuilen achter ironie.

HEB JE LEKKER GESLAPEN?

Vijf jaar geleden ongeveer begon mijn moeder het huis in het dorp te verhuren in de zomer en zo werd het gebruik ingevoerd elk jaar een week aan de kust door te brengen. Na de scheiding konden mijn ouders met moeite de hypotheek en de huur opbrengen en daardoor waren er van mijn achtste tot mijn twintigste geen zomers aan het strand en gingen we niet op vakantie. Daarna was het ieder voor eigen rekening. De recent ingevoerde gewoonte om in de vakantie een week naar het strand te gaan, betekent samenwonen met mijn moeder, mijn broer en deze keer ook de vriend van mijn moeder. Behalve genieten van de zee, laat deze ervaring weer eens zien hoeveel aandacht M – hij is nu al veertig – nodig heeft: uit bed halen, aankleden, helpen met het ontbijt. Na het ontbijt moet je tegen hem zeggen dat hij op de bank moet gaan zitten of op een bepaalde plek moet wachten, anders blijft hij gewoon in de weg staan, zonder te weten wat hij moet. Bij het douchen moet je hem ook helpen met uitkleden en wassen. Je kunt hem tijdens die handelingen wel alleen laten, maar dan bestaat het gevaar dat hij in een soort stand-by blijft hangen en vastloopt bij wat hij aan het doen is. Onder de douche kan hij eindeloos onder de waterstraal blijven staan, op het gevaar af dat het water koud wordt en hij afkoelt. Bij het aankleden staat hij eindeloos met zijn

T-shirt in zijn handen en kijkt dan naar het gat waar zijn hoofd doorheen moet. Het lijkt alsof hij van plan is om dat te gaan doen, maar je weet nooit of het op korte termijn zal gebeuren. Hij kan er vijf minuten over doen, of een uur of drie uur. Dus om er op een doordeweekse dag voor te zorgen dat hij zich aanpast aan het ritme van de anderen, die immers moeten werken en niet uren kunnen wachten tot de badkamer vrij is, nemen we hem het merendeel van de dingen uit handen en wordt hij overal bij geholpen. Anderen, voornamelijk mijn moeder, zijn als een 'prothese' voor al die kleine dagelijkse beslissingen die vrijwel iedereen zonder erbij na te denken neemt. Wij zijn een soort externe harde schijf voor hem, dat is zijn overlevingsstrategie. Als mijn moeder er niet is, dan richt hij zich tot degene die hij het dichtst in de buurt heeft, of dat nu een bekende is of niet. Als je hem water geeft vraagt hij: 'Moet ik drinken?' Zo gaat dat bij elke handeling. Hij wordt onrustig als mijn moeder en ik te lang aan de telefoon zitten of als ik langskom en we diep in gesprek zijn. Dan komt hij na een tijdje voor ons staan om iets te vragen: 'Mama, mama, mama, moet ik naar de wc? Mama, zal ik een ander T-shirt aantrekken? Mama, moet ik wat eten?'

Op momenten dat mijn moeder en ik met elkaar bellen, wordt hij om een onduidelijke reden nog onrustiger. Misschien omdat hij niet kan zien wie zijn moeders aandacht opeist. Dan onderbreekt hij ons na de eerste vijf minuten meerdere malen.

Wanneer ik langskom en een flinke tijd beslag op mijn moeder leg, dan kijkt hij ons strak aan met zijn diepliggende langwerpige ogen – donkerblauw met een wit randje rond de pupillen – en vraagt: 'Mama, mama, zal ik de knoopjes hier dichtdoen?' (Wijzend naar de hals van zijn poloshirt.) 'En mijn horloge, hè, mama?' Dat vragen om aandacht is misschien de beste strategie die hij heeft ontwikkeld. Er

zijn ook beslissingen die niet met routine te maken hebben. Beslissingen die van toevallige omstandigheden afhangen en die een ander moeilijk kan bijhouden, zijn het gevoeligst. Iets warmers aantrekken bijvoorbeeld als hij het koud heeft, of zijn trui uitdoen als de zon fel schijnt. Daardoor vat hij vaak kou, want er is niet altijd iemand in de buurt die hem aan dat soort dingen herinnert of aanvoelt of hij het warm dan wel koud heeft. Hetzelfde geldt voor een dagje aan het strand. Met zijn ogen tot spleetjes geknepen vanwege de felle zon, blijft hij vaak gewoon naar de zee zitten kijken en als wij hem niet met zonnebrand insmeren en een hoed opzetten, dan verbrandt hij. Soms gebeurt dat ook, omdat mijn moeder graag naar het strand gaat en hem soms vergeet in te smeren.

Ik denk dat M het zelf niet doorheeft dat hij om aandacht vraagt als hij mijn moeder en mij zo strak aankijkt wanneer we in gesprek zijn, en dat hij waarschijnlijk een beetje jaloers is. Als wij er niet zijn en verder niemand om iets aan te vragen, dan voelt hij zich vast net zo gedesorïenteerd als ik op momenten dat het uit is met een vriendje. Want net zoals bij verliefdheid ligt zijn middelpunt niet geheel in hemzelf, maar blijft er een deel achter bij de ander.

Dit jaar hebben we een goede keuze gemaakt wat het appartement betreft. Het is niet groot, maar wel praktisch en modern. In onze slaapkamer staat een stapelbed. In dit land zijn appartementen niet op meerdere volwassenen berekend, er wordt alleen gedacht aan een grote ouderlijke slaapkamer en een of twee kleine kamertjes voor de kinderen. Ik moet in het bovenste bed slapen, dat is makkelijker voor mijn broer. Het is warm, maar de zeebries maakt de nachten aangenaam.

Om negen uur 's ochtends, zodra ik mijn ogen opendoe, zie ik M's hoofd voor mijn neus.

‘Heb je lekker geslapen?’

‘Ja, M, ik heb lekker geslapen.’ Hij glimlacht.

De dagen waarop we naar het strand gaan en van de dagelijkse routine afwijken, lijkt M wat scherper en heeft hij zelfs zin om wat uit zichzelf te zeggen. Dat doet hij heel weinig, tenzij het met zijn basisbehoeften te maken heeft. Soms probeer ik me voor te stellen hoe hij me ziet en dan vraag ik me af of hij van me houdt. Ik bedoel of hij verdrietig zou zijn als ik doodging of als me iets ergs zou overkomen. Want toen ik een keer in elkaar gedoken op de bank lag te huilen terwijl hij op de stoel ernaast voor de televisie zat, draaide hij niet eens zijn hoofd om. Hij heeft me ook nog nooit gebeld. Hij heeft trouwens geen mobieltje en weet niet hoe zo’n ding werkt. En als hij er wel een had, zou hij zo lang treuzelen met opnemen dat je hem toch niet aan de lijn zou krijgen. Wat zouden we hebben gedaan met alle energie die hij vraagt, als hij er niet was geweest? Wat zou mijn moeder hebben gedaan en hoe zou ze dan zijn? En hoe zou hij zijn als hij ‘normaal’ was geweest? Misschien was hij dan sportief en grappig zoals mijn vader en tegelijkertijd leergierig en introspectief zoals mijn moeder. Zij zegt dat M een kunstenaar zou zijn geweest.

Misschien waren mijn ouders dan ook niet gescheiden... Maar eigenlijk denk ik dat het onvermijdelijk was, ze waren erg jong toen ze trouwden en ze zijn totaal anders. Maar misschien zouden mijn broer en ik bij de scheiding dan meer aan elkaar gehad hebben.

M houdt van kleurboeken, vooral van die kleurplaten met nummers. Toen hij klein was verzamelde hij sleutelhangers. De tijd heeft hem geen goed gedaan – niemand had ons met zoveel woorden verteld dat zijn stoornis gepaard ging met een geleidelijke cognitieve achteruitgang. Hij is langzamerhand bevroren. Als kind was hij gek op de atlas van het menselijk lichaam en kliederde hij onze armen

graag vol met littekens en hechtingen. Als ik mijn hand tussen de spijlen van mijn bed stak, dan pakte hij die altijd en zongen we samen tot vervelends toe hetzelfde riedeltje: ‘Hoegaathethoegaathethoegaathet...’

Een ander favoriet tijdverdrijf was luchttekenen. In mijn herinnering zie ik hem vaak in de lucht tekenen. Nu doet hij dat niet meer. Eigenlijk heeft hij helemaal geen actieve hobby’s meer; hij interesseert zich nu voor dingen in zijn omgeving die anderen misschien helemaal niet opvallen. Een keer gaf ik hem een tijdschrift met halfnaakte meisjes, hun lichaam deels bedekt door een strategisch gedrapeerde bontjas. Hij glimlachte en wees naar een vossenkop die aan een van de jassen bungelde, vlak bij een goed gevulde boezem.

‘Kijk, een vos,’ zei hij alleen.

De weinige onderwerpen waar mijn broer uit eigen beweging over praat, behalve voortdurend vragen wat hij moet doen, zijn overvliegende vliegtuigen of dieren, bijvoorbeeld een hagedis die hij op de muur heeft ontdekt. Of een auto met het nummerbord van een familielid of een bekende die ons inhaalt. Dat zijn belangrijke dingen voor hem en die moet hij delen. Als hij een goede dag heeft, telt hij alle vliegtuigen die hij in het vizier krijgt en zegt dan plompverloren: ‘Er zijn drieëntwintig vliegtuigen overgevlogen.’

M’s bijzondere behoefte aan aandacht en verzorging dateert van voor mijn geboorte en zolang ik me kan herinneren gaf mijn moeder hem elke zomer bijles. Daardoor was ik al heel jong zelfstandig en kleepte en gedroeg ik me als een jongen. Al op de kleuterschool weigerde ik jurkjes te dragen en als ik de kans kreeg ging ik staand plassen. Omdat er geen tijd was voor het invlechten van lang haar of ander getut zette ik dat soort dingen uit mijn hoofd en deed net of het iets afschuwelijks was. Op een bepaalde manier vond ik meisjes

maar zwakkelingen en aanstellers met hun jurkjes en poppengedoe. Ik wilde geen poppen, ik wilde een Scalextric-racebaan. Die kreeg ik trouwens niet. In plaats daarvan kocht mijn moeder met kerst een keukentje voor me, dat ik huilend van woede uitpakte. Dat er al met al weinig aandacht voor mij overbleef, bevorderde mijn onafhankelijkheid en misschien werd die desinteresse gaandeweg wederzijds, totdat mijn houding een beetje op het autisme van mijn broer ging lijken. Mijn aanwezigheid moest makkelijker zijn, geen hoofdbrekens bezorgen. Uiteindelijk vormde zich een dun laagje ijs tussen mij en de anderen en zo drong dat ijs bij mij naar binnen.

WIT

Na 1 augustus zijn de achterblijvers in de stad allemaal ouder dan zeventig jaar. Sneeuwwitte hoofden onder een brandende zon. Gezinnen en kinderen brengen de zomer aan het strand door.

Mijn grootvader zit op een van de terrassen die de zomer over het hoofd schijnt te hebben gezien. Op zijn regelmatige gezicht met fijne trekken – vroeger knap – ligt bijna altijd een brede glimlach. Hij heeft een bruine huid, smetteloos wit haar en zwembadblauwe ogen. (Een sereen en niet al te diep blauw.) Achter hem huizenblokken uit de jaren tachtig langs een laan met jonge bomen waar vrijwel nooit iemand loopt. Een gewone woonwijk, niet oud en niet nieuw, weinig winkels. Toen hij de tachtig was gepasseerd, werd de boerderij hem te groot en sindsdien woont hij in een klein modern appartement in de buurt van mijn moeder. Hoewel hij nieuw is in de stad heeft hij al gauw een groepje vrienden om zich heen verzameld door elke dag op dezelfde plek te ontbijten en te lunchen. Op straat klinkt het voortdurend: ‘Meneer Miguel!’ Het is half augustus en de afgelopen dagen heb ik hier met hem doorgebracht. Vroeger logeerde ik graag bij hem op de boerderij, maar in zijn appartement voel ik me ook prima thuis. Het zijn namelijk de mensen bij wie we rust vinden. Mijn grootvader straalt een enorme rust uit en weet die over te dragen. Als hij het

binnen wel heeft gezien, gaat hij buiten op een bankje zitten. Terwijl ik op mijn computer zit te schrijven en in de verleiding ben om met hem mee te gaan, denk ik aan wat overdag buiten op een bankje zitten is voor een lid van de beroepsbevolking: een subversieve daad.

Nu ik deze dagen bij mijn opa logeer, hou ik hem gezelschap bij zijn dagelijkse activiteiten, voornamelijk naar de bar gaan om te ontbijten, ernaar teruggaan om te lunchen en af en toe een paar boodschappen doen. In het weekend verandert die routine een beetje, want dan is zijn favoriete bar dicht en moet hij naar een andere. Daar kennen ze hem ook en heeft hij ook vrienden. Tijdens de korte wandelingen met mijn grootvader in de wijk van mijn jeugd kom ik vroeger burens en klasgenoten tegen, die misschien makkelijker op me af stappen nu ik in gezelschap ben van zo'n aandoenlijke oude man. Ze vragen hoe het met me gaat en wat ik voor de kost doe – moeilijk uit te leggen – waarna ze over hun kinderen of kleinkinderen beginnen. In de loop van de jaren heb ik gemerkt dat mijn afwezige en enigszins ongeconcentreerde houding als desinteresse kan worden uitgelegd. Terwijl we koffie drinken met een croissantje erbij, wijst mijn grootvader naar een man die op ons af komt lopen: 'Hij is altijd in het zwart.' De man zal een jaar of zeventig zijn, hij heeft helemaal geen haar meer en draagt een zonnebril in dezelfde kleur als zijn outfit. Mijn grootvader stelt ons aan elkaar voor (de man heet Miguel, net als mijn opa) en nodigt hem uit bij ons aan het tafeltje te komen zitten. De man vertelt dat hij in Murcia is geboren en begint een heel verhaal over hoe hij in deze provinciestad is beland.

'Nou kind, op jonge leeftijd verloor ik mijn vader en mijn moeder. We waren met vier kinderen en zodra ik achttien werd, ging ik in het leger. Toen ik tot korporaal zou worden bevorderd, kreeg ik een brief van een tante waarin ze me voorstelde naar Catalonië te komen. Mijn

meerdere was een Catalaan en vond het een goed idee, dus verliet ik het leger en kwam hier terecht. En dat was een schot in de roos,' zegt hij met een glimlach. 'Een schot in de roos.'

Een paar maanden geleden, vertelt hij, overleed zijn vijftienvijftigjarige zoon – een voetballer – aan zo'n hartaanval waaraan jonge sporters soms plotseling sterven. Hij was al een keer onderuitgegaan en opgenomen geweest, maar daarover had niemand wat gezegd, de jongen niet en het team ook niet.

'Hij was erg op zichzelf, net als mijn vrouw. De sportclub had ons ook niet gewaarschuwd,' voegt hij er rustig en een beetje verbitterd aan toe.

Ik zie dat zijn leven is getekend door de dood van verwanten.

Dan staat de man in het zwart op en neemt afscheid.

'Leuk om je eens te ontmoeten, je hebt een grootvader die zijn gewicht in goud waard is.'

Opgewekt loopt hij weg om een van de andere winterwitte hoofden op het terras te begroeten. Zijn verhaal herinnert me eraan dat mijn grootvader in veel opzichten geluk heeft gehad. Maar evengoed wierp mijn grootmoeders ziekte, waaraan ze al leed toen haar drie kinderen nog heel klein waren, schaduwen tot over de twee volgende generaties. Hun moeders afwezigheid was waarschijnlijk een van de redenen voor de nogal broze en kille relatie tussen de broers en zussen. Feit is dat hun relatie altijd afstandelijk is geweest.

Alleen maar in het licht kijken maakt dat je soms geen schaduwen ziet, zodat je de oorzaak ervan niet aanpakt. Misschien is mijn grootvader op zijn negentigste juist daardoor nog zo vitaal, hij let namelijk alleen op de positieve kanten van een situatie. Dat wat wit is. Het is moeilijker om over zwart te praten. Zelf heb ik altijd meer van grijstinten gehouden.

CONTROLE

Wat het moeilijk maakt om over familie te praten is dat je enerzijds niet kunt generaliseren, terwijl er anderzijds nauwelijks criteria zijn die bepalen wat er binnen elk gezin al dan niet rechtvaardig is. Doordat ik van dichtbij verschillende generaties disfunctionele gezinnen heb meegemaakt – dat zijn er meer dan je zou denken – en er zelf in ben opgegroeid, kan ik de beroemde openingszin van *Anna Karenina* onderschrijven, namelijk dat alle gelukkige gezinnen op elkaar lijken, maar dat een ongelukkig gezin ongelukkig is op zijn eigen manier. Nog een reden voor de eenzaamheid van zulke gezinsleden, die zich niet eens kunnen scharen onder de papaplu van een gemeenschappelijk belang, zoals wel het geval is bij publieke zaken. Heel simpel: als je op straat wordt uitgescholden of beroofd, kun je makkelijk juridische stappen nemen. Als hetzelfde op een subtielere manier binnen het gezin plaatsvindt, ligt het ingewikkelder. De wetten van elk gezin worden binnen het gezin geschreven, vrijwel zonder externe rechtspraak – tenzij je kunt spreken van ernstige feiten zoals moord, lichamelijk geweld of seksueel misbruik. Deze ‘wetten’, die niet beschermen tegen het onrecht dat ze kunnen aanrichten, worden meestal ‘familiegewoontes’ genoemd. Dus zijn er geen straffen voor de ongelijke verdeling van emotionele en materiële aandacht – vaak ook on-

mogelijk in gelijke stukjes te ‘snijden’ –, de onredelijke verwachtingen en eisen, het al dan niet toepassen of afwijken van de regels – afhankelijk van zulke toevallige omstandigheden als het geslacht van het kind of diens plaats in het gezin – en worden zulke zaken met een beetje geluk door broers en zussen in de lieve vrede opgelost. Er bestaat geen externe controle voor gezinnen. Als je geluk hebt, zijn er bondgenoten. Die bondgenootschappen worden volgens net zulke willekeurige criteria gesloten en hebben net zo weinig met ‘rechtvaardigheid’ uit te staan als de kans dat je broers en zussen hebt, ooms en tantes, neven en nichten, de kans dat je grootouders nog leven enzovoort. Als het ongeluk zich niet aandient of maar één familietak heeft bestookt, vormt zich waarschijnlijk een harde kern, maar als er meerdere steunpilaren zijn aangetast is de kans groot dat elk gezinslid door de middelpuntvliedende kracht van de explosie wegvliegt en te druk is met overleven in zijn eentje, ook al is er nog familie. In zulke gevallen beschuldigen de gezinsleden elkaar vaak over en weer van egoïsme; het zijn arme sloebbers die naar liefdadigheid hunkeren.

Als er sprake is van een intern conflict – wat niet in strijd is met het voorgaande, omdat de problemen elkaar eindeloos kunnen overlappen en in zekere zin oproepen – ligt het voor de hand dat de meesten zich, ongeacht wie er gelijk heeft, aan de kant van het gezinshoofd scharen om zijn bescherming niet te verliezen of om te voorkomen dat de familie uit elkaar valt. Hoeveel gezinnen blijven er niet bij elkaar door alles met de mantel der liefde te bedekken. En in hoeveel gezinnen zit er elke dag een naakte keizer aan het hoofd van de tafel. Want zodra het geheim wordt onthuld, kunnen we elkaar niet meer in de ogen kijken. Degene die misbruik binnen het gezin publiekelijk aanklaagt, kan een banneling in zijn eigen land worden. Vooral in een mediterraan land waar overheidsinstellingen falen in het garanderen

van sociale rechtvaardigheid, waardoor de familie de laatste schoolplaats is.

Een extreem geval is *Festen* van Thomas Vinterberg (1998). Deze film, de eerste van de serie *Dogma 95*, gaat over een feest waarbij de patriarch van een familieclan in het zonnetje wordt gezet ter ere van zijn verjaardag. De hoofdpersoon, een van de inmiddels volwassen kinderen, onthult tijdens de ceremonie ten overstaan van de hele clan een familiegeheim: het seksuele misbruik waaraan zijn vader zich schuldig maakte en waar zijn tweelingzus en hijzelf het slachtoffer van zijn. Zijn zus heeft zich kortgeleden van het leven beroofd in een hotel van de familie. Tegenover het aanvankelijke ongeloof van de rest van de familie toont de broer een fysiek bewijs: de brief die zijn zus voor haar overlijden heeft achtergelaten. De reacties van de verschillende gezinsleden die het feit ontkennen – een feit dat de moeder en een andere zus kennen (maar niet erkennen of accepteren) – maken duidelijk dat de medeplichtigheid van het publiek de kleren van de keizer zijn. De uiteindelijke onthulling mondt uit in een collectieve loutering van emotionele ontboezemingen en het verstoten van de vader. Extreme gevallen zijn altijd makkelijk te herkennen, maar de werkelijkheid is complex en misbruik is meestal minder duidelijk. Wat als het nou om iemand gaat die zich voortdurend aan zijn verantwoordelijkheden onttrekt? Hoeveel zelfmoorden zijn, op de keper beschouwd, moorden? Bij welk loket kan een volwassene aangifte doen van onophoudelijke verwaarlozing door zijn omgeving zonder te worden weggezet als egoïstische, ondankbare en onvolwassen zeurpiet? En hoe moet je omgaan met de consequenties als de omgeving de fout, die waarschijnlijk nooit wordt erkend, niet meer kan herstellen en de daders destijds sowieso niet in staat waren zich er rekenschap van te geven, of te voldoen aan wat er van ze gevraagd

werd? Indien we het woord ‘geweld’ niet willen gebruiken, hoe zullen we dan de enorme druk noemen op moeders die in hun eentje meerdere kinderen uit een huwelijk van twee mensen moeten opvoeden?

Dat deze vragen zo moeilijk te beantwoorden zijn, bewijst eens te meer hoe lastig het concept rechtvaardigheid is, en zodra je de voordeur achter je dichttrekt, wordt het helemaal problematisch. Het verschil met de eerder genoemde herkenbare gevallen is dat het bewijs bij verwaarlozing en passief geweld uit nalatigheid bestaat. Om die nalatigheid te beoordelen, heb je een referentiekader nodig waarmee je een minimale verzorging kunt vaststellen. Hoewel er gelukkig geen instituut is dat bepaalt wat binnen elk gezin normaal is, zou het handig zijn om toch handvatten te hebben, in ieder geval om het ‘functioneren’ van een gezin te beoordelen. Tenslotte mag je daar tenminste liefde en steun verwachten. Net zoals je een rijbewijs nodig hebt om auto te mogen rijden, zou een ouderschapsbewijs met richtlijnen voor crisissituaties een aanwinst voor de wereld zijn.

En als je later opmerkingen hoort als ‘je moet de bladzijde omslaan’ of ‘je moet je op de toekomst richten’, dan zie je wie er actief of passief betrokken was bij een onrechtvaardige situatie. Vaak heeft iemand zelf iets in die trant meegemaakt en vindt hij het daarom ongemakkelijk om naar je te luisteren. Dit soort opmerkingen kennen we maar al te goed in dit land met een fobie voor herziening en lijken in de greppels. Ze betekenen dat de kwestie is verjaard. Je moet namelijk vergeten, dankbaar glimlachen en de regels van het patriarchaat accepteren.

Maar je moet de bladzijde wel eerst gelezen hebben.

ULTIMA THULE¹⁸

Beelden lopen altijd ver vooruit op gedachten en bevatten vaak het antwoord op talloze raadsels. Nog voor ik wist hoe dit project zou gaan uitpakken, bewaarde ik de spiraalvormige tekening op de kaart van IJsland van Roni Horn als een van de eerste afbeeldingen voor mijn onderzoek. Nu tekent het bezoek aan dat land vlak bij de poolcirkel zich af als het eindpunt van een project dat weliswaar uit meerdere exposities bestaat, maar in de eerste plaats narratief is.

Dit proces begon met een historisch onderzoek naar beeldmateriaal over twintigste-eeuwse poolreizigers, in de veronderstelling dat ik met een doctoraalscriptie bezig was, tot ik merkte dat ik juist geïntrigeerd was door het raadsel waarom die afbeeldingen me zo fascineerden. De afbeeldingen riepen vragen op over mijn eigen identiteit en brachten kwesties aan het licht die in dat poolmateriaal samenkwamen. Vanaf dat moment was het onderzoek naar binnen gericht; ik moest in mezelf gaan graven om de oorsprong van die gletsjers te

18 Thule of Ultima Thule was in de oudheid en de middeleeuwen de benaming voor een verre plek in het uiterste noorden. In de Griekse mythologie was Thule de hoofdstad van Hyperborea, waar de goden leefden. In de middeleeuwen werd IJsland vaak met de naam Thule aangeduid.

vinden. Bij het doorboren van de dikke ijslagen kwam ik bij de oorsprong van ons allemaal: het gezin. Vanaf dat moment leek mij het historische onderzoek tijdverdrijf, het beeldende werk vaag en de zelfbeschouwing ontoereikend.

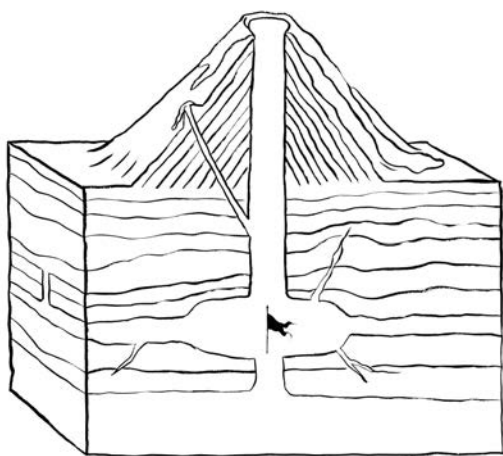
Het nieuwe onderzoek haalde fundamenten onderuit en deed een paar van mijn steunmuren op hun grondvesten trillen, waardoor ik me een paar maanden erg kwetsbaar voelde. Deze deconstructie haalde dankzij het onthullen van tot dan toe onbelichte gebieden niet alleen referentiepunten onderuit, ik verloor ook steunpunten waarvan ik dacht dat ze belangrijk voor me waren. Dat alles tegen de achtergrond van een familie die in een permanente staat van wederopbouw verkeerde.

IJsland, gelegen op de grens van de Europese en Amerikaanse breuklijn, wacht op mij met zijn actieve vulkanen, geisers, ijs, lavagesteente – elementen die ik in verband breng met bepaalde zones in het landschap dat mijn familie vormt. Dit eiland mag dan twee continenten samenbrengen, ik associeer haar reliëf en klimaat met een specifieke rol die we allemaal vervullen omdat iedereen twee verschillende identiteiten herbergt. En ik zal me voortaan IJslandse noemen. Bij wijze van afronding van een proces dat niet permanent is, maar alleen een fase van mijn reis, ga ik de confrontatie eindelijk fysiek en niet via boeken aan met de ideeën die me de afgelopen jaren hebben beziggehouden.

Het poolgebied is altijd utopisch, een afspraak net als de tropen. Deze reis is niet heldhaftig of exotisch bedoeld en ook geen vlucht. Integendeel: de reis naar de vulkaan die naar het middelpunt van de aarde leidt, is een intieme reis die ik alleen moet ondernemen, omdat ik een aantal metaforen met de werkelijkheid wil confronteren. En zoals professor Lidenbrock zijn discipel Axel in het verhaal van Jules

Verne aanraadde, reis ik af naar het schiereiland Snæfellsnes en met name de krater van de Snæfellsjökull om over ravijnen te leren. Ik hoop op die manier het slot te vinden van een verhaal waarvan ik het einde niet zie. En daarna de zon van Stromboli.

III IJSLAND: INTERNE GEOLOGIE



VERLOREN BAGAGE

In de nacht van 24 op 25 augustus kom ik aan op de luchthaven van Keflavík. Bagage vermist. Ik had me op de middernachtzon verheugd, maar word overvallen door een koude, winderige en pikdonkere nacht. Behalve de chauffeur ben ik de enige in de bus en ik word afgezet op een onbepaald punt langs de kustweg. Alleen het huisnummer markeert de ingang van het hotel: een donkergrijs gebouw. De receptionist overhandigt me een sleutelkaart die toegang geeft tot een gedeelde kamer. Ik loop de lange gang door en als ik de deur open doe, komt me een onaangename zweetlucht tegemoet en zie ik slapende jongenshoofden in de stapelbedden. Ik draai me om en vraag naar de gedeelde vrouwenkamer die ik had gereserveerd. Alsjeblieft, de vrouwenkamer. Misschien is morgen mijn bagage al terug. Goedenacht.

Vier uur later word ik wakker van geschuif met tassen en het openen en dichtslaan van deuren. Om negen uur zit er niets anders op dan uit bed te komen. Ik ga op onderzoek uit. Voor een herberg is het er best leuk ingericht. Scandinavisch design met historische voorwerpen en oude atlanten. Aan het einde van de gangen ramen die uitkijken over de Noordelijke Atlantische Oceaan.

Over mijn bagage is nog niets bekend. Bij de receptie zeggen ze dat

bij de Blauwe Lagune badkleding wordt verhuurd. Een beetje rondobbereren in warmwaterbronnen is het enige waar ik me vandaag toe kan zetten. Ik neem de bus. We rijden door zwarte opengereten lavavelden, bedekt met mos. Een wellustig glooiend landschap. Alsof ik op Mars ben. Even zie ik een golfterrein in het landschap. Na een halfuur verschijnt de Blauwe Lagune tussen de zwarte heuvels. Het lijkt een buitenaards ruimtestation omgeven door fluorescerende blauwe beekjes. Het interieur van het moderne toeristische complex is perfect uitgerust om grote aantallen bezoekers efficiënt te verwerken. Buiten grijze lucht en gematigde kou. Binnen rustgevend hemelsblauw water van achtendertig graden en verkwikkende witte modder. Iedereen smeert zich ermee in. Gipsen torso's bevolken het dampende water.

Ik besluit het ontbreken van mijn bagage als een teken op te vatten: weg met rugzakjes op deze reis. Ik smeer me ook in met de witte modder en laat me drijven.

In de bus terug voel ik me als herboren, gewichtloos. Bij het zien van het efficiënte tot in de puntjes geregelde openbaar vervoer, bedenk ik dat het makkelijker is om de Noordpool te bereiken dan bepaalde regionen in jezelf. Achter in de bus zit een stel de hele weg ruzie te maken. Een ouder echtpaar. Niet dat ze hun stem verheffen, maar alles wat ze zeggen klinkt verwijtend. Waarom maken we het onszelf zo moeilijk? Omdat we dingen verwachten die we niet krijgen. Omdat we onszelf een rad voor ogen draaien en daarbij vaak ook anderen meeslepen. Omdat we niet weten wat we willen of het niet duidelijk kunnen maken. Omdat zich in de loop van de jaren zo veel onbetaalde rekeningen hebben opgestapeld. Ik ben blij dat ik alleen reis.

's Avonds is het gezellig druk in de hal van de jeugdherberg. De

toeristen, bijna allemaal jongeren, mengen zich onder de lokale jeugd die op de concerten afkomen. Vanavond speelt er een Poolse jazzband. Ik zou voor de gelegenheid graag wat mooiere kleren aantrekken, maar mijn bagage is nog steeds niet terecht. Ik heb alleen mijn bergschoenen, omdat die te veel plaats innamen in mijn rugzak. Ik merk dat die lelijke schoenen me onzeker maken, alsof ik als een Amerikaanse toerist door de mand val. De IJslandse jongeren zien er origineel uit en gaan heel vrij met mode om. En anders dan in mediterrane landen doen ouderen dat hier ook. Anders-zijn schijnt hier niet voorbehouden aan jongeren of randfiguren. Het wordt zelfs gecultiveerd.

Na het concert besluit ik op zoek te gaan naar Sægreifinn, een restaurant dat wordt aanbevolen om zijn kreeftsoep. Ik loop de kustweg af naar de haven. Zo te zien is Reykjavik niet erg groot, in vijftien minuten ben ik de hele stad door. In de oude haven staan kleine visstersbarakken die als eetgelegenheden dienen. Er staat een lange rij voor een piepklein restaurantje. Dat blijkt Sægreifinn te zijn. Het is een houten hut met een laag plafond en witgeschilderde balken. Zoals in veel visrestaurants hangen de muren vol met visnetten, visgerei en oude portretten van de eerste eigenaren. De gasten zitten er op lange banken aan lange tafels. Er hangt een opgezette zeehondenpup aan de muur. Hij kijkt me aan met zijn bijna meelijwekkende glazen ogen. Recht voor mij een afbeelding van een waterval, het lijkt wel een vingerverfschilderij. Als het technisch goed geschilderd was, zou het vreselijk kitsch zijn, maar nu heeft het iets naïefs. Ernaast hangt een geborduurde vulkaanuitbarsting. De techniek geeft het werkje iets huiselijks, bijna prettig. De soep is behoorlijk pittig, met grote stukken kreeft erin. Ik word er blij van.

DE GOUDEN CIRKEL

Groepsreis. 's Ochtends acht uur vertrekken we met de bus. De gids, een levendige IJslandse vrouw van een jaar of zestig met een droog gevoel voor humor, pakt de microfoon, stelt zich voor en begint haar verhaal met een paar sarcastische grapjes om de sfeer erin te brengen.

'IJsland ligt tussen twee tektonische platen, die van het Amerikaanse en Europese continent. Doordat de continenten verschuiven, zijn de platen onophoudelijk in beweging en elk jaar wordt de centrale breuk ongeveer tweeënhalve centimeter breder. Snæfells, volgens Verne de ingang van de aarde, is een actieve vulkaan en zal naar verwachting over tweehonderdvijftig jaar uitbarsten. De energie die vrijkomt bij de wrijving van de platen, is de geothermische energie die het hele eiland van elektriciteit voorziet.' Ik bedenk dat je energie kunt winnen door je in een instabiele omgeving te installeren. Zoals de voortdurende behoefte aan zingeving van mensen die constant wrijving ondervinden tussen henzelf en hun omgeving. Ik noteer: 'De rotsen die op het eiland overvloedig aanwezig zijn, worden gevormd door het contact met ijs. Het is een zachte, jonge rotssoort, niet geschikt om mee te bouwen. In het dal Þingvallavatn bezoeken we de breuklijn tussen de tektonische platen van beide continenten. De naam van het dal komt van de samenstelling *Þing* (congres of

rechtszaak) en *vellir* (veld of vlakte). Het is de plaats waar IJsland een van 's werelds oudste parlementen heeft ingesteld. In het middelste meer, dat de afgelopen duizend jaar ongeveer zeventig meter groter is geworden door het uiteendrijven van de platen, liggen een paar eilandjes. Die eilandjes liggen in een niemandsland, ze horen bij geen van beide continenten.' Terwijl ik dat opschrijf, denk ik aan de voordelen van soloreizen; je let daardoor veel beter op. Je bent in gesprek met de omgeving, zonder tussenpersonen, onderbrekingen of bemiddeling.

Aangezien meer dan de helft van het eiland uit gletsjers bestaat, zijn er watervallen te over. We stoppen bij de indrukwekkende Gullfoss (gouden waterval) in de brede Hvitá-rivierkloof. De energie en heftigheid van de waterval in combinatie met de zuiverende kracht van het water trekken me op een speciale manier aan, wat ik niet goed kan verklaren.

Helga (ik zal haar Helga noemen) vertelt ons een legende: er was eens een meisje dat op een boerderij werkte en bekendstond om haar geneeskundige krachten. Op een dag bij het ophangen van de was voelde ze een aanwezigheid achter zich, maar ze had veel verhalen over elven gehoord en wist dat ze hun niet in de ogen mocht kijken en niets mocht zeggen, anders zou ze in ongenade vallen. Dus deed ze of ze niets had gemerkt en ging verder met het ophangen van de was. Het wezen, dat er prettig uitzag, kwam dichterbij en vroeg haar met hem mee te gaan. Zij deed of haar neus bloedde. Op het laatst beloofde het wezen dat hij haar weer ongedeerd zou thuisbrengen en dat ze er nooit spijt van zou krijgen. Het is algemeen bekend dat je pas met een elf of een trol kunt meegaan als hij eerst belooft je veilig terug te brengen naar de mensenwereld. Uiteindelijk ging het meisje op zijn verzoek in. Ze kwamen bij een prachtige boerderij en de elf nam haar

direct mee naar een kamer waar een vrouw voor haar leven leek te vechten vanwege een gecompliceerde bevalling. Het meisje stroopte onmiddellijk haar mouwen op, vroeg de benodigde spullen en bracht de bevalling tot een goed einde. De elf bedankte haar en bracht haar terug naar de boerderij. In haar kamer vond het meisje een prachtige jurk met heel fijn borduurwerk dat onmogelijk door mensenhanden kon zijn gemaakt. Later trouwde ze en stichtte een gezin. Haar oudste dochter erfde haar geneeskrachtige gaven. Zo hoor je magische geschenken in ontvangst te nemen: als een vergoeding voor een gunst of gedane arbeid en nooit zomaar, want dat brengt ongeluk. Dit werpt een nieuw licht op wat ik eerder over de betekenis van de gift schreef en zet me aan het denken. Wat betekenen die regels voor geschenken van bovennatuurlijke wezens? Hebben ze te maken met een zekere terughoudendheid in de omgang met mensen die anders of onbekend zijn?

Omdat ik hier al drie dagen ben en alles doorgaat alsof er niets aan de hand is, ook al heb ik nog steeds mijn bagage niet, bedenk ik dat geldgebrek vandaag de dag het enige echte probleem is op reis (afgezien van problemen met veiligheid of reispapieren). Criminaliteit bestaat hier niet en als je niet zo onvoorzichtig bent om in een geiser te stappen, is overal een oplossing voor, zolang er saldo op je creditkaart staat. Alles wat je vergeten of verloren bent, kun je ergens huren. Voor elke uithoek, gletsjer, vulkaan, fjord of afgelegen lavaveld is er een georganiseerde excursie te voet, te paard, per jeep, auto of boot, als je maar bereid bent te betalen. Zo is het leven, het avontuur begint wanneer het geld op is.

De meeste kamers in de jeugdherberg zijn gedeelde kamers met zes of acht stapelbedden. Op een enkele uitzondering na zijn er aparte

kamers voor vrouwen en mannen. Tenzij je gaat kamperen is er niets goedkopers te vinden, maar evengoed is het ontzettend duur als je het vergelijkt met Spaanse prijzen. Ik deel mijn kamer met een stel Italiaanse meisjes van achter in de twintig, een Canadese van mijn leeftijd die hier voor een marathon is, en een Amerikaanse van in de twintig: *'Hey, how are you? What's your name? Do you want some? They are delicious!'*

Zonder het antwoord af te wachten houdt ze een zak patat met ketchup en mayonaise voor mijn neus.

'No thanks. Where do you come from?'

'L.A.,' zegt ze met het typische nasale accent van Californië. *'My name is A. I'm going to London but I wanted to visit some European cities before.'*

Ze lijkt wel een opgeblazen pop, waarschijnlijk door de hoeveelheid patat die ze naar binnen werkt. Voor ze stage gaat lopen bij een Engels advocatenkantoor, maakt ze een toer door Europa.

'I'm very ambitious.'

Ze voegt me toe op Facebook en ik vraag haar waar haar achternaam vandaan komt. Haar oma zat in een naziconcentratiekamp 'of iets dergelijks'. Uit haar mond klinkt de Holocaust als het eeuwige gespreksonderwerp van oudtantes.

Ik ga een hapje eten en als ik terugkom zit A met haar computer en een flesje bier op haar bed. In pyjama loopt ze de gang op om hulp te vragen bij het openen van het flesje. Ze komt terug met een stel Denen dat ons overhaalt met hen uit te gaan. Ze hebben met een paar IJslandse vrienden afgesproken in een kroeg ergens in de stad. Uit pure antropologische interesse ga ik mee. In de kroeg dansen we op muziek van Taylor Swift, die alle Denen, Amerikanen en IJslanders uit hun hoofd schijnen te kennen. Dat stomme exotisme meteen naar

de maan. Ik probeer een gesprek aan te knopen met de jongen die me het oudst lijkt, eind twintig, en die zijn ogen niet van A kan afhouden. Hij zegt afwezig dat hij literatuurwetenschap studeert, dat zijn land studenten een bescheiden loon geeft. Na ons korte gesprek stort de Deen zich joelend op A terwijl hij een nasale stem opzet. Ik ga de dansvloer op. De rest van de Denen vat dat op als een flirtpoging en een van hen, een soort Ken van Barbie, is niet bij me weg te slaan en wil me eindeloos rondjes laten draaien. Ik ontwijk hem en ga een drankje bij de bar halen. Tien minuten later zie ik Ken hartstochtelijk zoenen met een van de weinige charmante IJslandse meisjes die ik tot nog toe heb gezien. De Amerikaanse vliegt vroeg in de ochtend naar Amsterdam; tijdens haar Europese toer besteedt ze twee dagen aan elke stad. De Deense literator brengt haar naar het vliegveld, maar eerst gaan ze ergens nog een zak friet eten. De volgende dagen zie ik hoe A foto's van de verschillende Europese steden op Facebook zet in een map die ze *Eurotrash* heeft genoemd.

DONDERDAG 27 AUGUSTUS

Nationaal park Jökulsárlón

DROP

Op de zwarte aarde van IJsland zie je overal zoethout groeien, de plant waar drop van wordt gemaakt. Heel consequent van de natuur.

UITBARSTINGEN

Na een vulkaanuitbarsting ligt er waar je maar kijkt as op de grond. As bevat een mineraal dat de aarde vruchtbaar maakt en planten tot voedsel dient, overvloedige oogsten dus na de ramp.

WATERVALLEN

De wind die het onstuimig naar beneden stortende water veroorzaakt, beschermt de waterval. Hekken plaatsen is niet nodig, het razende water blaast ons vanzelf weg van het gevaar.

IJSLAND

Zwarte schimmel op de voegen tussen de tegeltjes. Op menselijke schaal: hyperlandschap.

SCHAPEN

Hoe hoog de bergen ook zijn, onverstoorbaar grazen IJslandse schapen – als popcorn opgezwollen door de wol – op elke hoogte alsof ze ernaartoe gevlogen zijn.

JÖKULSÁRLÓN

In de weidse zwarte delta's die zich tot in de zee uitstrekken, ligt al het verdriet van de mensheid besloten.

GLETSJERS

Gletsjers kunnen net als vulkanen wakker worden. Als dat gebeurt, sleuren ze alles mee wat er op hun pad staat: bruggen, wegen... IJslanders zijn eraan gewend om opnieuw te beginnen.

IJSBERGLICHT

Het licht van ijsbergen is onmogelijk met een camera te vangen.

AURORA

Volgens de Scandinavische overlevering bestaat de aurora borealis, het noorderlicht, uit de geesten van ongetrouwde vrouwen. Dat lijkt me een fijn einde.

VRIJDAG 28 AUGUSTUS

Bezoek aan het Reykjavik Art Museum. In het museum is een expositie van Richard Serra over zijn *site specific* werk in Áfangar, een klein dorpje op IJsland. In een interview onderstreept de kunstenaar iets waarvan ik hier al dagen onder de indruk ben: de allesoverheersende geologische geschiedenis.

Proportie heeft een bepalende invloed op kunstwerken maar ook op het landschap. Zonder proportie zijn bergen bijvoorbeeld niet meer dan een verzameling zand. Maar een teken zal nooit aan kracht inboeten, hoe klein het ook is. Daarom ben ik meer in woorden dan in beeldhouwwerken geïnteresseerd. 'Ja' is altijd 'ja' en zal zijn waarde nooit verliezen, ongeacht de proportie of de ondergrond waarop het is geschreven, en of het nu zacht of krachtig wordt uitgesproken.

Ik blijf een hele poos in de boekwinkel van het museum ronduzen. Museumboekwinkels behoren naast bibliotheken tot mijn favoriete plekken. Ik zoek iets over IJslandse kunstenaars. Wat is hun relatie met de natuur die hen omringt? Mijn aandacht wordt getrokken door een foto van een performance in een catalogus met plaatselijke kunstenaars. Op de foto is een regenboog te zien (een veelvoorkomend fenomeen op IJsland) die de kunstenaar in

brand heeft gezet. De allesoverheersende invloed van eindeloze winters en alomtegenwoordige watervallen zijn vast onontkoombaar voor een kunstenaar. De opties zijn: 1) van vocht verschromelde romantiek, 2) muziek maken, de meest gekozen optie en 3) vuur en vernietiging.

Na het museumbezoek ga ik naar het openbare zwembad dat de receptionist me had aangeraden. Hij beweerde dat het een vrij onbekend zwembad was en zijn favoriet. Het ligt iets buiten het centrum midden in een wijk met gezinswoningen. Het is eind augustus, maar er staat een ijskoude wind en de wandeling door de buitenwijken van Reykjavik valt me tegen. Ik voel een keelontstekking opkomen. Hoe haalde ik het in mijn hoofd met een gescheurde spijkerbroek in het vliegtuig te gaan zitten? Mode is absurd, maar zonder mode zou de wereld nogal eentonig zijn. De snijdende wind waait dwars door de gaten in mijn broek. Na een tijdje ronddwalen zonder het zwembad tegen te komen noch voorbijgangers om de weg aan te vragen, ga ik een bar in. Binnen is het een drukte van jewelste met jonge stelletjes, klein grut en de geur van versgebakken taart. 'Hoe kom ik bij de Vesturbæjarlaug?' De serveerster wijst naar een grijze muur waar verder niets is aangegeven. Daar.

De blonde receptioniste van het zwembad, langwerpige blauwe ogen en een perfect pagekapsel, geeft me met een monotone stem de nodige informatie zonder ook maar een gebaar te maken. Ik loop naar de kleedhokjes. Buiten geeft de thermometer negen graden aan, maar met de wind erbij ligt de gevoelstemperatuur rond het vriespunt. Het gevaar is niet buiten de stad, maar binnen: er is geen overdekt bad. Ik ren in mijn bikini naar buiten, naar het bad waar de meeste mensen zijn en het water achtender-

tig graden is. Er is een ondiep gedeelte waar mensen liggen te zonnebaden. Een andere mogelijkheid is het bubbelbad of het bubbelloze bad ernaast. Ik concludeer dat ik deze activiteit prettig vind, lekker even niets doen. In de gedeelten waar je kunt zwemmen is niemand. Dat kan ik me voorstellen. Binnen de kortste keren ben ik helemaal opgewarmd. Om me heen spelen getatoeëerde Vikinggezinnen met kraaiende witte baby's. Schijnbaar neemt iedereen hier rustig kinderen, ook op jonge leeftijd, anders dan in het zuiden van Europa, waar iemand van de tegenwoordig verarmde middenklasse eerst over een goede strategie moet nadenken, als je tenminste op bepaalde zekerheden bent gesteld.

In het jacuzzigedeelte schuift een man van in de zestig nieuwsgierig dichterbij. Hij vraagt waar ik vandaan kom en hoe ik heet. De jongere jongens kijken vanuit hun ooghoeken toe en glimlachen. Ik vraag me af of hij de plaatselijke zeurpiet is en speel het spelletje mee. Hij zegt dat hij Bragi heet (hij spreekt de B uit als een P). 'Pragie' zeg ik hem na. 'Het is de Noorse god van de poëzie,' legt hij uit. Ik vraag hem of hij daarvandaan komt. 'Ja, uit het zwembad,' zegt hij spottend. Het huidige zwembad bevindt zich op de plaats van de oude thermale baden, vlak bij de nederzettingen van de eerste bewoners. Hij vertelt dat hij poëzie schrijft, dat hij een bundel heeft gepubliceerd. 'Kan ik die in de boekhandel vinden?' 'Nee, alleen in de bibliotheek, hij is uitverkocht. Maar als je wilt, spreken straks af en dan neem ik het boek voor je mee.' Ik heb weinig zin om op een vrijdagavond met een oudere heer over antroposofie te praten. Ik ontwijk zijn voorstel. Opgewekt stap ik uit het zwembad. De volgende dag geen spoor meer van een keelontsteking. Ik ben geneigd te den-

ken dat Bragi nergens over heeft gelogen: sinds de eerste bewoners hun heidense goden meebrachten, woont hij daar in het bronnenbad.

ZATERDAG 29 AUGUSTUS

Schiereiland van Snæfellsnes

Georganiseerde excursie. We vertrekken met een minivan vanuit de hoofdstad. Zo te zien is er geen gids; de chauffeur zal de mededelingen voor zijn rekening nemen. Hij verheft zijn stem om ons de eerste informatie te geven: ‘Zestig procent van het eiland bestaat uit gletsjers.’ De mensen achterin kunnen niets verstaan. Als hij optrekt is de deur nog open. Hij neemt een andere microfoon. Die doet het ook niet. Ontmoedigd laat hij de rest van de informatie achterwege en vervolgt de reis zwijgend en in zichzelf gekeerd. Met mijn blik volg ik de bemoste welvingen van het lavalandschap. We rijden over de rondweg langs de kust. In de verte doemt de Snæfells op met zijn zonbeschenen witte top. Het is een van de hoogste vulkanen van het eiland. De met gletsjers omkranste krater is op een heldere dag van veraf te zien. Bij een uitbarsting ongeveer zeventienhonderdvijftig jaar geleden stortte de top van de vulkaan in de magmakamer, vandaag de dag vol met ijs. Die vermenging van vuur en ijs bij de vorming van deze nog actieve vulkaan is fascinerend. Als in een droombeeld verschijnen aan de voet van de berg, vlak bij kleine beekjes, witte zwanen tussen de zwarte lava. De zwanen zullen binnenkort een plaag voor het eiland zijn. Volgens de reisgids die ik bij gebrek aan mondelinge

informatie raadpleeg, zijn er mensen die geloven dat zich in deze omgeving een van de zeven energetische punten of chakra's van de aarde bevindt. We stoppen bij het strand van Djúpalónssandur, ongeveer vier kilometer van de voet van de vulkaan. Daar heb je een fantastisch uitzicht op de top. Nadat we zijn uitgestapt, zegt Oskar, onze gids-chauffeur, dat de ronde keien op het strand de energie van de plek vasthouden. Hij zegt zachtjes dat ik er maar een paar moet meenemen. Op het strand ligt het ijzeren karkas van de Epine, de Britse duwboot die in 1948 zonk, waarbij veertien van de negentien bemanningsleden verdronken. In de zwarte en kalme zee langs de kust kunnen stromingen ontstaan die je razendsnel laten afdrijven. Er staan borden langs de stranden met de waarschuwing dat je nergens op het eiland kunt zwemmen. De bergketens aan de horizon zijn niet erg hoog en bedekt met ronde vlekken sneeuw, ze doen me denken aan de orka's op de Noordpool.

De minivan zet ons af op de top, bij de ingang van een grot. Daar staat de volgende gids klaar, dit keer voor een verticale reis naar het binnenste van de vulkaan. Ik denk aan de beschrijving van Hans Bjelke in *Reis naar het middelpunt van de aarde*: 'Man van hoge gestalte, die er krachtig uitzag. Hij moest een geweldige kracht hebben. Zijn ogen stonden in een groot, eenvoudig hoofd en schenen mij zeer intelligent toe. Ze hadden een dromerige blauwe kleur.' De gids voorziet ons van helmen en een zaklamp en dan begint onze kleine groep aan de afdaling in de lavagrot. De zwarte kloof is bedekt met druipende stalactieten en stalagmieten, bruine lagen ijzeroxide, lava-afzettingen en mineralen die elkaar overlappen, iriserend paarse glinsteringen van magnesium en gele lagen met zwavel.

Boven ons hoofd lichten piepkleine puntjes op in de duisternis. Het zijn bacteriën die zich met het druppende water voeden. Het lijkt op een metropool vanuit het vliegtuig gezien. Naast een wenteltrap die in een onzichtbare donkere diepte afdaalt, hangt een bord met een pijl naar beneden: STROMBOLI 8500 KM > We dalen de trap af en gaan nog eens dertig meter verder naar beneden. Aardedonker en doodse stilte. Ik moet denken aan de raadselachtige zin van Arne Saknussem: ‘Vermetele reiziger, daal af in de krater van de Snæfellsjökull die de schaduw van de Scartaris treft en u zal het midden der aarde bereiken. Ik heb het gedaan.’ We blijven hier staan en doen onze zaklampen uit. Absolu- te duisternis. Totale stilte. Koud en vochtig. De gids zet een vro- lijk liedje in, dat de herders zongen als ze in de ijsskoude en don- kere IJslandse winter thuiskwamen. Hij vraagt ons om mee te klappen.

If you're happy and you know it, clap your hands... If you're happy and you know it, clap your hands... If you're happy and you know it, then your face will surely show it, If you're happy and you know it, clap your hands.

Zingen in het donker is wat ik leer over het ravijn.

Hans neemt ons weer mee terug naar het licht. Tegenwoordig hoef je niet erg moedig te zijn om te reizen, zeg ik tegen mezelf, denkend aan Saknussem. Oskar zit ons in de minivan op te wachten. Hij start de wagen en opnieuw rijden we met de deur open weg. (Achterin klinkt gelach.) Dit keer praat hij wat luider en zegt: ‘Als de wereld vierentwintig uur oud was zou IJsland pas de laatste vijf seconden zijn verschenen! Daarom is er geen har-

de rots! Het vulkanische gesteente is zacht! Men denkt dat de naam IJsland, land van ijs, bedoeld is als een soort antireclame om mogelijke niet-Deense kolonisten te ontmoedigen! In tegenstelling tot zijn naam is Groenland een bevroren eiland! Het land werd zo genoemd om mensen aan te moedigen erheen te gaan!’

De toeristen achterin verstaan er niets van. Een loensende Zweed gaat ten slotte op de rijderstoel zitten en sluit de microfoon aan. (Weer klinkt er gelach.) Met een Britse tongval, een voice-over waardig, begint hij een betoog over de oorsprong van het schiereiland Snæfellsnes. De chauffeur annex gids duikt weg in zijn stoel. De Zweed vervolgt: ‘*Snæ* komt van sneeuw en *fells* van val. Het schiereiland kreeg dus de naam “Plaats waar sneeuw valt”’. Gelaten brengt Oskar ons terug naar de hoofdstad. In mijn jaszak ga ik met mijn vingers langs de kleine zwarte keien van Djúpalónssandor. Ze geven warmte af.

Terug in het hotel hoor ik dat mijn bagage terecht is.

Concert in de hal van de jeugdherberg. Apparat Organ Quartet, een plaatselijke band die belooft dat er gedanst zal worden. Ik loop met een van mijn kamergenotes naar beneden. Het meisje komt uit Alaska, ze is een jaar of twintig en heeft lang blond haar, net als alle andere meisjes. De IJslanders staan te dringen voor de ingang. De zaal is vol, zelfs voor de jeugdherberggasten. We komen op het idee om de achterdeur te proberen, die op de patio uitkomt, en zo lukt het ons toch binnen te komen. Terwijl de band speelt, maakt mijn kamergenote selfies met haar iPad waarbij ze een gezicht trekt alsof ze naar een schattige baby kijkt. Ze deelt het

concert met haar achthonderd volgers op Snapchat alsof ik niet besta en op het laatst besluit ik haar dan ook maar te negeren. Het is een gaaf concert.

ZONDAG 30 AUGUSTUS

Na vijf dagen in Reykjavik op mijn bagage te hebben gewacht, besluit ik een kortere route te nemen. In plaats van het hele eiland rond te reizen zoals ik van plan was, neem ik een interne vlucht rechtstreeks naar Akureyri, de hoofdstad van het noorden. Ik ben nog nooit op zo'n klein vliegveld geweest. Het toestel waarmee we reizen lijkt eerder een sportvliegtuigje. Met de veertig minuten durende vlucht ben ik er zes uur eerder dan met de bus, waardevolle uren die ik na het tijdsverlies vanwege mijn bagage niet kan verspillen. Bij het opstijgen vliegen we over de kust van Reykjavik. De zwarte kleur van het water lost langzaam op tot het op sommige plekken een Caraïbisch blauw vertoont. Ligt er soms een tropisch paradijs onder het ijskoude water van de fjorden verborgen?

MAANDAG 31 AUGUSTUS

Het piepkleine eiland Grimsey is het meest noordelijke punt van IJsland. Het ligt veertig kilometer uit de kust van Akureyri en is het enige deel van het land dat zich binnen de poolcirkel bevindt. Hoewel toeristische folders afraden om erheen te gaan, begeef ik me toch naar het kleine kustplaatsje Dreyvik en neem vandaar de veerpont. Het drie uur durende traject is berucht vanwege de zeedeining. Het is voorgekomen dat boten moesten terugkeren omdat de volledige bemanning zeeziek was. Zodra we de haven uit zijn wordt er in de passagiersruimte een documentaire over het eiland aangezet. *Mensen zoeken kievitseieren op de steile rotsen... Voor de komst van machines vormden de dorpsbewoners samen een ketting om de klimmers met hun begeerde schat uit de diepte naar boven te trekken.* De afgrond bevat schatten en de anderen helpen om uit de diepte omhoog te komen, schrijf ik op. *In 1969 spoelde de laatste ijsbeer op het eiland aan, op een ijsschots vanaf de Zuidpool... ze vielen vaak het vee aan en werden daarom neergeschoten... Sommige winters kon je over de bevroren zee helemaal naar IJsland wandelen...* Terwijl ik dit opschrijf, voel ik me opeens niet lekker en ik maak dat ik op het dek kom. Ik sta een hele tijd het ontbijt overboord te gooien, terwijl vier toeristen die de kou hebben getrotseerd op het voorsteven foto's maken van de wal-

vissen in de verte. Na wat de vreselijkste uren van mijn leven lijken, verschijnt Grimsey aan de horizon. Boven het eiland wonderlijk genoeg een heldere lucht. Langzaam naderen we de vlakte ter grootte van ongeveer vijf vierkante kilometer, die boven op de kliffen ligt. Bij aankomst zien we vier vissershuisjes, een kruidenierswinkel en een logement. Verder is de Arctische toendra leeg. De lucht, drukbevolkt met vogels, is het enige van het eiland dat echt bewoond is. De stormmeeuwen en noordse stern en zijn in de meerderheid. Ik ga van boord samen met de rest van de bescheiden groep toeristen: zes jonge Amerikaanse nonnen, vier vrouwen van een jaar of zestig die kennelijk iets te vieren hebben, een Frans stelletje met enorme fotocamera's en een IJslandse moeder met haar tienerzoon. We lopen de haven uit en de groep valt gaandeweg uiteen.

Ik ben nog steeds misselijk en heb even tijd nodig om bij te komen. In het pension adviseren ze me een kom warme soep te nemen. Tegen de tijd dat me beter voel en naar buiten ga, is iedereen al verdwenen en de horizon leeg – net als op IJsland zijn er nergens bomen. Uitkijkend over zee zie ik in de verte de imposante IJslandse fjorden. Grimsey staat bekend als ruig en winderig, maar vandaag is het er aange-naam en lenteachtig, misschien om de ellende van de reis ernaartoe goed te maken. Ik volg de weg over de toendra in de richting van het punt dat de poolcirkel markeert. Een aantal vogels die kria's worden genoemd, begint steeds lager over me heen te vliegen en uit bedreigingen in hun taal. Ik voel me als Tippi Hedren in *The Birds*. Kria's zijn de meest agressieve en territoriale stern en die er zijn, kom ik later te weten. Zij zijn daar echt de baas.

Ik vraag me af of het verhaal van Hyperborea, het meest noordelijke stukje aarde in de Griekse mythologie, ons als bezoekers van Grimsey heeft beïnvloed. Volgens verschillende esoterische denkwij-

zen is Hyperborea het punt waar het aardse en het hemelse samenkomen, zegt René Guénon. Het land zou door zijn ligging binnen de noordpoolcirkel het summum zijn als je het begrip pool in zijn oorspronkelijke betekenis opvat, namelijk de as waaromheen alles draait. In de Veda's, de oudste hindoe geschriften, en in de Avesta wordt het punt genoemd en in de loop van de geschiedenis werd het op verschillende plaatsen in de buurt van de Noordpool gesitueerd. Deze wereldas wordt vaak door een heilige berg voorgesteld. Terwijl ik in gedachten de mythologie naloop, volg ik met mijn blik de zes nonnen die in de richting van de paal wandelen waarmee de poolcirkel wordt aangegeven. Iedereen weet dat het niet de exacte plek is, want de poolcirkel verplaatst zich ongeveer vijftien meter per jaar en zal nu ongeveer twintig meter verder liggen. Vanwege drijvend ijs moet deze grensmaal, net als die op de Noordpool, om de zoveel tijd worden verplaatst. We hebben graag vaste referentiepunten, maar de werkelijkheid laat zich niet opmeten. De behoefte aan dit soort referenties op onbekend terrein maakt dat we als we zelf in het buitenland zijn, de absurde uitwassen van het toerisme bij ons thuis voor het gemak maar even vergeten.

Bij de grensmaal is een trapje naar een verhoging waar je een foto kunt nemen en er zijn een aantal borden die de afstand tot de belangrijkste hoofdsteden van de wereld aangeven. Het groepje nonnen is er al. Ze bieden vriendelijk aan om een foto van me te maken. Op een bankje zitten de IJslandse moeder en haar zoon een hele poos zwiingend naar ons te kijken. Intussen zijn de Fransen gearriveerd, ze zetten een pop op de verhoging, maken een foto en lopen lachend weer weg.

Na een verkenningstocht over de vlakke toendra en kliffen stel ik vast dat er afgezien van seculiere pelgrimage, geen andere activiteit

mogelijk is dan vogels fotograferen. Ik ga terug naar de bar om de ansichtkaarten te schrijven die ik hier wilde versturen als bewijs van mijn bezoek. Bij de kruidenier kunnen de kaarten op de post. Terwijl ik in de bar mijn ansichtkaarten schrijf, vraagt een man die er IJslands uitziet en ook op de boot was, of ik de ‘witte walvis’ vanuit de ferry heb gezien.

‘Ik was ergens anders mee bezig.’

‘Ja, zoiets meende ik al te zien,’ antwoordt hij glimlachend.

Hij vertelt dat hij antropoloog is en een proefschrift over de vrouwen op Grimsey schrijft.

‘Zie je die vrouw?’ Hij wijst naar de serveerster. ‘Zij is niet van hier, maar komt uit Reykjavik. Ze werd verliefd op een visser en is bij hem ingetrokken. Ik heb haar vorig jaar ontmoet toen ze hier kwam wonen. Ze was hoogzwanger en stond met een brede glimlach in de haven op haar man te wachten. Dit jaar is het kindje al wat groter, maar ze heeft nog steeds diezelfde glimlach op haar gezicht.’

Ik denk aan Ingrid Bergman in *Stromboli*, die met een visser trouwt om uit een vluchtelingenkamp te ontsnappen. Het paar gaat in een dorpje wonen dat voortdurend door de vulkaan wordt bedreigd – dezelfde vulkaan waar Otto Lidenbrock en zijn neefje Axel uit tevoorschijn komen aan het eind van *Reis naar het middelpunt van de aarde*. Radeloos van het dorp dat haar afwijst, vlucht Karin (Bergman) de Stromboli over, die op dat moment in uitbarsting is. Op het laatst roept Karin vlak bij de krater de hulp van God in. Moe van het wachten op een antwoord daalt de hoofdpersoon in mijn versie van het verhaal af in de krochten van de magmakamer. Ze bevaart dagen en nachten de lavazeeën tot ze tevoorschijn komt uit de kratermond van de Snæfells. In de laatste scène van mijn film staat ze te liften op de IJslandse lavavlakte.



Karin wanneer ze uit de Snæfells komt.

De terugreis verloopt kalm en zonder zeeziek te worden komen we bij de haven van Dreyvik aan. In principe kun je daar een bus naar Akureyri nemen, maar ik zie alleen een man bij een personenauto staan. Het blijkt de buschauffeur te zijn. Omdat hij maar twee mensen hoefde op te pikken heeft hij zijn eigen auto genomen. Mijn medereiziger is een meisje dat het hele eiland over is gelift. Ik vraag me af wat haar verhaal is en of ze soms uit de vulkaan komt.

De dag eindigt met kerrievissoep en een bord *pokkari*, een typisch streekgerecht van gestampte aardappels en kabeljauw.

Waaruit bestond mijn pelgrimstocht? Ik heb geen antwoord op die vraag en val in een rustige, diepe slaap. De volgende ochtend realiseer ik me dat ik daar aan het einde van de bewoonde wereld geen moment weemoedig werd.

DINSDAG 1 SEPTEMBER

Laatste dag van mijn reis. De zomerdienstregeling heeft plaatsgemaakt voor de winterdienstregeling, waardoor de bus nu minder vaak rijdt. Ik heb zojuist de enige bus naar Mývatn gemist, het merendistrict met de Goðafoss-waterval. Bij het toeristenbureau zeggen ze dat er niets anders op zit dan te gaan liften. Ik loop naar de benzinepomp bij de uitvalsweg van het dorp, waar ze mijn bestemming op een kartonnen bordje schrijven, alsof ze de hele dag niets anders doen. Ik sta nog geen vijf minuten langs de weg te wachten of er stopt al een busje. Een man van ongeveer veertig jaar met rossig haar en een verweerde huid gebaart me verlegen in te stappen. Hij zegt dat ik vijftientig kilometer kan meerijden. Terwijl ik instap zeg ik in gedachten tegen mezelf wat ik meerdere malen heb gelezen: dat het eiland veilig is, dat er geen criminaliteit voorkomt, dat het heel normaal is om te liften. Ingolfur vertelt dat ze gaan beginnen met het binnenhalen van de schapen die her en der in de bergen lopen, om ze tegen de winter te beschermen. Meestal doen ze dat te paard. 'En wat gebeurt er als jullie ze niet allemaal kunnen vinden?' 'Dan gaan we nog minimaal drie keer terug. Vorig jaar waren er negentien verdwaald en we vonden ze pas in december terug. Met die dikke vacht van ze houden ze het prima vol.' 'Geen roofdieren hier?' Hij schudt

zijn hoofd zonder zijn ogen van de weg te halen. ‘En de poolvos dan?’
‘Nou, die is alleen een gevaar voor een heel zwak jonkie.’

Bij het afgesproken punt gekomen nemen we met een handdruk afscheid, waarna ik weer met mijn bordje langs de weg ga staan. Vijf minuten later stopt er een Jeep. Stefan komt uit de buurt en werkt in Noorwegen als tunnelbouwer. We komen langs de boerderij waar hij is opgegroeid. Het is een geïsoleerde woning tussen de bekende heuvels en lavavelden. Onder het rijden zoekt hij een afbeelding op zijn telefoon waardoor we een gevaarlijke slinger naar de linkerweghelpt maken. ‘Pas op!’ Hij geeft een ruk aan het stuur en reikt me glimlachend zijn mobieltje aan. ‘Dit is mijn superjeep.’ Op het scherm prijkt een rode auto met enorme wielen op een besneeuwde bergtop. Stefan zet me vlak bij de indrukwekkende Goðafoss-waterval af. Opgelucht stap ik uit. De waterval is veertig meter breed en de hoogte is indrukwekkend. Op een bord lees ik WATERVAL VAN DE GODEN. Tijdens de kerstening van het eiland, die rond het jaar duizend plaatsvond, gooide de priester Thorgeir Ljosvetningagodi na een etmaal op een bontvel te hebben gemediteerd, de heidense afgodsbeelden in de waterval.

Toeristen in kleurige regenjassen naderen eerbiedig de randen van de waterval.

’s Avonds:

Het vallende water van de Goðafoss dringt haar oogkassen binnen en sleurt haar met huid en haar de rivier op naar de vulkaan. Als gevolg van de vulkaanuitbarstingen is de magmakamer ingestort, het stilstaande water is een gletsjer geworden. De krater loopt over van sneeuw. De koude uitbarsting spuwt afgeplatte ijsbergen uit die onder groot geraas langs de flanken naar beneden storten en tegen elkaar botsen. Eenmaal bij de

riviermonding gekomen smelten de eeuwenoude handen, wijzend naar de laatste heidense goden, loom weg in de augustuszon. Vanaf de randen kijken medeplichtigen op hun Gore-Textgympen – profiteurs, leugenaars, lafbekken – onbeweeglijk toe. Na een typisch IJslandse winter vallen hun versteende zwarte en poreuze lichamen in de rivier. De zeehonden kijken niet op of om. Sommige van hen worden door de stroming verbrokkeld en afgerond tot keien. Deze keien belanden ten slotte in de zakken van de toeristen op het strand van Djúpalónssandur. Als je ze aanraakt voel je de energie die ze uitstralen, maar die warmte is niets meer dan woede en onmacht omdat ze daar zijn. De grootste leugenaar belandt uiteindelijk in de decoratieve visnetten van Sægreifinn, het restaurant dat om zijn kreeftsoep wordt geroemd. Hopend op medelijden staart hij de vrouwen aan met zijn kinderlijke en aandoenlijke glazen ogen.

Op zoek naar kievitseieren klimt een vrouw op de rotsen achter het watergordijn van de Seljalandsfoss-waterval. Toeristen in regenjassen vormen een menselijke keten en trekken haar omhoog. Hun handen zijn glibberig van het water en ze stort van de klif naar beneden. De middelpuntvliedende kracht van de wind die de waterval veroorzaakt, laat haar zachtjes en ongedeed langs het wateroppervlak naar beneden glijden. Platte ijsbergen drijven nu rustig op het water. Ze pakt een stukje wit ijs en speelt ermee door het onder te duwen en weer boven te laten komen.

NASCHRIFT

Broer van ijs, ik probeer te bedenken of het wel goed voor ons is om je hier op te voeren. Mama heeft je willen beschermen, daarom heeft ze je met stilte omhuld. Ik gebruik alleen mijn verbeelding en schrijf fictie, niemand anders dan jij weet wat je hebt meegemaakt. Over het algemeen vast fijne ervaringen, want je bent in goede handen. Op een paar uitzonderingen na, bijvoorbeeld toen we klein waren en een klasgenoot je ergens op straat zag staan, van top tot teen omwikkeld met plakband. Of een paar jaar later, toen ik erachter kwam dat die enge bodybuilder jou met je onschuldige uiterlijk op straat liet bedelen. Als ik hier iemand te kijk zet, dan zijn het alleen de anderen. Want jij weerspiegelt de menselijkheid van je omgeving. De kleinste dingen die als een regen van dode blaadjes op je neerkwamen en die je oprapte terwijl je jaar in jaar uit de eindeloze lanen van de stad veegde, die regen die je vergezelt als je naar het dagverblijf gaat en van mama afscheid neemt door vijf keer achter elkaar ‘Dag-ik-ben-weg’ te zeggen, al die ‘Schiet nou op, ben je nou nog niet klaar?’ en ‘Aan de kant!’ van anderen hebben gaandeweg een poel van bevelen en verwijten gevormd, waarvan je alleen het oppervlak kunt zien – iedereen heeft zijn eigen leven, dat van mij gaat ook door. En omdat eigenlijk niemand iets van jouw verborgen leven snapt; ik ben geen

alwetende verteller, alleen een partijdige waarneemster die het gevoel heeft dat het juist die dingen zijn die je telkens iets verder onder water hebben geduwd. Daarnaast wordt je dagelijkse leven opgefleurd door je begeleidster in het dagverblijf en de mensen die op je passen. Thuis zijn dat mama, opa en alle dieren.

Sommigen zeggen dat je een engel bent. Dat denk ik niet. Ik denk dat wat jij hebt, gewoon ook een van de *tales told by an idiot* is, waaruit deze wereld bestaat.

Het belangrijkste verschil is dat jij afhankelijk bent. De druk die jij op je omgeving legt en de prijs die de mensen om je heen betalen – soms met werk, soms met gewetensnood of eenzaamheid – legt de beperkingen van ons allemaal bloot, ook van de overheid, die door het gebrek aan financiële steun deze verantwoordelijkheid tot een plicht maakt.

Aan de andere kant gaat dit boek niet over jouw leven, want dat is alleen van jou. Het is een onderzoek. Het is de zoektocht naar een eigen stem en een eigen blik, daarom kom jij erin voor. Want door stug vol te houden en door te gaan tot ik een blind punt bereikte waar alles om me heen wit was, waar ik niets meer zag en niet wist welke kant ik op moest en op de tast de richting en herkomst van de voetstappen probeerde te bepalen, stuitte ik uiteindelijk op het kleinste figuurtje van de zeven die deze vertelstem opvoeren. Een figuur die niet meer hol maar massief was, de mal die, zoals in Symzonia, de rest van de figuren en situaties heeft voortgebracht. Het meisje van zes bijvoorbeeld dat haar broer van dertien op het schoolplein verdedigde. Het meisje dat tegenpool was van de jongen van ijs en schreeuwde: 'Ik wil naar een bibliotheek!' vlak voor ze zelf de gemeentebibliotheek ontdekte. Want waar een wil is, is een weg, ook al werden het broertje en zusje uitgelachen en vroegen andere kinderen of ze allebei

even debiel waren, kinderen die twee keer zo groot waren als zij, een klein meisje dat nog in haar bed plaste, vooral als ze over haar ouders en ooms en tantes droomde, die gigantische spinnen bestuurden (spinnen die ze later bij Louise Bourgeois zag), en dankzij jou, broer van ijs, heb ik voor het eerst het woord genomen.

POOLCIRKELBIBLIOGRAFIE (SELECTIE)

- Alexander, Caroline, *The Endurance*, 1998.
- Fiennes, Ranulph, *Captain Scott*, 2003.
- Fleming, Fergus, *Ninety Degrees North: The Quest for the North Pole*, 2002.
- Cherry-Garrard, Apsley, *The Worst Journey in the World*, 1922.
- Onfray, Michel, *Esthétique du pôle Nord*, met foto's van Alain Szczuczynski, Grasset, 2002.
- Otis, Laura (ed.), *Literature and Science in the Nineteenth Century*, Oxford University Classics, 2002.
- Potter, Russell Alan, *Arctic Spectacles. The Frozen North in Visual Culture*, University of Washington Press, 2007.
- Rossi, Sergio, *Un viaje a la Antártida*, Tusquets, 2013.
- Zweig, Stefan, *Sternstunden der Menschheit: Vierzehn historische Miniaturen*, Fischer Taschenbuch Verlag, 1964.



Na een boze klachtenbrief betaalde de luchtvaartmaatschappij waarmee ik naar IJsland vloog een schadevergoeding voor de vermissing van mijn bagage.

Ik heb dit boek afgemaakt en ingestuurd voor een literaire prijs. Ik won.

DANKWOORD

Ik dank Antònia Vilà, mijn docent op de faculteit voor beeldende kunst van de Universiteit van Barcelona, die me voor mijn onderzoek op het spoor zette van de eerste artikelen over de poolcirkel en met wie ik mijn obsessie voor sneeuw en ijs deel. Mijn dank gaat uit naar alle mensen die hebben bijgedragen aan Wikipedia en me nuttige informatie en materiaal hebben verschaft om mijn poolbibliografie compleet te maken.

Ook dank ik Celia Rico en Rosa Samper, mijn vriendinnen en gesprekspartners tijdens het schrijfproces.

En mijn moeder, die er voor me was wanneer ze maar kon.

VERANTWOORDING VERTALER

In samenspraak met de auteur is de vertaling op sommige punten ten opzichte van de Catalaanse brontekst gewijzigd. Verder zijn passages die de schrijfster aan de Spaanse vertaling heeft toegevoegd, in deze vertaling opgenomen. De citaten heb ik waar mogelijk uit bestaande Nederlandse vertalingen overgenomen en anders zelf vertaald; de strofe uit het gedicht 'Ulysses' van Tennyson met veel hulp van Jos den Bekker.

